21 549

Dr. Ferd. Pelc:

„O Těšínsko"

Vzpomínky a úvahy

1928

Nákladem Slezské Matice osvěty lidové
ve Slezské Ostravě

Úvod.

Byl jsem s vícero stran vyzván, abych jako jeden z účastníků zápasu o Těšínsko sdělil veřejnosti své vzpomínky na hlavní události, jejichž výsledkem bylo známé rozhodnutí velvyslanecké konference z 28. července 1920; mimoto sám jsem na to často myslel a cítil jsem, že je mou povinností podati veřejnosti zprávu o těchto událostech tak, aby budoucímu historikovi dostalo se pokud možno podrobného vylíčení jejich od přímého účastníka.

Leč jednak jiné zaneprázdnění, jednak úvaha, že některé podrobnosti se k uveřejnění ještě nehodí, způsobily, že k publikaci svých vzpomínek přikročuji teprv nyní, v jubilejním roce naší samostatnosti, který je zároveň zvláštní shodou okolností jubilejním rokem Slezské Matice osvěty lidové pro Těšínsko, založené r. 1898, jež byla a je v dobách míru hlavní nositelkou zápasu o Těšínsko.

Zároveň je tomu letos 20 let, kdy sídlo této Slezské Matice osvěty lidové bylo přeloženo z Těšína do Sl. Ostravy (tehdy Pol. Ostravy), a kdy jsem byl postaven v čelo její.

Měl jsem původně v úmyslu podati jen vzpomínky z doby po převratu, a zejména z doby plebiscitní, avšak přišel jsem k přesvědčení, že ku porozumění této epochy, která je pro osud Těšínska arciť rozhodující, je nutno poznati aspoň v hrubých obrysech dobu předchozí, a zejména

MĚŠŤANSKÁ ŠKOLA Dr. EDVARDA BENEŠE
V JABLUNKOVĚ.

Všechna práva vyhrazena.

U 549.

Své ženě věnuji.

Kap. 1.

Jak to vypadalo ve Slezsku před koncem XIX. století.

Možno všeobecně říci, že se česká politika o Slezsko nikdy příliš nestarala. Všimneme-li si zhruba historického vývoje Slezska, vidíme, že sice Slezsko bylo právně součástí státu českého, avšak poměr ten byl vždy příliš volný, ba mnohdy nepřátelský. Vidíme ku př. Slezsko mezi hlavními nepřáteli Husitů a Jiříka z Poděbrad, a též za války třicetileté Slezsko se sice zúčastnilo odboje českých a moravských stavů, avšak záhy se odpoutalo a šlo svými cestami.

Vývoj za Habsburků byl ještě nepříznivější, neboť vedl ku ztrátě převalné části Slezska na Prusko. Habsburkové to ovšem zavinili sami. Podporovali všude, a zejména ve Slezsku, germanisaci a tím vedli Slezsko tam, kde nyní je. Byl to první důsledek nerozumné germanisační politiky habsburské, která jim připravila úplnou záhubu ve světové válce.

Od r. 1848, kdy počíná politické obrození národa a nový politický a národní život, zbytek Slezska (Opavsko a Těšínsko) dlouho zůstává stranou tohoto nového života. Zdá se, že české Slezsko je úplně zapomenuto, a nikde se s ním nepočítá.

Na slovanském sjezdě v Praze bylo zastoupeno ze Slezska rakouského pouze Těšínsko a to dvěma Poláky v sekci polské — z Opavska nebyl na sjezdu nikdo a v adrese se o požadavcích Slezska nemluví.

Není, myslím, úplně bez významu, že Palacký své dějiny nazývá »Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě«. Nelze se diviti, že za tohoto stavu ve Slezsku od r. 1848 germanisace a polonisace mají celkem volné pole.

R. 1851 vydána jazyková nařízení pro Slezsko, kde prohlášena pouze němčina za jazyk v zemi obvyklý. Do úřadů a do měst proniká němčina čím dál tím více. Na Těšínsku pak od r. 1848 stává se venkov poněkud uvědoměle polským, kdežto města se poněmčují.

Obrat nastává na Opavsku teprve od let šedesátých minulého století, kdy založen v Opavě Opavský Besedník a později Opavský Týdennik. Tím učiněna přítrž pronikání němčiny i na venkov, a zachráněna mnohá obec, která by jinak byla germanisaci propadla. Vliv této práce obrodné je znatelný i na západní části Těšínska, jež tím zachráněna před polonisací.

Avšak ani pak česká politika si mnoho Slezska nevšímá, čehož důkazem je ku př. okolnost, že různá jazyková nařízení, vydaná rakouskými vládami, platila pouze pro Čechy a Moravu, kdežto Slezsko ponecháno v celku svému osudu.

Sem tam se ozve ze Slezska žal a stesk na opomíjení, ale jinak na věci se mnoho neměnní nikdy.

Ig. Hořica píše v letech devadesátých své výstižné feuilletony v »Národních Listech«, jež vycházejí pak knižně pod názvem »Pamatujme na Slezsko« (1895), sem tam přijede nějaká de-

práci a vývoj zmíněné Matice, na jejíž bedrech zápas o Těšínsko hlavně spočíval.

Své vzpomínky a úvahy napsal jsem nyní na základě, bohužel mnohdy dosti kusých poznámek, jež jsem si brzo po plebiscitu sestavil. Lituji, že nebylo možno vésti deník o událostech z nejrušnější doby vývoje Těšínska — právě tenkrát byla práce tak vyčerpávající, že ku pravidelnému vedení deníku nezbylo času.

Přesto však myslím, že ve vzpomínkách podávám věrný obraz všech událostí a zejména těch nejdůležitějších, poněvadž mé poznámky, o něž se opírám, byly, jak řečeno, sepsány brzo po ukončení hlavního zápasu, kdy události byly v čerstvé paměti, a jelikož mimo to příběhy ty tak se mi vtiskly v paměť, že i dnes po deseti letech jasně zřím před sebou hlavní jejich rysy — ba i některé podrobnosti.

Podkladem cenným pro mou práci byly i zprávy denního tisku, zejména »Mor.-slezského deníku«, pokud se z té doby dochovaly, a dosud vydané publikace o těšínském sporu. Dokumenty, uveřejněné mezi přílohami, opírají se jednak o opisy, jež jsem si z originálů svého času obstaral, jednak jsou to věci už jinde (na př. v denním tisku) uveřejněné. Myslím, že min. zahraničí přikročí svého času ku uveřejnění všech důležitějších listin na spor těšínský se vztahujících. Zatím pro všeobecnou orientaci stačí, tuším, to, co v této knize je uveřejněno.

Mou snahou bylo napsati stručný a pravdivý přehled událostí a sděliti myšlenky, pohnutky a názory, jimiž jsem byl v té neb oné fási sporu veden. Účel spisku nedovoluje tedy, abych se příliš zabýval některými podrobnostmi. Déle jsem se zdržel jen tam, kde se mi to zdálo pro lepší porozumění žádoucím.

I. díl.

Vývoj za Rakouska.

✩

putace ze Slezska do Prahy si postěžovat, zájem nějaký čas zůstává, ale pak obyčejně zas na delší čas se na Slezsko zapomene.

Ani Bezručův výkřik neměl na širokou veřejnost českou toho vlivu, aby zájem o Slezsko zůstal trvalý a přinesl nějaký praktický výsledek.

Je ku př. charakteristické, že Praha měla už dlouho své velké obranné jednoty severočeskou, pošumavskou, že měla též svou jednotu československou a že v těchto jednotách nepracovali pouze příslušníci dotyčných území, že však ku př. Národní jednotu slezskou založili a vedou téměř výhradně jen rodáci slezští bez účasti mimoslezských činitelů.

Chci tím říci, že přes všechna upozornění, žaloby, stížnosti a výkřiky ten Benjamin slezský nikdy nevzbudil v našich vedoucích politických a národních kruzích takového zájmu, aby byl příčinou trvalé a soustavné péče o jeho osud.

Myslím, že důvod tohoto zjevu lze především spatřovati v poměrně slabém kontaktu Prahy se slezskými pracovníky a z toho vyplývající malé znalosti slezských poměrů.

Široká veřejnost pražská byla denně upozorňována na poměry v uzavřeném území (severu Čech a Pošumaví), s jehož představiteli národními byla v denním styku.

Slezsko bylo geograficky stranou a styk s ním a jeho vedením proto ztížený a řídký.

Částečná náprava stala se, jakmile byl do říšské rady zvolen vrch. s. rada Hrubý, který na věci slezské soustavně upozorňoval vedoucí naše politiky a tím způsobil, že některé požadavky slezské (opavské gymnasium, učitelský ústav) staly se stálými programními body české postulátové politiky ve Vídni.

Ale hlavní příčinu tohoto pomíjení Slezska viděl bych v tom, že si česká veřejnost nevěděla dlouho rady s otázkou polskou ve Slezsku — a vlastně si s ní neví rady dodnes.

Otázka polská byla vždy něčím, co se vymykalo z kolejí, na nichž se politický a národní život, který je prostě charakterisován bojem s německým, pohyboval. Bylo a je tu prostě něco, v čem se český člověk nedovedl nikdy orientovat.

Naše slovanství, nutnost společného postupu našich poslanců na říšské radě a zejména na zem. sněmu slezském prostě bránily českému člověku před válkou, aby v Poláku na Těšínsku viděl svého národního nepřítele, jehož je nutno leckdy potírati zrovna tak, jako nepřítele Němce.

Tyto potíže, jak uvidíme, sloučeny jsou s českou politickou a národní prací i později a do jisté míry nejsme jich plně zbaveni dosud.

Důsledky této naší svázanosti a nerozhodnosti jeví se průběhem doby v různých našich neúspěších na Těšínsku a možno všeobecně říci, že úspěchy národní a politické dostavily se teprve, když ať z toho neb onoho důvodu byli jsme nuceni této nerozhodnosti zanechati.

A tak lze si vysvětliti, že k soustavné národní práci na Těšínsku dochází mnohem později, než na Opavsku, že teprve r. 1898 zakládá se v Těšíně Matice osvěty lidové pro knížetství Těšínské, a že význam její začíná býti větší teprve od přeložení jejího sídla do Pol. Ostravy (1908), když zvítězilo přesvědčení, že Polák nás ohrožuje národně zrovna tak, jako Němec, a že je naší povinností brániti se proti popolštění s tímže úsilím, jako proti poněmčení.

Význam Petra Bezruče spočívá v tom, že první staví v tomto kraji jako nepřítele Poláka vedle Němce. Jeho výkřik je však už jen resignace. a žal nad těšínskými hroby!

Ale účinek jeho výkřiku je různý. V Praze čtou jeho básně spíše jako básnické curiosum, zato však na Těšínsku jsou vzpruhou k novému životu a vyburcováním z dosavadní letargie.

Začátkem dvacátého století začíná teprve i tu soustavná národní práce!

Byli v Těšíně už od let osmdesátých minulého století dobří národní pracovníci (dr. Sláma, dr. Kordač, Šimeček, Landsfeld a j.), byly tu vydávány i Těšínské Noviny, ale tempo národního života šlo mnohem rychleji, než mu mohlo vyhověti několik jednotlivců těšínských. Rovněž v různých místech ostravsko-karvinského uh. revíru byla národní střediska (Dombrová, Orlová, Pol. Ostrava, Lazy), avšak jejich pracovníci byli rovněž zaneprázdněni nejbližším okolím, obyčejně prací v těch obcích, kde žili, takže o nějaké cílevědomé, jednotně vedené národní práci v celém kraji nemohlo býti řeči.

A tak to jde s češstvím na Těšínsku do konce devatenáctého století pomalu, ale jistě s kopce.

Kdežto na Opavsku počet Čechů jak absolutně tak i relativně stoupal, vidíme, jak na Těšínsku nás sice absolutně o něco přibývalo, avšak relativně jsme stále klesali.

Opavsko

roku 1880	54.597	18.94%
» 1890	55.917	18.86%
» 1900	60.712	20.06%

Těšínsko

roku 1880	71.788	27.36%
» 1890	73.897	25.21%
» 1900	85.553	23.72%

*

Kap. 2.

Od založení M. O. L. v Těšíně r. 1898 až do přeložení jejího sídla do Pol. Ostravy (1908).

Jak řečeno, založena byla Matice osvěty lidové pro knížetství Těšínské v Těšíně v r. 1898 a odtud vlastně začíná soustavnější národní práce na Těšínsku.

Byly sice české spolky vzdělávací zakládány na Těšínsku již dříve, ale práce těchto spolků (Literární zábavní klub »Snaha« v Těšíně od roku 1882, čtenářský spolek v Orlové-Dombrové od r. 1881, Horní cký čtenářský spolek »Salm« ve Sl. Ostravě od r. 1871, besídka v Bruzovicích-Sedlištích od r. 1874) byla celkem omezena na úzký kruh působnosti místní a byla věcně úzce vymezena, takže činnost jejich stačila sice na to, aby udrženo bylo uvědomění národní v místě a nejbližším okolí, avšak pro soustavnou práci národně-obrannou neměly celkem významu.

Od let devadesátých minulého století byli ve Slezsku již 3 čeští a 3 polští zemští poslanci

a jeden polský říšský poslanec, byly tu i od r. 1892 Noviny Těšínské, vydávané v Těšíně, ale vše nám dopomohlo k určitým politickým a národním úspěchům proti Němcům na Těšínsku, však v obraně posic proti Polákům neměly téměř významu.

Teprve od založení M. O. L. možno mluviti o soustavné národní práci pod jednotným vedením.

Ale i ona sloužila s počátku hlavně práci protiněmecké, snažíc se zůstati nadále věrnou dosavadní základní myšlence české práce ve Slezsku, to jest, spojenectví česko-polskému.

Jeden ze zakladatelů M. O. L., býv. říšský a zem. poslanec Hruby praví ve slavnostním listě M. O. L. z r. 1918 o těchto snahách toto:

»Ostatně nechci tajiti, že mi do jisté míry po stránce názoru o věci bylo vzorem těšínské »Towarzystwo oświaty ludowej dle księstwa cieszyńskiego«, s druhé strany měl jsem na mysli ten moment, abychom měli organisaci souběžnou a dokumentovali možnost a potřebu součinnosti proti společnému nebezpečí! (Připomínám, že předsedou »Towarzystwa« býval po dlouhý čas dr. Fischer, jenž přejal a až do své smrti podržel předsednictví »Snahy«.) Vůbec nalezli čeští krajané před založením »Snahy« útulek v polských spolcích, zejména v těšínské »Czytelni ludowej«.

A o počátečních pracích M. O. L. píše Hruby: »Nemůže tedy překvapovati, že M. O. L. zahájila svou, s počátku arci velmi klopotnou činnost snahami o zvelebení domácího průmyslu, pletařským kursem a výstavkou na Morávce, založením spolků tkalců a výrobního družstva ve Vyšních Lhotách a zdařilou výstavou tkalcovskou tamtéž i na obor zemědělský rozšířenou a jinými praktickými věcmi, na př. dětskými radovánkami a nadílkami, ústavy polévkovými, mateřskými školkami, českým kursem v Těšíně«.

Tak byly zřízeny mateřské školky v Michálkovicích (v r. 1898 a 1899), v Pol. Ostravě 1900—1902, Orlové, Muglinově, Radvanicích, Lazích, kdežto obecné školy byly založeny v Lazích, Frýdku, Volovci, Rychvaldě-Podlesí.

Mimo to zřízeno v prvém desetiletí od r. 1898—1908 celkem 14 odborů. Máme-li na zřeteli tehdejší poměry, musíme doznati, že práce byla úctyhodná a výsledky slibné.

Přesto však bylo s počátku této éry na Těšínsku čím dále, tím hůře. Tenkrát nabyli Poláci i Němci většiny i v obcích, sousedících přímo s Pol. Ostravou (Michálkovice, Muglinov, Malé Kunčice) a jejich národní rozpětí dosáhlo tím přímo břehů Ostravice.

Na počátku tohoto století vypadala situace národnostní na Těšínsku takto:

Politické okresy těšínský a bílský byly pro nás úplně ztraceny. Jen 5 obcí okresu těšínského, pokud sousedily s okresem frýdeckým, jevilo ještě příchylnost k moravštině a odolnost proti záplavě polské. V okrese fryštátském měly českou většinu jen Orlová a Petřvald. (Dětmarovice, Lazy, Dol. a Prostř. Suchá byly námi získány později.) V okrese frýdeckém byl pro nás ztracen Frýdek (na Němce), Leskovec, St. Město, Malé Kunčice, Michálkovice, Muglinov, Hrušov, Pol. Ostrava měla sice starostu Čecha, ale na německých závodech odvislého.

Poláci měli svůj »Dom polski« v Mor. Ostravě a školy v Mor. Ostravě, Mar. Horách, Vítkovicích a téměř ve všech obcích soudního okresu polsko-ostravského. Poláci byli již vlastně na Ostravici.

Z Těšínska etnograficky ztratili jsme východ, celý téměř střed (až na Orlovou a Petřvald) a na západě drželi jsme v zoufalé obraně venkov soudního okresu frýdeckého, 5 západních obcí okresu těšínského a 2 obce soudního okresu pol.-ostravského (Pol. Ostrava a Radvanice).

Tenkrát vše, co mělo moc, bylo proti nám! Stát, země, okresy, většina obcí, úřady školní a církevní, velký kapitál a majetek uhelný, hutní, lesy, velkostatky, železnice, vše bylo nám nepřátelské. Horníci a hutníci ve velkých průmyslových závodech byli ve značné míře Poláci a Němci, aneb holdovali internacionále. Celé desettisíce horníků z Haliče přišly v těch dobách na Těšínsko a Ostravsko a hnaly nás v našich odvěkých sídlech do mizivé menšiny!

Byl tu jen leckde nějaký ten státní úředník, nějaký inženýr, dozorce, několik uvědomělých učitelů, pár advokátů, několik živnostníků, národně cítící dělnictvo, jehož byla arciť mizivá menšina, a drobný zemědělec na venkově frýdeckém, co drželi s námi aspoň při sčítání lidu, o volbách nemluvě. Ze 400.000 obyvatel na Těšínsku se nehlásila ani čtvrtina k národnosti české!

Postup polský byl agresivní, a tenkráte raženo bylo po prvé heslo: »O s t r a v i c a — P o l s k i g r a n i c a!«

V té době měl českou věc chránit ten malý spolek v Těšíně, založený v r. 1898 a držený nadšenou a obětavou prací několika jednotlivců, většinou státních úředníků, jejichž pobyt na Těšínsku beztoho nemusel býti trvalý.

Byli sami slabí, bezmocní, obklopeni v městě většinou německou, a polským venkovem, a zatíženi mimo to přesvědčením o nutnosti společné práce česko-polské i v obcích a ve stycích podřadnějších.

Tím, že žili v Těšíně, tudíž mimo českou oblast, necítili ani přímo polského tlaku, který se jevil hlavně v revíru.

Byli vojevůdci, kteří si vybudovali svůj hlavní stan uprostřed nepřátel. Již Hořica v r. 1895 rozpoznal, že Těšín se nehodí pro středisko národní práce na Těšínsku a doporučoval, aby národní instituce přesídlily z Těšína do Frýdku.

Konečně poznali to i Těšínští sami a v r. 1908 na návrh t ě š í n s k é h o odboru Matice osvěty lidové bylo přeloženo sídlo její z Těšína do Pol. Ostravy, když předtím se přestěhovaly Těšínské noviny z Těšína do Frýdku.

V té době byla tato událost komentována v českém tisku jako naše porážka a příčina neúspěchů! Ne, nebyla to porážka, ani příčina neúspěchů, byl to spíše n á s l e d e k naší porážky a přiznání ústupu.

Bylo nutno boj zahájiti znovu z nových posic.

*

Kap. 3.

Vývoj po r. 1908.

P ř í p r a v a.

Od r. 1908 začíná má osobní účast na práci, událostech a osudech Těšínska. Současně s usnesením o přeložení sídla MOL. z Těšína do Pol. Ostravy byl jsem zvolen předsedou této instituce, a tím postaven v čelo naší obranné práce národní.

Musím doznati, že jsem tenkráte s pravým stavem věcí ani řádně obeznámen nebyl. Přišel jsem na podzim r. 1907 jako notář do Pol. Ostravy, a ačkoli jsem byl předtím nějaký čas kandidátem notářství v Mor. Ostravě, přec jsem neměl valného styku s osobami a věcmi slezskými, takže jsem tu byl vlastně dokonalým nováčkem.

Snad to bylo dobře, poněvadž mi to umožnilo dívati se na věci slezské bez předpojatosti a bez všelikých závazků.

Dokonce možno říci, že můj dosavadní vývoj a politické přesvědčení mne spíše vedly do tábora opposice proti dosavadnímu slezskému vedení, jež bylo víc konservativní.

Moje studia a duševní vývoj dály se pod vlivem oněch duševních proudů, které do života českého vnesla generace let devadesátých.

Byly to směry a proudy pokrokové, jak v literatuře, tak i v politice a v nazírání na různé hospodářské problémy.

Již na gymnasiu ve Val. Meziříčí četl jsem pilně všechno, co generace nového přinášela, ať již to byly Šaldovy essaye a H. G. Schauerovy hluboké úvahy, aneb Macharovy, Karáskovy, Sovovy, Březinovy, Procházkovy atd. básně. Vzpomínám na to, jak nám šly z ruky do ruky Literární listy, Moderní revue, Athenaeum a později Čas, a jak jsme vše tenkrát před našimi gymn. profesory musili tajiti. V mém bytě scházel se tajný literární kroužek, a bylo tu mnoho mluvení, kritik a ovšem také několik nezralých básní. Byl i vlastní časopis, který přinášel příspěvky, jež co do silných slov, násilnosti obrazů, a nemožných obratů — byl asi vyvrcholením nových literárních směrů k nemožnosti! Že se tyto příspěvky nezachovaly, považuji za pravé

obohacení literatury, třebas že k ilustraci tehdejší mládeže snad mohly býti dobré.

Tenkrát na gymnasiu jsme se však už starali i o politiku, a pamatuji se, jak nám imponovaly radikální řeči našich Mladočechů na říšské radě. Byli jsme opět v politickém radikalismu na nejkrajnějším křídle.

Když jsem přišel v r. 1895 do Prahy, sledoval jsem náš veřejný život bedlivěji a řekl bych, zraleji. Všímal jsem si nejen mladočeštví, nýbrž i jeho kritiky. Tenkrát přišly Masarykovy Karel Havlíček, Česká otázka, Jan Hus, Naše obrození a reformace, Palackého idea národu českého, Sociální otázka. Měly na mne ohromný vliv, ač neváhám říci, že i Kaizl ve své odpovědi »České myšlenky« v mnohém směru názory Masarykovy úspěšně korigoval.

Masaryk a realism mne zaujal svým hlubokým a kritickým pojetím všech otázek a zejména české otázky vůbec, ale nelíbilo se mi ku př. vlažné posuzování státoprávního programu.

Bylo mi jasno, že k uskutečnění našeho práva nemůže nám dovolávání se minulosti býti na škodu a spatřoval jsem nedůslednost realismu, jenž jinak v našem životě viděl souvislost a navazování s minulostí, jestliže v otázce státoprávní, která nechtěla nic jiného, nežli na poli politickém navázati na minulost, byl, jak se mi tenkrát zdálo, vlažný, ba skoro zamítavý.

Přijal jsem z realismu kriticism, filosofické pojetí našich dějin, humanism a smysl pro sociální otázky, ale v otázce státního práva a praktické politiky zdál se mi negativní a někdy zbytečně zaujatý. Nezavrhoval jsem proto nijak státoprávní radikalismus a ku současné politice mladočeské a zejména ku radikálním pokrokářům měl jsem přes

své realistické zabarvení poměr kladnější, nežli tomu bylo u oficielního realismu. Ostatně byly to jen teoretické rozdíly, v kritické chvíli nebylo růzností a nuancí názorových!

Od sociální demokracie mě odpuzovalo tehdejší její stanovisko k státnímu právu, ačkoli jsem se sociálními otázkami už tenkrát dosti intensivně zabýval. Věnoval jsem se v době svých universitních studií zejména vědě národohospodářské, a navštěvoval jsem mezi jinými i národohospodářský seminář prof. dr. Bráfa. Napsal jsem tenkrát větší národohospodářskou studii, kterou jsem získal u prof. Bráfa značné obliby a důvěry, jíž jsem se těšil až do jeho smrti.

V té době jsem byl členem Slavie a účastnil se všech jejích debatních schůzí a různých akcí.

Byl jsem po čtyři léta předsedou feriálního akad. klubu »Palacký« ve Val. Meziříčí, kde jsme přišli do styku s t. zv. drobnou prací národní; ale největší vliv na mne a mé smýšlení nár. a politické vykonal val.-meziříčský »Sokol«, s nímž jsem přišel do styku už jako student středoškolský. Tam byly položeny základy k praktické práci národně-politické na podkladě pokrokovém a demokratickém. Byli to zejména Jožka Divoký, J. Špaček, příborský Richter, Chrastina, kteří tenkrát se mnou v Sokole val.-meziříčském pracovali, a na něž mám nejlepší vzpomínky.

To trvalo až do r. 1900. Pak jsem prošel několik míst, jako soudní auskultant a notářský koncipient, až jsem přišel koncem r. 1904 do Mor. Ostravy. Tu jsem se dostal do rušného života. Bylo to v době, kdy politický pokrokový spolek mor.-ostravský hleděl manifestacemi a nejradikálnějším postupem zastavit postup germanisace na Ostravsku a též ve Slezsku.

Vystoupení to přispělo značně ku vzpružení národního uvědomění a národní hrdosti dosud poměrně vlažného obyvatelstva. Někde snad se přestřelilo, a snad to bylo příčinou, že česká společnost ostravská rozdělila se na dva dosti ostře vyhraněné tábory: t. zv. národní, v němž byly zbytky Staročechů a Mladočeši, a t. zv. pokrokový, skládající se z realistů, státopr. pokrokářů a mor. strany lidové (tito všichni splynuli později v mor. stranu lidově pokrokovou). První směr representoval dr. Palkovský a Grünwald, druhý dr. Fajfrlík, red. Policar, Skýpala, dr. Šavrda, prof. Kubis, později dr. Suchánek atd.

Z toho, co jsem řekl o své národně politické průpravě, jest, myslím, zřejmo, že pro mne byla v Ostravě volba lehká. Vstoupil jsem do politicko-pokrokového spolku, a psal jsem tenkrát politické a hospodářské články do »Ostr. deníku« a do Skýpalovy Mor.-slezské revue. Také jsem se zúčastnil života v Sokole a v různých hosp. spolcích. (Prům.-živnostenská a obch. jednota, Národohosp. společnost).

*

Kap. 4.

Poměr k dosavadní práci.

Z uvedeného je jasno, že mé zvolení za předsedu MOL. bylo vítězstvím mladých pokrokových živlů a že jím mělo býti dokumentováno rozhodnutí, že práce na Těšínsku musí býti vedena v duchu pokrokovějším a tempem hybnějším!

Avšak ti, kteří očekávali zahájení nějakého boje mezi »mladými« a »starými« a pod., se záhy zklamali.

Bylo mi hned jasno, že tu k nějakému »dělání programů« neb stranickému zápolení není ani příležitosti, ani času!

Situace naše před válkou a zejména kolem r. 1908 byla tak zlá, že se mi jako nejzákladnější a nejdůležitější příkaz okamžiku jevila potřeba, aby všechny národní složky byly postaveny do služeb národní myšlenky.

Vyhýbal jsem se všemu, co by mohlo řady naše nějak rozdvojiti, v MOL. seděli a sedí dosud příslušníci všech stran a stavů, úředník, dělník, rolník, kněz, učitel atd. vedle sebe — a nestalo se téměř nikdy, aby různá přesvědčení politická práci nějak kazila neb brzdila.

Cítilo se, že k uplatňování politického stranictví jsou jiná místa, půda Matice že musí býti přístupna všem a vyhrazena pro společnou práci ve prospěch národa a nyní i ve prospěch státu!

Jsem šťasten, že tomuto směru zůstala M. O. L. v celku věrna i nyní po převratu, kdy stranictví, bohužel i ve Slezsku, vyvrcholilo leckde přímo ve »fetiš«, jemuž se obětují lidé, čas, peníze, a bohužel velmi často i prospěch národa a státu!

*

Kap. 5.

Náš poměr k Polákům.

Ale v jedné věci nastal ovšem tím okamžikem, kdy jsme převzali vedení MOL. do svých rukou, obrat proti dřívějšku.

Bylo to nazírání na poměr vůči Polákům!

Dřívější práce a politika, jak jsme viděli, mluvila ještě o souběžné organisaci a o potřebě součinnosti proti společnému nepříteli (t. j. proti Němcům), kdežto nyní na etnografické hranici hlásán boj proti Polákům zrovna tak, jako proti Němcům, ba někde kladen větší důraz na nebezpečí polské.

Bylo to tenkrát do jisté míry rozhodnutí smělé, jež bylo v odporu nejen s naším »slovanstvím« a pražskou mentalitou, ale hlavně s naší praktickou politikou na říšské radě a zem. sněmu! Bylo zřejmo i nám, že zejména na zem. sněmu nelze si naši politiku bez spojení s Poláky ani řádně představiti, a také na říšské radě byli jsme dosti často na spojenectví s Poláky odkázáni.

Bylo to v době, kdy »novoslovanství« dr. Kramářem jistě z důležitých příčin mezinárodních propagované, žádalo kategoricky, abychom aspoň my Češi žili se slovanským sousedem ve shodě, když jsme tu shodu žádali od Rusů a Poláků, Srbů a Bulharů, kde příčin ke sporu bylo snad víc, a zásadnějších, než jaké mezi námi a Poláky mohly na Těšínsku býti.

Byli jsme také (asi v r. 1910) povoláni do Vídně a učiněn pokus, spor nějakou dohodou vyrovnati. O pokus ten přičinil se zejména dr. Kramář. Pokud se pamatuji, byli přítomni s české strany kromě dr. Kramáře ještě poslanci Klofáč, Kalina, Pavlok; z polských poslanců účastnili se jednání Głąbinski, který předsedal, Daszyńskia j.

Jednání bylo tenkrát zdlouhavé a místy hodně bouřlivé. Pamatuji se, že byli s české strany kromě mne přítomni: taj. starostenských sborů dr. Břeský, starosta a posl. Poppe, star. Křístek z Lazů, uč. Nohel.

Pokud se Poláků týče, pamatuji se na F r i e d e l a, redaktora Glosu ludu šląskiego z Fryštátu a zem. posl. H a l f a r a z Poremby.

Jednalo se tenkráte hlavně o školství a stížnosti sypaly se s obou stran.

Konečně dohodli jsme se tuším na formuli, že škola veřejná má býti zřízena všude tam, kde je nejméně 40 dětí školou povinných téže národnosti. Byl to výsledek více méně formální, poněvadž se to, co bylo dojednáno, rozumělo dle zákona samo sebou.

Také od poslanců slezských na zem. sněmu činěny pokusy smíru při různých příležitostech — pamatuji se, že jsme měli společné manifestace za změnu volebního řádu do zemského sněmu a pod.

Byly to jistě všechno pro národ velmi důležité věci a často jistě důležitější, nežli leckterá otázka na Těšínsku. Bylo tudíž nutno práci na Těšínsku zaříditi tak, abychom sice tu linii protipolskou, tam, kde toho bylo potřeba, podrželi, avšak aby tím naše říšská a zem. politika neutrpěla.

Snažili jsme se tudíž spor především l o k a l i s o v a t i. Z lecjaké té sporné školy, obec. volob a pod. nesmělo vzniknouti poškození naší celkové politiky ve Vídni a v Opavě.

Nedělali jsme proto ze záležitosti těšínské tenkrát víc, než záležitost místní.

Ale v místě, resp. v místech, o něž šlo, chtěli jsme ji provésti co nejdůkladněji. Sám jsem ku př. nepřijal nabízený mi mandát do zemského sněmu a později do říšské rady a to hlavně proto, abych nemusel dělat v Opavě a ve Vídni jinou politiku, než ji bylo nutno dělat na Těšínsku.

Ale to hlavní, čím vzat byl hrot naší akci protipolské, byla okolnost, že akci tu vedli jsme

ponejvíce na poli kulturním, resp. školském. Každý ovšem věděl, co ty akce kulturní znamenají, přece však ani se strany polské nemohla se nám vytýkat táto práce, když ji sami — s prostředky dalcko vydatnějšími než my — už před námi na Těšínsku dělali.

Jisté jsme i my na Těšínsku byli vždy proniknutí slovanstvím a přesvědčením o potřebě dobrého poměru s Poláky, avšak rozdíl mezi námi a ku př. obecným nazíráním českým na poměr česko-polský byl ten, že jsme nedělali z lecjakých menších potyček místních záležitost dalekosáhlého významu, a že jsme poměr ten vůbec zbavili zcela zbytečných a nám škodlivých ohledů.

Měli jsme ku př. nechat Poláky vyhráti v Lazích proto, aby šli s námi na zemském sněmu opavském, když jsme byli přesvědčeni, že je to i jejich zájem a že s námi musí jít, ať to v těch Lazích dopadne tak či onak?! Aneb měli jsme nechati Poláky v obcích na Ostravici k vůli nějaké konstelaci na říšské radě, když bylo jasno, že ta konstelace musí být dána a podmíněna jinými okolnostmi, než je ku př. složení obecního výboru v Malých Kunčicích neb Michálkovicích, a že Poláci půjdou s námi na říšské radě, bude-li to jich zájem vyžadovat, i když nedosáhnou většiny v těchto obcích!

Ale ovšem, při vší agresivnosti bylo nám jasno, že se musíme vyvarovati všeho, co by city Poláků zbytečně dráždilo a co by spor víc rozdmychávalo, než bylo nezbytně potřeba.

Věděli jsme také, že s Poláky se jednou smířiti musíme, a to přesvědčení mne neopustilo po celých 20 let, co na Těšínsku působím, ba ani za doby plebiscitu, kdy vlny zápasu vzedmuly se až k hrůzné velikosti.

Kap. 6.

Cíle, metoda a výsledek.

Náš cíl byl jednoduchý: chránit to, co jsme měli, a dobýt zpět, co se dobýt dalo! Poláci museli zpět z posic u Ostravice!

Tenkrát před válkou nikdo nemyslel na samostatný český stát a na přípravu hranic státních mezi námi a Poláky, přece však instinktivně dávány naší práci cíle, shodné v celku s oněmi hranicemi, se kterými jsme se nakonec museli spokojiti.

Bylo nám jasno, že jednou musíme proniknouti k Bohumínu, Karvinné a Těšínu, tudíž ke košicko-bohumínské dráze, lépe řečeno, k Olze, ale ani tenkrát si nikdo v nejsmělejších snech na to, co bylo za Olzou, netroufal. Byli jsme přesvědčeni, že i tam za Olzou před r. 1848 bylo vše české, vzdor tomu však považoval každý prostředky, jež jsme měli tenkrát k disposici, za sotva postačitelné k tomu, abychom sen o Olze jednou uskutečnili.

Na státní právo a jeho uskutečnění nikdo mnoho nemyslel, vždyť jednalo se tenkrát přec jen o drobnou práci národní, a o etnografické (nikoliv státní) hranice!

Své cíle jsme opírali spíše o národnostní moment, o to, že se nám zdálo popolštění západní části jako nepřirozené a umělé, udržované přívalem z Haliče, jež mohlo jen nepříznivou shodou okolností nabýti takových rozměrů, jakých skutečně dosáhlo, a jež proto nutno bylo, pokud možno, odčiniti.

Ve sledování cíle a v provádění programu byli jsme — nutno přiznati — mnohdy dosti odvážní. Byly okamžiky, které nutily pustiti se do

podniků značně riskantních a nákladných. Když Poláci v r. 1909 přikročili ku založení gymnasia v Orlové, nebylo možno ani okamžik váhati! Podali jsme proto žádost za povolení českého gymnasia. MOL. měla tenkrát 800 Kč jmění. Leckde kroutili nad tímto krokem hlavou. Ale bylo možno váhati, když jednalo se o Orlovou, jediné místo, které jsme ještě na košicko-bohumínské dráze drželi, klíč k celé východní části revíru?! Bylo nám jasno, že ztrátou Orlové je celý osud revíru a tím Těšínska zpečetěn! Proto musel být krok polský paralysován, i kdyby měly býti přineseny největší majetkové oběti! Ale ani jich nebylo třeba! Lid náš krok uvítal s nadšením, a důvěra v naši práci rostla den ode dne! Byly i pak těžké starosti finanční, ale konečně se vše překonalo, když i široká veřejnost česká naši práci začala podporovat.

Lid burcován přednáškami a tábory, zakládány odbory, knihovny, pořádána divadla. — Průvody a veliké manifestace (slezský den) byly také mezi rekvisitami naší práce a příčinou našich úspěchů! Zřizovány střední, občanské, odborné školy, mateřské školky, pořádány kursy a pod.

Uvnitř demokratický postup, prostá mluva a žádné vnější efekty!

Výsledky se záhy dostavily.

Při sčítání lidu v r. 1910 stoupl počet Čechů na Těšínsku absolutně i relativně a to na 115.604 (26.58%) proti 85.553 (23.72%) v r. 1900! Většina česká získána v Dětmarovicích, Lazích, Malých Kunčicích, Michálkovicích a Muglinově! Na březích Ostravice už Poláků není a mimoto pronikli jsme Dětmarovicemi daleko na východ, až ku Olze! Tím jsme se přiblížili k svému snu a značně nám to prospělo, když se jednalo o hranice státní! Nemohu při této příležitosti pominouti mlčením, že na získání a udržení českých Dětmarovic měl

zásluhu tehdejší starosta Němbroj. Budiž mu za to čest a chvála!

A po r. 1910 úspěchů stále přibývalo. Počet odborů MOL. vzrostl za 6 roků (1908—1914) o 30, takže když vypukla válka, měli jsme jich už 44. Do vypuknutí války založila MOL. 1 reál. gymnasium (v Orlové), 1 dívčí lyceum (Sl. Ostrava), 1 měšťanskou školu (Lazy), 1 hospodyňskou školu (Orlová), 8 obecných škol (Lazy, Volovec, Frýdek, Rychvald-Podlesí, Bohumín, Vrbice, Rychvald-Alpinka, Dol. Tošonovice) a 32 mat. školky. Značná část těchto ústavů a školek byla časem převzata do obecní správy, reál. gymnasium v Orlové převzala Ústř. Matice školská, která mimo to zřídila a vydržovala na Těšínsku obecné a měšťanské školy v Hrušově a obecné školy v Rychvaldě a Karvinné.

Mezitím získány ještě 2 důležité obce v revíru (Dolní a Prostřední Suchá), takže když vypukla válka, byla už větší část kameno-uhelného revíru ostravsko-karvinského v našich rukou.

Poláci ovládali ještě tenkrát z revíru Porembu, Dombrovou, Karvinnou a Horní Suchou — a to byl stav, který byl základem známé dohody z 5. listopadu 1918. Ale o tom později!

Z toho vidět, jakých značných úspěchů jsme se tu dodělali v poměrně krátké době, a jak je litovati, že soustavná práce MOL. nezačala dříve, aby pro rozhodný okamžik byly připraveny podmínky ještě příznivější.

Úspěch, dobytý v té krátké době před válkou, bych stručně charakterisoval takto: Poláci byli odraženi od Ostravice, a my jsme stanuli na březích Olzy!

Kap. 7.

Spolupracovníci.

Vedlo by mě daleko, kdybych měl oceniti práci všech, kdož se o tento pěkný výsledek zasloužili. Na Těšínsku panoval tenkrát radostný ruch a nadšení, jaké asi prodělali v Čechách a na Moravě v letech šedesátých minulého století. Bylo to právě probuzenské mládí, plné idealismu a smělých snů!

Každý chápal se práce, odevšad volali po české škole aneb aspoň školce, všude zřizovány matiční odbory! Pracováno horečně, jako kdyby každý tušil, že je potřeba si pospíšit, a že je blízký rozhodující okamžik!

Samo sebou se rozumí, že výsledek nebyl jen zásluhou MOL. a jejích odborů, život národní rozproudil se i mimo Matici a všude znamenány byly značné pokroky. Na úspěších v ohrožených obcích zásluhu má Ústředí starostenských sborů, a jim za podpory Slezské Národní jednoty v Praze vydržovaný samosprávný sekretariát, vedený taj. Březským.

Byla tu Národní rada čsl. se svou slezskou odbočkou a sekcí těšínskou, která umožnila společný postup všech stran v otázkách, dotýkajících se našeho národního bytí.

Byla Ústřední Matice školská, jež pomáhala subvencemi, a která převzala ze Slezské Matice osvěty lidové značnou část nákladů. Zejména předseda dr. Šámal a řiditel Bělehrádek projevili pro věci těšínské tehdá náležité porozumění.

V kraji pracovaly čile hospodářské organisace (Jednota hospodářských společenstev, Centrální hospodářské skladiště, Ústřední hospodářská společnost v Opavě), zakládány české hasičské sbory, sokolské jednoty, učitelské a živnostenské organisace. Začali jsme sílit kulturně a hospodářsky, třebas v posledním ohledu nemohli jsme se síle německého kapitálu ani zdaleka rovnat. Se všeobecným pokrokem demokratické myšlenky přibývalo i nám ve Slezsku na politickém významu, a bylo jasno, že hodiny dosavadní německé nadvlády na sněmu zemském a v zemském výboru jsou sečteny tím okamžikem, kdy přistoupí se i ve Slezsku k uzákonění spravedlivého volebního řádu. A tento okamžik vládnoucí klika německá na trvalo oddalovat nemohla!

Ačkoli jsme tudíž ve Slezsku a zejména na Těšínsku byli ještě těsně před válkou elementem velmi slabým a ačkoli jsme byli ohroženi se dvou stran, tož přece budoucnost naše už nebyla tak beznadějná, neboť jsme měli v ruce důležité zbraně: proti Němcům a dosavadní německé vládě nezadržitelný postup demokratické myšlenky, proti Polákům pak větší kulturní úroveň. Demokracie a kultura, toť byly pilíře, o něž jsme ve Slezsku úspěšně opřeli svou malou stavbu — to jsou také hybné síly, jež dopomohly národu k slavnému vítězství, a základy, na nichž naše svoboda pevně stojí!

Oproti Polákům měli jsme ještě jednu přednost: větší organisační schopnost a modernější metody práce. Ukáže se později, jak nám tato přednost prospěla v důležitějším období našich vzájemných styků.

Nerad uvádím jména osob, které se o zdárný vývoj naší věci na Těšínsku v tomto údobí zasloužily, poněvadž jsem si vědom toho, jak je nemožno vyjmenovat všechny, kteří pracovali, a jak by bylo nespravedlivo někoho zasloužilého vynechati!

Přes to však se mi zdá, že nelze toto líčení skončiti, aniž bych uvedl aspoň několik jmen, jako starostu Křistka a stav. Sedlaříka z Lazů, učitele Nohla ze Sl. Ostravy, který byl dlouholetým jednatelem MOL., a delší čas hybnou silou její, pokladníka Havránka, uč. řiditele Suského, pokladníka Klimánka, řed. Klvaňu, uč. Zahradníka, of. Holeše, uč. Štětinu, řid. Landsfelda, prof. Jařabáče z Orlové, dr. Říhu z Bohumína, starostu a poslance Poppcho, městského tajemníka Špačka, radního L. Trojka, řed. Volence ze Sl. Ostravy, a zejména Onderku, tajemníka MOL., v němž našli jsme výborného organisátora a matiční věci oddaného pracovníka.

*

Kap. 8.

Za války.

Vypuknutím světové války všechen ten rušný život a rozvoj našeho národního života na Těšínsku rázem ustal. Narukování mnohých národních pracovníků k vojsku podvázalo značně činnost národních institucí. Hlavně však bylo to dusné ovzduší, kterým české Těšínsko zprvu pod vlivem vojenského velitelství v M. Ostravě s pověstným Matuschkou v čele, později pod vlivem hlavního generálního štábu rakouskeho, ubytovaného v Těšíně, bylo přinuceno k zastavení veškeré národní práce a k ostražitému vyčkávání konce.

V málokterém kraji rakouská persekuce vyžádala si tolik obětí, co na Těšínsku. Čeští lidé byli internováni a žalářováni (Klvaňa, Holeš, inž. Šrámek, inž. Langhammer atd.) a persekuce všeho českého obyvatelstva vystupňována do krajnosti. Sám jsem musel nastoupiti službu vojenskou už začátkem září 1914 a zůstal jsem na vojně téměř do konce války.

V té době nebylo voleb, nebylo národních manifestací, nebylo bojů o jazyková práva, národní práce utichla. Vše vyčkávalo s napjatým dechem výsledku světového zápasu. Drželo se to, co před válkou bylo nabyto, a s tím jsme vstupovali do nového života dne 28. října 1918!

Nemusím, tuším, po tom, co jsem řekl o předválečné situaci našeho lidu na Těšínsku, a o persekuci za války zvlášť zdůrazňovati, že snad nikde jinde nepřáli si čeští lidé zkázu Rakouska, jako na Těšínsku. Je přirozeno, že sympatie všeho lidu byly na straně Dohody proti ústředním mocnostem a možno říci, že se od počátku války věřilo v její vítězství a tím i ve vítězství naší národní věci.

Sám jsem od okamžiku, kdy vstoupila Anglie do války, nebyl o konečném výsledku ani na chvíli v pochybnostech po celý čas světového zápolení, a téhož smýšlení byli, jak jsem se přesvědčil při svých občasných stycích za své dovolené, i přední pracovníci národní na Těšínsku. Věřili jsme pevně v samostatnost národa a trnuli jsme strachy při častých kolísáních zodpovědného vedení české politiky na říšské radě vídeňské.

Zasáhnutí Masaryka, Beneše, Štefánika a našich legií provázeno bylo na Těšínsku tichým sic, avšak nadšeným souhlasem.

Zato Poláci na Těšínsku byli od počátku na straně ústředních mocností a vyslali mnoho dobrovolníků do polských legií, jež bojovaly po boku rakouských a německých vojsk proti Rusku. Poláci těšínští sdíleli vždy orientaci krakovskou, jež, jak známo, byla nakloněna rakouské věci až téměř do roku 1918.

Teprve v posledním roce války pronikla protirakouská, či spíše protiněmecká orientace i mezi Poláky na Těšínsku a došlo leckde ku společným projevům za právo sebeurčení a za svobodu národů. Poněvadž místních sporů nebylo, byl v posledním roce války mezi námi a Poláky na Těšínsku poměr téměř přátelský. Měli jsme společný cíl — vítězství demokracie a samostatnost národů!

V té době jsme o hranicích nových států, jež z trosek Rakouska měly býti utvořeny, mnoho nepřemýšleli, považujíce tuto záležitost za věc, jež nemůže spadati do kompetence místních činitelů a kterou musí rozřešiti vedoucí representanti obou národů.

Věděli jsme, že tito representanti spolu při různých příležitostech (ve Lvově, v Praze, v Paříži atd.) jednali, a že — jak nám bylo sdělováno — není mezi oběma stranami rozporu v názorech. To, že nebylo uznáno za potřebné nás z Těšínska k takovým jednáním přibírati, aneb nás o výsledku uvědomiti, považovali jsme za důsledek nám známé snahy našich vedoucích činitelů, abychom totiž my z Těšínska, jako příliš zaujatí a sporem místně zatížení, nebyli přibíráni k řešení, jež přece jen muselo býti provedeno s vyšších hledisk celonárodních potřeb bez ohledu na leckteré místní bolesti.

Ale ukázalo se, bohužel, ovšem hodně později, že v otázce těšínské nebylo připraveno ničeho. Došlo jen k všeobecným projevům a výměnám názorů mezi politiky českými a polskými, jež arciť pro nejdůležitější otázku, t. j. pro stano-

vení hranice česko-polské, neměly téměř žádného významu.

Úmluva lvovská ze začátku roku 1918 praví ohledně Těšínska:

»Rozhodnutí o Těšínsku nemá býti ponecháno místním činitelům, příliš ve věci angažovaným a náchylným řešiti spor s úzkého hlediska místního.

K přátelskému rozřešení diferencí jest povolána Praha a Varšava, po případě mírová konference.

Až do rozhodnutí té- neb oné instance nemá býti nic měněno na dosavadním stavu věcí (?) na Těšínsku jakýmkoli fait accompli.«

To je jediné konkrétní dojednání, ku kterému podle dosavadních pramenů mezi zástupci obou národů před ukončením války došlo, ale ani o tomto dojednání nebyli jsme vyrozuměni. Na Těšínsku jsme jen věděli, že k nějakému dojednání došlo, a v domnění, že byla docílena dohoda o konkrétní hranici česko-polské, jsme se celkem o tuto otázku nestarali.

Jak Masaryk ve »Světové revoluci«, tak i dr. Beneš ve »Světové válce a naší revoluci« mluví o otázce těšínské, či spíše o poměru k Polákům na několika místech, přece však je z jejich líčení zřejmo, že před ukončením války s Poláky ohledně hranic žádná dohoda se nestala, a že vůbec otázka územní státního čekala teprve vyřešení na mírové konferenci.

Otázka naší samostatnosti byla při ukončení války připravena doma i na mezinárodním foru dostatečně, takže se v celku převrat z 28. října 1918 udál bez krveprolití, avšak otázka hranic musela teprve býti vyřešena. Odtud potíže s Deutschböhmen, Sudetenlandem, Slovenskem a zejména s Těšínskem.

II. díl.

Zápas o státní příslušnost Těšínska.

I. část.

Od převratu až do plebiscitu.

Kap. 9.

Převrat.

Období od 28. října 1918 do rozhodnutí velvyslanecké konference ze dne 28. července 1920 jest jistě nejkritičtější a nejpohnutější doba v historii Těšínska. Byly to pohnuté časy pro všechny, kdo zde žili, časy, kdy nikdo nebyl si jist svým životem a svým majetkem, kdy vášně politické a lidská zloba zmocnily se rozvážných a dosud klidných občanů, kdy nebylo se lze dovolati nikde ochrany, a kdy právo a spravedlnost byly vydány ve psí.

V té době byl jsem postaven v čelo naší místní akce a cítil jsem od počátku veškeru tíhu zodpovědnosti z toho plynoucí. Byly doby, kdy též jiní byli povoláni k vedení, bylo nás někdy i více, kteří jsme spolurozhodovali, přec však hlavní zodpovědnost spočívala většinou na mně. Byl jsem si toho od počátku vědom a musel jsem býti také připraven na všechny důsledky z toho plynoucí, a hlavně na případný neúspěch.

Leč nebudiž předbíháno událostem!

Dne 28. října 1918 večer sešlo se několik politických činitelů z Ostravska v hotelu »Slavii« v Mor. Ostravě k poradě o přípravách k nastávajícímu převratu, který všem se zdál býti blízký a neodvratný. Pokud se pamatuji, byli přítomni dr. Fajfrlík, Prokeš, prof. Šílený a několik jiných osob. To, co se stalo v ten den v Praze, nikdo z nás nevěděl. Mluvili jsme o situaci na Ostravsku a o tom, jak by bylo nejlépe provésti převrat. Bylo asi 10 hodin večer, když do místnosti vrazil red. Knotek z »Moravsko-slezského deníku«, vyžádal si silentium a vystoupiv na židli, přečetl první zákon Národního výboru, jímž oněmi známými, jednoduchými, lapidárními větami oznamována světodějná událost: zrození nového státu! Prostou větou »Samostatný stát československý vstoupil v život« rozhodnuto o Rakousku a rozhodnuto i o naší budoucnosti!

Nelze líčiti naši radost, s níž jsme manifest přijali! Ihned jsme šli do Národního domu, kde se hrálo divadlo a kde byl manifest obecenstvu s jeviště přečten. Jásot obecenstva neznal konce!

Té noci málokdo z nás klidně spal.

Nastal nový život, nová práce a nová zodpovědnost. Každý z nás cítil, že okamžik vyžaduje rychlých a energických opatření.

Mé místo bylo od toho okamžiku ve Slezsku a hlavně na Těšínsku. Zúčastnil jsem se některých akcí v Mor. Ostravě už jen jako host, aneb když šlo o společný zákrok.

Hned druhého dne byl ustaven okresní Národní výbor v Pol. Ostravě. (Předseda: Pavlán, místopředseda: star. Poppe, jednatel: Dr. Pelc.) Byla dána výzva, aby v každé obci bylo přikročeno k utvoření a organisování spolehlivé bezpečnostní služby za pomoci sokolských a dělnických tělocvičných jednot, hasičských sborů a odborů MOL.

Tentýž den večer svolána narychlo slavnostní schůze obecního zastupitelstva na radnici polskoostravské, kde bylo zrození československého státu oznámeno.

Byl jsem požádán, abych promluvil k lidu, jenž se mezitím před radnicí shromáždil. Stalo se. Nepopsatelný jásot se rozlehl, když jsem oznamoval, že národ je svoboden a že se ujímá sám správy svých věcí. Nato sestaven byl průvod, který za zpěvu národních písní a jásotu odešel do Moravské Ostravy.

Téhož dne večer a v noci proveden byl převrat v Mor. Ostravě, kde mezitím utvořil se rovněž Národní výbor s dr. Fajfrlíkem a Prokešem v čele. Zároveň přikročeno k utvoření československé posádky, jejímž velitelem byl jmenován hejtman (později major) Běhal, v civilním životě poštovní úředník. Tato posádka měla též sloužiti potřebě vojenské na Těšínsku.

První vojenské síly naše na Ostravsku byly složeny hlavně z Poláků a Ukrajinců — Čechů bylo málo. Byly to živly krajně nespolehlivé, jež nerozumčly mnoho tomu, co se děje. Byly udržovány v poslušnosti všelijakými sliby a vymyšlenými událostmi.

Byl jsem na př. přítomen v noci z 29. na 30. říjen formování nové posádky na chodbě Národního domu v Mor. Ostravě a slyšel jsem, jak jeden poddůstojník hleděl nadchnouti své mužstvo k poslušnosti líčením, že Prušáci stojí nedaleko na hranicích, že se chystají na Rakousko a že nutno tomu zabrániti.

Bylo správné, že tenkrát měli Prušáci hranice obsazeny, ale oni ovšem měli tenkráte už jiné starosti, než táhnouti na Rakousko.

Ale my, kteří jsme prováděli na Ostravsku převrat, měli jsme z té blízkosti přece jen nepříjemný respekt!

Věděli jsme sice, že Německo nepůjde na Rakousko, kterého už pomalu nebylo, ale mohlo nám naši mladou svobodu, aspoň na Ostravsku, a třeba i nakrátko, lehce pokazit. Pováží-li se, že pruské hranice byly tenkrát od Národního domu v Mor. Ostravě, kde jsme dělali převrat, vzdáleny sotva 4 kilometry, že hranice ty byly vojensky silně obsazeny, a že jsme s počátku nejen neměli vojska, nýbrž měli na Ostravsku a Těšínsku rakouské posádky, složené z Maďarů, Němců, Poláků a Ukrajinců atd., je zjevno, že nám z této blízkosti pruské bylo hodně nevolno.

Tuším, že té noci bylo usneseno, aby dr. Fajfrlík, dr. Witt a já jsme vyzvali příští den generalitu moravsko-ostravskou, aby odevzdala veškeru moc do rukou Národního výboru. To se také druhého dne, t. j. 30. října, stalo. Generálové Naumann a Brandstädter se nám podřídili, když se přesvědčili, že jsou od Vídně úplně odříznuti, že posádka je v rukou Národního výboru a že jejich úřadovna a byty jsou střeženy vojáky Národního výboru.

Potom byly převzaty, celkem hladce, státní úřady, jak v Mor. Ostravě, tak i v Pol. Ostravě.

*

Kap. 10.

První konflikty s Poláky.

Dne 30. října dopoledne dostavila se na radnici polskoostravskou tříčlenná deputace, vedená

nadučitelem polské školy v Pol. Ostravě, p. W l o d k e m, která si přála mluvit s p. starostou neb jeho náměstkem. Poněvadž p. starosta P o p p e tenkráte nebyl přítomen, byl jsem povolán ze své blízké notářské kanceláře, abych deputaci jako starostův náměstek přijal. Bylo mi jasno, oč asi půjde, a proto jsem dříve, nežli jsem vstoupil do úřadovny starostovy, kde deputace na mne čekala, nařídil obecní stráži, aby byla pohotově a čekala mých rozkazů.

Deputace mi sdělila, že přišla jménem Rady Narodowe, jež se v Těšíně utvořila, aby převzala obec polskoostravskou pro polský stát. Když jsem prohlásil, že obec Pol. Ostrava odmítá jakékoliv vzkazy Rady Narodowe a že se už prohlásila pro československý stát, začala se deputace omlouvati, že to tak zle nemínila, a že by snad nebyla na škodu aspoň spolupráce ve věcech bezpečnosti a výživy. Když jsem prohlásil, že si už vše obstaráme sami, deputace s omluvami odešla.

Tato událost, ačkoli se odbyla celkem klidně a hladce, byla významná pro smýšlení a taktiku polskou, a byla předchrou nastávajícího dramatu.

Bylo jasno, že — jestliže se Poláci odvážili na Pol. Ostravu, nejčeštější obec v revíru, jež nikdy nedosáhla většiny a vlády polské — půjdou patrně všude bezohledně a že tudíž tu vyvstává vážný konflikt, který může míti nedozírné následkyl Skutečně byl už 29. října zachycen telegram Rady Narodowé, zaslaný zemskému hejtmanovi, že se ujímá vlády nad celým Těšínskem! (To jsem se ovšem dověděl až později v roce 1919.)

V týž den večer došlo v Pol. Ostravě k ustavení Z e m s k é h o N á r o d n í h o v ý b o r u p r o S l e z s k o, který byl ustaven takto: Předseda d r. W i t t, I. místopředseda: d r. P e l c, II. místopředseda: L u k e š, členové předsednictva: P. R ý p a r, C i n g r, d r. U r b á n e k a G u d r i c h. Tajemníci: O n d e r k a a M a r t i n e k.

Tento Národní výbor převzal tedy vládu nad Slezskem pro československý stát v rámci příkazů, jež byly vydány Národním výborem v Praze. Ačkoli dr. Witt byl předsedou, spočinula záhy na mně veškerá práce a zodpovědnost, poněvadž dr. Witt, jako poslanec revolučního Národního shromáždění, byl většinou v Praze a mimoto byl zaneprázdněn politikou a prací své strany v Moravské Ostravě.

Hned druhého dne, t. j. 31. října, vydali jsme k úřadům státním ve Slezsku oběžník, že se ujímáme vlády nad Slezskem jménem československého státu.

Na straně polské byli si tohoto momentu vždy vědomi, a na př. P a w e ł K o n e c z n y, líče události po převratu, praví: »Takže i Czeszi zaraz po vydaniu manifestu cesarskiego stworzyli »Národní výbor pro Slezsko« v Polskiej Ostrawie, któ=ry sobie rózćil prawa dla całego Śląska.«

V novinách uveřejnili jsme proklamaci, v níž jsme české lidi vybídli k rozvážnosti a klidu, zvláště ve styku s jinými národnostmi. Dále proklamace praví: »Všichni buďtež přesvědčeni, že o osudu Slezska se bude rozhodovati na povolaných místech a jistě ve prospěch slezských Čechů!«.

Z uvedeného je vidno, že jsme sice principielně stáli na celistvosti Slezska, že jsme však se hleděli vyvarovati zbytečného konfliktu, nabádajíce své lidi k rozvážnosti a klidu, zvláště ve styku s jinými národnostmi. Bylo to v duchu prvního manifestu Národního výboru československého, který — jak známo — nabádal všude k zachování klidu a důstojnosti.

Při tom však byl jsem si vědom, že naší povinností je hleděti získati pro nový stát, co se v da=

né situaci získati dá. Věděl jsem, že, pokud se týče obcí s většinou českou, nebude věc nesnadnou, ačkoli přicházely i odtamtud znepokojující zprávy, že Poláci snaží se naše obce ovládnouti. (Staly se tam pokusy jako ve Slezské Ostravě.) Neměl jsem také žádných obav neb pochybností ohledně Frýdku, a vůbec míst s německou správou, pokud se nacházela v kraji převážně českém.

Šlo tedy o to, abychom dostali do svých rukou ostatní území Těšínska, tedy místa s většinou polskou, aneb místa německá, avšak uprostřed kraje převážně polského.

To šlo provésti buď se zjevným neb tichým souhlasem Poláků, aneb proti jejich vůli vojenským záborem.

Nemajíce po ruce vojska, učinili jsme pokus obsazení bez vojska. Stalo se to takto:

Dne 1. listopadu dopoledne vydali jsme se s dr. Wittem do Bohumína, abychom obsadili tento železniční uzel a převzali všechny tamní úřady pro československý stát.*)

Štěstí nám tenkrát přálo ku podivu skvěle! Na nádraží bohumínském byla vojenská posádka, jejímž velitelem jsme po resignaci dosavadního velitele ustanovili setníka Šváb a, který byl v civilu profesorem reálky v Mor. Ostravě, a byl naším dobrým známým. Do našeho příchodu byl zástupcem velitele tamní posádky, jenž ve prospěch jeho resignoval.

Setník Šváb přirozeně se postavil ihned do našich služeb a učinil slib pro československý stát.

*) Dle sčítání lidu z roku 1910 měl Bohumín město s Pudlovem: Čechů 396, Němců 2959 a Poláků 2072, celkem 5327 obyvatel. Bohumín nádraží: Čechů 573, Němců 4397 a Poláků 2132, celkem 7102 obyvatel. Zastupitelstva v obou městech byla německá. Okolí většinou polské, resp. polsko-německé.

Řekl ovšem hned, že má mužstvo nespolehlivé a že se mu začíná rozutíkávat. Přesto však byl odhodlán posici udržeti.

Převzali jsme pak bez obtíží správu nádraží (přednostou byl tenkráte p. Schoszberger a náměstkem p. Tihelka) a celní úřad, v jehož čele stál p. Werber, rovněž Čech. Nádraží a jeho úřady byly tím formálně v naší moci. Při přejímání byl přítomen i český předák bohumínský dr. Říha.

Nádražím projíždělo tenkráte množství vlaků z Haliče s vracejícím se vojskem. Procházeli jsme s dr. Wittem tyto vlaky na nádraží stojící a hleděli mezi vojáky získati Čechy pro obranu Ostravska a Těšínska. Výsledek byl však žalostný! Všeho všudy se nám přihlásili 3 muži, které jsme odevzdali veliteli p. Švábovi.

Z Bohumína jsme pak odejeli v pevném přesvědčení, že tento důležitý železniční uzel je v rukou československého státu. Na odpor města, kde byla většina Němců, jsme nepočítali a o Polácích jsme se domnívali, že se s daným stavem spokojí.

Bohužel naše radost netrvala dlouho. Tušim ještě téhož dne polská agitátorka Dóra Kluszyńska, poštvavši luzu, donutila naše lidi, kteří se chtěli patrně vyhnouti krveprolití, ke kapitulaci a tím přešlo město i nádraží do správy polské.

U tohoto případu dlužno se zastaviti, poněvadž je charakteristický pro poznání situace a pro celý tehdejší postup s naší strany.

Dle zprávy, která mi pak došla, prohlásila pí. Kluszyńská vůči českým vyjednavačům (dr. Říhovi a setníku Švábovi), že Poláci nesnesou české okupace Bohumína, že se polský lid bouří a že se za několik málo hodin dostaví tisíce Poláků z okolních vesnic na nádraží a donutí Čechy k ústupu.

Pan setník Šváb požádal pí. Kluszyńskou, aby hleděla zabránit všemu krveprolití, kterému česká strana se chce vyhnouti, a dodal, že se nemůže úkolu, který mu byl svěřen, svémocně zbaviti. Zdůraznil, že ustoupí jen násilí. Odpoledne však uspořádali Poláci před nádražím bohumínským menší tábor lidu a přinutili p. setníka Švába, jemuž se posádka mezitím rozutekla, že opustil Bohumín. Poslali jsme pak nákladním autem do Bohumína menší výpravu z Mor. Ostravy (asi 30 vojáků), kterým však dav polský, jenž byl shromážděn před nádražím, přístup do nádraží zabránil.

Tato příhoda bohumínská je charakteristická hlavně z těchto důvodů:

1. že »vojsko«, které jsme měli po ruce, byly úplně nespolehlivé zbytky bývalé rakouské nádražní posádky, složené z nejrůznějších národností, jež všechny toužily po tom, aby co nejdříve šly domů. Jako v Bohumíně, bylo tomu i jinde!

2. Že »posila«, kterou jsme z Ostravy do Bohumína mohli poslati, nebyla ani kvantitativně, ani kvalitativně způsobilá, aby proti vůli lidu udržela v našich rukou toto důležité místo.

3. Že proti vůli lidu energicky projevené v oné době všeobecného nadšení, přesvědčení o všemohoucnosti lidu a jakési horoucí sbratřovací horečce, nebylo by se ani ukázněné vojsko něčeho odvážilo.

4. Že nebylo chuti prolévati krev v prvních téměř hodinách svobody a hned potom, když první rozkaz nového státu vybízel k udržení důstojného klidu!

Většina kritiků naší činnosti v oné době chybuje v tom, že měří ty první chvíle naší samostatnosti podle normálních poměrů. Všichni si myslí, že se měl kraj vojensky zabrati, a že by byl pak pokoj. Zapomínají předně, že jsme sami neměli

téměř žádné vojenské moci, že pražský Národní výbor naší žádosti o vyslání posil nevyhověl a patrně pro nedostatek vojenských sil ani vyhověti nemohl, ale hlavně, že v oněch chvílích rozpadu Rakouska a jeho armády a tvoření nových států nejdůležitějším elementem síly a moci byl lid a jeho vůle, a že vojenská moc neznamenala tehda proti vůli lidu téměř ničeho!

V Praze provedl se převrat před tváří mocné posádky, jejímž vůdcům nechybělo jistě chuti potlačiti jej brannou mocí (Kestřanek). Posádka však, vidouc elementární výbuch vůle lidové, neučinila ani pokusu k jeho potlačení.

Přesto, že jsme neuznávali Deutschböhmen a Sudetenland, neměli jsme možnosti jejich utvoření zabránili, a to nikoliv pouze proto, že jsme vojska neměli, ale hlavně proto, že v těch prvních chvílích všechny snahy nesly se ku zabezpečení svobody vlastní a nikoliv k výboji.

Také na Slovensku naše vojenská výprava v celku selhala a teprve autoritativní příkaz Dohody nám dopomohl k určitým hranicím.

Jestliže pak nám v těch dnech nebylo možno proniknouti vojensky proti Němcům a Maďarům, tudíž národům ve světové válce poraženým, jak jsme se toho mohli odvážiti proti Polákům, spojencům a chráněncům Dohody?

Zrovna tak, jako jsme vojensky nepořídili my v Bohumíně, poněvadž vůle lidu, p o k u d s e v e ř e j n ě p r o j e v i l a, byla proti nám, zrovna tak by nebyli ani Poláci pořídili ničeho, na př. v takové Orlové, i kdyby tam byli sebe více vojska poslali. Viděli jsme konečně i později za plebiscitu, jak malomocné byly, na př. dohodové oddíly vojenské proti lidovým projevům našim neb polským.

Nabyl jsem z těch dob přesvědčení, že vojensky dá se proti vůli lidu postupovat za normálních a spořádaných poměrů, a jen když je vojsko úplně spolehlivé, avšak v dobách tak abnormálních, jako byl na př. převrat, neb později plebiscit, vojenská moc — v takových případech obyčejně nespolehlivá — nesvede proti masám lidu ničeho.

V prvních hodinách svobody muselo nám i Polákům jíti o to, aby nám nabytou svobodu už nikdo nevzal, a aby naše síly se netříštily vzájemným bojem.

Už z toho důvodu nebylo lze konflikt hnáti do krajnosti a ke krveprolití. Zajímavé ostatně je, že na př. v Těšíně čeští a polští vojáci se spojili proti Němcům.

Ale je nutno míti na zřeteli ještě tyto okolnosti:

V té době žil jsem v přesvědčení, že naše hranice na Těšínsku je už s Poláky dohodnuta, aneb nám od Dohody zaručena, a že není naší starostí, abychom dělali hranice a dobývali území, nýbrž že spíše je naší povinností v oné provisorní době, než dojednání to vejde ve všeobecnou známost, postarati se o klid, pořádek a zejména o výživu obyvatelstva! Také jsem byl přesvědčen, že dojde co nejdříve k obsazení bývalého území rakousko-uherského dohodovým vojskem, jak to v té době bylo skutečně zamýšleno (viz Beneš: »Světová válka a naše revoluce«) a že na tom proto mnoho nezáleží, zdali na př. v Bohumíně, kde jsme se bez spolehlivého vojska nemohli udržeti, je zatímní správa naše neb polská. V tomto domnění byli jsme utvrzováni též Národním výborem v Praze, který s počátku rovněž věřil v příchod dohodových vojsk a který na naše referáty o konfliktech s Poláky dal pokyn, abychom se s nimi hleděli nějak dohodnouti a hleděli se vyhnouti krveprolití.

Kap. 11.

Neudržitelné poměry.

Zatím docházely z celého kraje zprávy, jež nasvědčovaly tomu, že konflikt roste, a že ohrožuje zejména kamenouhelný revír. Jámy s většinou polskou prohlásily se pro polský stát, kdežto jinde docházelo k velkým nepokojům mezi naším a polským hornictvem.

V místech národnostně smíšených, a to byl vlastně celý revír, rostlo z nejistoty, ve které lid žil, napětí od hodiny k hodině a je přirozeno, že leckde byl klid vážně porušen. Na obou stranách chystaly se tábory lidu a politické akce, které mohly míti nejhorší následky!

Jak z ředitelské konference kamenouhelného revíru, tak i z báňského revírního úřadu byli jsme na vážnost situace upozorněni a bylo naléhavě žádáno, aby se těm poměrům učinila přítrž.

Přišel ke mně také zástupce zemského hospodářského úřadu v Mor. Ostravě, dvorní rada Roth, který měl tenkrát na starosti výživu celého kraje, a upozornil mne, že aprovisace revíru je ohrožena, nedojde-li s Poláky k nějakému modu vivendi. Tvrdil, že hlavní pramen výživy Ostravy pochází z východního Těšínska a že Poláci v důsledku nynějšího konfliktu zastavili vývoz potravin odtamtud na Ostravsko!

Vida, že situace se přiostřuje, vydal jsem se dne 1. listopadu odpoledne na Orlovsko, kde poměry zvlášť se zaostřily, abych situaci poznal z vlastní zkušenosti. Mluvil jsem tam s některými předáky, zejména s obecním tajemníkem K l a c e m, jenž se právě chystal na menšinový sjezd

do Prahy. Tajemník Klac radil mi, abych promluvil s polským předákem, poslancem a starostou Halfarem z Poremby o tom, zdali by nebyl možný nějaký modus vivendi mezi námi a Poláky v přechodné době.

Šli jsme pak spolu k Halfarovi, který byl téhož náhledu, že poměry jsou neudržitelny a že je záhodno, aby obě strany se sešly a dohodly se o společném postupu. Radil mi, abych se obrátil na Radu Narodowu v Těšíně.

Chtěl jsem tak učiniti, ale když jsem se týž den z Orlovska vrátil do Ostravy, byla tam již v Národním výboře od Rady Narodowe zpráva (telefonická), v níž poukazováno opět na chaos, který v kraji nastal, a navrhováno, aby obě strany o situaci jednaly.

Dal jsem hned telefonicky zavolati Radu Narodowu a domluvili jsme schůzku na sobotu dne 2. listopadu o 3. hodině odpolední na radnici v Orlové. Bylo dojednáno, že s každé strany mají se dostaviti 4 delegáti.

Kdyby byl spor o to, se které strany vyšel popud k jednání, dlužno po pravdě konstatovati, že se na obou stranách cítila neudržitelnost poměrů, potřeba výměny názorů a nějakého provisorního uspořádání! Toho důkazem je okolnost, že úmysl jednati vznikl na obou stranách téměř současně a že obě strany co nejochotněji s jednáním projevily souhlas!

Mluvi-li se leckde o tom, že jednání bylo navázáno na rozkaz neb popud pražského Národního výboru, mohu říci, že sice s jednáním o dohodu projeven byl souhlas, že však by bylo došlo k tomuto jednání i tenkráte, kdyby souhlas nebyl napřed udělen, resp. nebyl dán pokyn, abychom se s Poláky hleděli dohodnout!

Situace byla taková, že jsem byl odhodlán na vlastní zodpovědnost jednati, abych zabránil těžkému konfliktu.

*

Kap. 12.

Dohoda.

Zemským Národním výborem pro Slezsko byli k jednání s Poláky delegováni dr. Witt, Cingr, Nohel a já. Přibrali jsme k jednání tehdejšího inspektora od Vítkovických dolů p. inž. Šebelu, jako znalce v hornictví a tuším, i zástupce zemského hospodářského úřadu, jako znalce aprovisace.

Napsal jsem si náčrtek návrhu pro dohodu a cestou jsme v elektrickém voze z Ostravy do Orlové o věci jednali. Všichni jsme byli stejného názoru, a rovněž i zástupci orlovští, jimž jsme svůj návrh sdělili, souhlasili. Jestliže se později z Orlové proti dohodě vedl odpor, bylo to jednak pro věc užitečné, jednak tamním ovzduším vysvětlitelné, ale v zájmu pravdy dlužno konstatovati, že s počátku činitelé orlovští (na př. starosta Martinec, učitel Martinek) se smlouvou souhlasili.

Hlavní myšlenky, na nichž náš návrh spočíval, byly: vzájemné uznání statu quo, a zdůraznění, že úprava může míti jen ráz provisorní.

Mimoto mi šlo o to, abychom měli volný provoz na Košicko-bohumínské dráze i v té provisorní době a to jednak k vůli Slo-

vensku, hlavně však proto, že jsem si byl už tenkrát vědom toho, že ať dopadlo nebo dopadne řešení hranic mezi námi a Poláky jakkoli, na tom, aby Košicko-bohumínská dráha připadla nám, musíme státi za každých okolností. Nedovedl jsem si představiti, že bychom mohli bez této dráhy býti.

Kdo si dobře přečte obě úmluvy, jež pak následovaly, t. j. první úmluvu z 2. listopadu a druhou z 5. listopadu, pozná, že se nám podařilo tyto tři kardinální zásady přivésti k platnosti.

Zvláště zásadu o Košicko-bohumínské dráze bylo lze těžko prosaditi, uváží-li se, že na celé té trati všecky obce, kromě Orlové, byly v rukou polských neb německých. Ale podařilo se to přece, třebas v mnohém ohledu jen formálně.

Leč vraťme se k věci!

Na radnici orlovskou dostavili se se strany polské: Reger, Bobek, dr. Kunicki a inž. Kiedroň.

Jednání započalo brzo po 3. hodině a skončilo v 9 hodin večer. Základem jednání byl můj návrh. Poláci kladli dlouho odpor, poněvadž chtěli mít Orlovou a obě (Dolní a Prostřední) Suché, a poněvadž nechtěli připustiti společnou správu Košicko-bohumínské dráhy. Ale to byly věci, od kterých jsme nemohli ustoupiti za žádných okolností.

A tak byla sestylisována a nadiktována úmluva z 2. listopadu 1918. Je zřejmo, že při chvatu, který tenkrát byl — úmluva musela být hotova, jelikož následující neděle byly ohlášeny nové tábory a hrozily těžké výtržnosti — nemohlo se uvážiti dobře každé slovo, tak, jak to později jsme si přáli. Je také přirozeno, že nebyly tam mnohé věci, o nichž se zmínka učiniti měla.

Ale do podrobností nikdo z nás se nechtěl pouštěti, poněvadž jednak na to nebylo času, jednak byl každý z nás přesvědčen, že úmluva může být v platnosti nanejvýš několik dní, a to nejdéle do doby, než vejde ve známost dojednání ohledně Těšínska, které, jak jsme všichni měli za to, uzavřeli spolu vůdcové revoluce české a polské, a které nám v té době známo nebylo.

Kryli jsme se ostatně výslovnou výhradou, dle níž platnost úmluvy byla závislá na schválení plnomocných vlád.

Když jsme se téhož dne k půlnoci vrátili z Orlové do Sl. Ostravy, čekali na nás ještě na radnici slezsko-ostravské mnozí členové Zem. národního výboru. Sdělili jsme jim hned výsledek jednání a přečetli písemnou úmluvu. Všichni s ujednáním vyslovili svůj jednomyslný souhlas.

Toto stanovisko zaujímal Zemský Národní výbor ostatně i vždy později, kdykoli se o věci jednalo. Úmluva byla zástupci všech stran jednomyslně schválena.

Sdělili jsme Národnímu výboru do Prahy, že k dohodě s Poláky došlo a oznámili také hned telefonicky její stručný obsah. Bylo nám pak — tuším panem dr. B. Palkovským, jenž byl tenkrát přidělen Národnímu výboru v Praze, telefonicky sděleno, že Národní výbor úmluvu, jako provisorní opatření, schválil.

Dne 5. listopadu 1918 odpoledne přijeli do Sl. Ostravy z Těšína opět uvedení delegáti Rady Narodowe a přáli si s námi jednati o některých změnách dohody.

Požadované změny byly námi akceptovány jen v některých směrech, a tak sestylisována byla úmluva z 5. listopadu 1918, jež v celku se opírá o úmluvu z 2. listopadu 1918.

Hlavní změna spočívá v tom, že odpadl pasus úmluvy z 2. listopadu 1918, dle níž dohoda učiněna závislou na schválení plnomocných vlád.

Tento pasus stal se jednak bezpředmětným tím, že jak Národní výbor pražský, tak i Zemský Národní výbor slezský mezitím k úmluvě svůj souhlas dali, jednak byl nahrazen tímto velmi důležitým, úvodním a skoro slavnostním ustanovením, kterého ve smlouvě z 2. listopadu nebylo:

»Dohoda nynější má povahu prozatímní a v ničem neprejudikuje konečnému rozhraničení teritoriálnímu, které ponechává se v celku k rozhodnutí povolaným činitelům, t. j. vládě polské ve Varšavě a vládě české v Praze. Jedině za účelem udržení klidu a pořádku v čase přechodném, aby síly se netříštily na vzájemných sporech v záležitostech povahy místní a malicherné, vymezuje se okruh působnosti obou jmenovaných představitelů národních ve Slezsku, t. j. Národnímu výboru pro Slezsko a Radě Narodowe Księstwa Cieszyńskiego na tento způsob«:

Bod 7. úmluvy z 5. listopadu, týkající se bohumínského nádraží, zůstal však nadále závislý na schválení plena Zemského Národního výboru pro Slezsko. Dlužno podotknouti, že k tomuto schválení nikdy nedošlo, a sám jsem navrhl, aby schválení bylo odepřeno. Tento bod nenabyl tedy nikdy právní platnosti.

Tenkrát dohodli jsme se s delegáty polskými na vydání této proklamace, jež byla jednak plakátována, jednak uveřejněna v časopisech:

»Vyhláška.

Zemský Národní výbor pro Slezsko a Rada Narodowa dla Księstwa Cieszyńskiego v Cieszynic dohodly se ohledně prozatímního upravení vzájemných poměrů na Těšínsku až do konečného rozhodnutí povolanými vládami v Praze a ve Varšavě.

Výslovně prohlásily obě strany, že tím nijak nemá býti zadáno jejich stanovisku ohledně budoucího osudu Těšínska, a že každá strana trvá na svých dosavadních požadavcích.

Není tudíž příčiny, aby obyvatelstvo té neb oné národnosti bylo nějak znepokojováno.

Obracíme se tudíž k veškerému obyvatelstvu s důtklivou žádostí, aby zachovalo naprostý klid a zdrželo se všeho, co by shodné soužití a veřejný pořádek v zájmu obou stran nutný mohlo rušiti.

Kdo proti tomu bude jednati, poškodí těžko zájmy svého vlastního národa, jemuž se mu bude zodpovídati.

Za Zemský Národní výbor pro Slezsko:
Dr. Witt, dr. Pelc, Cingr, Nohel, taj. Onderka.
Za Radu Narodowu dla Księstwa Cieszyńskiego:
Reger, dr. Kunicki, Bobek, ing. Kiedroń.«

*

Kap. 13.

Obsah dohody.

Uvedl jsem již v předcházející kapitole stěžejní myšlenky, na nichž dohoda spočívala, totiž:

1. že neměla prejudikovat definitivnímu územnímu rozhraničení,

2. že pro provisorní dobu přijala status quo a

3. že na Košicko-bohumínské dráze vysloven náš zájem.

Přesný text obou úmluv uveden je mezi přílohami.

Kdo dohodu si přečte, pozná, že jsme v ní uvedeným stěžejním myšlenkám zůstali věrni.

Ad 1. Úvodními větami úmluvy*) z 5. listopadu a veřejnou vyhláškou řečeno téměř v slavnostní formě, že se jedná jedině o uspořádání poměrů pro přechodnou dobu, o úmluvu v zájmu udržení klidu a pořádku uzavřenou, a dohodu, jež nemá prejudikovati konečnému územnímu rozhraničení. Tímto ustanovením vysloven jasně úmysl stran. Jestliže Poláci se úmluvy později proti nám dovolávali, jako základu pro řešení územní otázky, nebyla tím vinna úmluva, nýbrž naše chyby, kterých jsme se po uzavření úmluvy dopustili, a o kterých se později zmíním. Nyní chci uvésti jen tolik, že, ačkoli úmluva opírá se v celku o národnostní princip, přesto připouští možnost řešení i na podkladě jiném, zejména historickém, a tím, že se dotýká různých hospodářských otázek, že na př. klade důraz na správu Košicko-bohumínské dráhy, na jednotnou správu uhelného revíru a na aprovisaci celého kraje, zdůrazněna je jasně potřeba, aby při řešení otázky teritoriální přihlíželo se i k momentům hospodářským a komunikačním!

Ad 2. Bylo jasno, že jsme pro krátkou přechodní dobu nemohli přijmout jiného principu, než

*) Mluvím o »úmluvě«, ačkoli se stalo jen »dojednání« protokolárně sepsané.

zásady status quo. Šlo přece o to, aby všecky úřady nerušeně dále fungovaly. Proto musely zůstati v témže složení, jak byly dosud. To platilo zejména o správách obecních. Jestliže jsme chtěli mít v obcích klid, nemohli jsme vymčňovati polská zastupitelstva za česká, aneb naopak. Pro krátkou přechodnou dobu tam, kde jedná se o udržení klidu, nemůže býti vhodnější zásady, než princip status quo.

Princip ten měl za následek, že obor působnosti obou představitelů, kteří úmluvu uzavřeli, rozdělen byl na podkladě národnostním. Jednalo se o representace národní, a nemohl tudíž okruh jejich působnosti býti vymezen na podkladě jiném. Ale jak už ad 1. uvedeno, úmluva nijak nevylučovala definitivní teritoriální řešení jiné, zvláště ne řešení na historickém a hospodářském podkladě.

Protože byl přijat princip status quo, nebylo ničeho měněno na organisaci vyšších úřadů správních. Úmluva praví na př. výslovně, že na působnosti policejního komisařství v Mor. Ostravě, revírního horního úřadu v Mor. Ostravě, stížnostní komise mzdové a hosp. úřadu nemá býti ničeho měněno, třebas působnost těchto úřadů vztahovala se na oblasti obou národních představitelů. Okres fryštátský a úřady v něm se nacházející, poněvadž se jednalo o okres národnostně smíšený, měl podléhati oběma národním vládám. Z principu statu quo vyplývalo, že na ostatní správní organisaci nemělo býti ničeho měněno. To platí zejména o úřadech nadřízených těm orgánům, o nichž úmluva jedná. Tak na př. mělo zůstati při dosavadní organisaci soudní a také nemělo býti ničeho měněno na autonomii zemské!

Ad 3. Obě úmluvy jasně vyslovují náš zájem na Košicko-bohumínské dráze.

Úmluva z 2. listopadu v bodě 6. a úmluva z 5. listopadu v bodě 5. praví stejně: »Dozor nad Košicko-bohumínskou drahou obstará Polska Rada Narodowa v Těšíně zvláštní dozorčí radou, do které bude míti Národní výbor slezský právo vyslati důvěrníky k hájení zájmů národa českého.«

Dále se praví, že bude míti Národní výbor slezský právo vydržovati posádku na nádraží bohumínském, které jinak dle úmluvy leželo úplně v oblasti sféry polské.

Ohlédneme-li se zpět na historii našeho národního postupu na Těšínsku, poznáme, že v uvedených úmluvách po prvé činíme, arciť ještě velmi nesmělý, pokus spolurozhodovati a spoluvládnouti Košicko-bohumínskou drahou. Třebas dohoda s Poláky spočívala na principu národnostním, jsou zmíněná ustanovení výjimkou z tohoto principu, poněvadž přihlížela k momentům hospodářským a komunikačním. Ona znamenají nový náš úspěch a další krok kupředu ve vývoji poměru česko-polského, započatého začátkem tohoto století a skončivšího rozhodnutím velvyslanecké konference ze dne 28. července 1920! To, co nám před válkou tanulo na mysli jen instinktivně, se nám po válce jaksi zkonkrétnilo, a zdálo se nám, že tomu musíme dáti v dohodě nějaký, třebas jen velmi skromný a neurčitý výraz!

Budu mít příležitost později ukázati, že jsme na Těšínsku šli mnohdy cestou trnitou, že však elementem postupujícím a získávajícím jsme byli zpravidla my. I úmluva z 5. listopadu 1918, máme-li na zřeteli její účel a poměry, ve kterých vznikla, znamená národní náš pokrok!

Kap. 14.

Proč muselo dojíti k dohodě.

Později, když spor o Těšínsko se přiostřil a zápas mezi oběma stranami se rozpoutal do krajní míry, bylo přirozeně úmluvy z 5. listopadu se strany polské proti nám používáno na různých místech, což naši situaci často velmi ztížilo.

Není proto divu, že nám, kteří jsme úmluvu uzavřeli, bylo pro to mnoho vytrpěti, ač za úmluvu byli zodpovědni všichni členové Zemského Národního výboru pro Slezsko, kteří ji jednomyslně schválili, ba i Národní výbor pražský, poněvadž i od něho úmluva byla schválena.

Pokud se Národního výboru pražského týče, uznal týž dokonce za vhodno zvláštní depeší, zaslanou (omylem) okresnímu Národnímu výboru v Mor. Ostravě, dementovati zprávu »Národních Listů« o zrušení provisorní dohody Čechů s Poláky.

Depeše došla 15. listopadu 1918 a znčla: »Zpráva »Národních Listů«, že Národní výbor v Praze zrušil provisorní dohodu Čechů s Poláky, nezakládá se na pravdě. Úmluva trvá tak, jak byla smluvena Národním výborem českým s Radou Narodowou v Těšíně.

Národní výbor československý v Praze.«

Při pozdějších jednáních česko-polských v Krakově předložili Poláci telegram, který obdržela Rada Narodowa od Národního výboru v Praze a v němž rovněž bylo potvrzeno, že Národní výbor československý úmluvu schválil.

To se stalo v době, kdy Národní výbor pražský měl již písemný text úmluvy v rukou!

Národní výbor československý zašel tu dále, nežli jsme od něho žádali, a nežli bylo taktické. Jisto je, že jsme si přáli, aby úmluvu schválil i pražský Národní výbor, avšak jen jaksi interně a nikoliv veřejně, a dokonce ne vůči Radě Narodowe, která té okolnosti proti nám později přímo zneužívala.

Je tedy zřejmo, že úmluvu neuzavřelo několik osob o své újmě, jak později leckde se tvrdilo, nýbrž že úmluva byla řádně projednána a povolanými orgány také schválena.

Uvádím to, aby se vidělo, že se tu nestalo nic ukvapeného, neb dokonce svémocného, a že úmluva v době, kdy k ní došlo, byla všeobecně považována za opatření nutné a prospěšné.

Pověděl jsem již vpředu, z jakých důvodů a za jakých okolností k dohodě došlo. Řekl jsem, že v těch prvých okamžicích popřevratových bylo lze ovládnouti určité území jen za souhlasu lidu, jenž území obýval, a že rozkládající se zbytky rakouské armády na rychlo zformované pro účely nového státu, pokud vůbec byly k disposici, byly naprosto neschopné, aby provedly okupaci nějakého území proti vůli jeho obyvatelstva. Proto musel selhati náš pokus s obsazením Bohumína. V té době, kdy armáda rakouská byla v nezadržitelném rozkladu, a nová armáda nebyla ještě uvedena v život, nebylo možno vojensky ničeho svésti. Jinak už tomu bylo asi za měsíc, kdy — jak známo — bylo možno s naším vojskem provésti okupaci německého území.

Snad by se mohlo říci, že nebylo nutno uzavírati úmluvu, a že se měly nechat věci vyvíjet volně.

Toho však bylo možno se odvážiti všude jinde, jen ne v uhelném revíru ostravsko-karvinském!

Uvedl jsem, že se chystaly tábory lidu v Orlové, Slezské Ostravě a Bohumíně na neděli dne 3. listopadu, že spor začal vážně ohrožovati uhelnou těžbu, poněvadž téměř o každou uhelnou jámu byly sváděny zápasy mezi naším a polským hornictvem, a že výživa revíru byla ohrožena!

Kdyby nebylo došlo k dohodě, bylo by na Těšínsku v době popřevratové došlo k horším událostem, než jsme jich byli později svědky za plebiscitu!

Za plebiscitu měli jsme na Těšínsku organisovány úřady v čele s dohodovou komisí, byly tu dohodové vojenské oddíly a v západní části dobře fungující naše četnictvo, ba i vlastní vojenská obrana, a přece tu došlo k bouřím a násilnostem, při jejichž vzpomínce tuhne hrůzou krev v žilách.

Jak teprve by byly věci vypadaly po převratě, kdy nebylo žádné autority, kdy úřady nevěděly, či jsou, kdy o každou obec a každou uhelnou jámu začínal spor, kdy vojenská pomoc s té či oné strany byla daleka, a kdyby tato byla i blízko, buď byla bezmocna, aneb byla s to, způsobiti ještě větší chaos.

Jedině autoritativní prohlášení Prahy a Varšavy aneb dokonce dohodových mocností a zákrok dohodového vojska mohly zachrániti situaci tak, že nemuselo dojíti k naší místní česko-polské dohodě!

Ale v Praze, Varšavě a v Paříži měli tenkrát jiné starosti a spor těšínský jevil se jim — pokud o něm vůbec věděli — nepatrným vůči těm velkým věcem, jež se tenkrát odehrávaly.

A mimo to se ukázalo — ovšem později, že o Těšínsku, kromě všeobecné formule lvovské, ne-

bylo mezi Čechy a Poláky smluveno ničeho, a dohodové mocnosti nám sice před převratem zaručily svobodu a samostatný stát, avšak otázka hranic ponechána mírové konferenci. Nota P i s c h o n o v a z 21. p r o s i n c e 1918, zaslaná švýcarské vládě, praví, že otázku hranic čsl. státu rozřeší mírová konference a že »francouzská vláda soudí, že československý stát musí míti podle uznání, jehož se mu dostalo od vlád spojeneckých, až do rozhodnutí mírového kongresu, jako své hranice, dosavadní hranice historických provincií Čech, Moravy a rakouského Slezska«.*)

Ale i tato nota byla odpovědí na dotaz Němců z Čech, Moravy a Slezska prostřednictvím švýcarské vlády a netýkala se vůbec poměru k Polákům. Přesto však soudím, že právě z této noty jsme mohli čerpati právo k vojenskému obsazení Těšínska, jak k němu později došlo. O tom však na jiném místě!

A tak tedy v té situaci politické, vojenské, hospodářské a zásobovací, v jaké jsme se tenkrát na Těšínsku nacházeli, nám nezbývalo nic jiného, nežli se dohodnouti a provisorní úmluvou přenésti se přes nejhorší okamžiky, jaké kraji po převratu nastaly.

Myslím, že, kdybych se znovu octl v téže situaci, bych jednal zrovna tak, jak mi tenkrát kázalo svědomí, zájem nově zrozené vlasti a prospěch lidu na Těšínsku!

*) Obsah t. zv. Svatováclavské smlouvy, kterou uzavřel dr. Beneš s Francií, nám v čas převratu nebyl rovněž znám. Ve smlouvě se Francie zavazuje, ž e n á s b u d e p o d p o r o v a t i, aby obnoven byl československý stát »v hranicích svých bývalých zemí historických«.

Kap. 15.

Význam a následky dohody.

Bezprostřední následky dohody byly takové, jaké jsme je chtěli míti. V celém kraji nastal klid a uspokojení. S počátku nebylo tu žádného projevu proti dohodě — všichni pociťovali dohodu jako ulehčení, a třebas téměř všichni měli jsme o státní hranici mezi Československem a Polskem jinou představu, než jak ji řešila provisorní úmluva, toť přece nebylo nikde projevováno žádných obav do budoucnosti, neboť se všeobecně mělo za to, že naše nároky na Těšínsko musíme hravě uplatnit, ač-li se tak už nestalo. Jako my vyjednavači, myslelo i široké publikum v prvních dnech popřevratových, že po uzavření příměří s Rakouskem a Německem veškeré území Rakouska obsadí dohodové vojsko, a že bude pak hračkou stanoviti hranice i na Těšínsku, případně přiříknouti nám Těšínsko celé.

Při té příležitosti budiž mi dovoleno říci, jak jsme se dívali na otázku těšínskou po stránce státní příslušnosti. Je nesporno, že před válkou, za války, ba i po převratu bylo mezi námi, kteří jsme na Těšínsku pracovali, všeobecným přesvědčení, že Těšínsko je s ostatním Slezskem součástí koruny české a že při obnově státní samostatnosti naší celé Těšínsko patří nám. V tom smyslu také Zemský Národní výbor slezský hned po převratu prohlásil, že se ujímá vlády jménem československého státu nad celým Slezskem.

Ale zrovna tak, jako v prvních dnech popřevratových nad územím německým trpěny byly vlády německé (Deutschböhmen a Sudetenland), tak také se pohlíželo i na polskou vládu na Těšínsku,

jako na věc, která má jen prozatímní trvání, a kterou zatím nemáme moci odstraniti.

Je pravda, že byli mezi námi politikové, kteří zřejmě se stavěli proti tomuto historickému pojetí, a kteří i v době popřevratové stáli na stanovisku t. zv. přirozeného práva, jež ostatně ve formuli Wilsonově o sebeurčení národů tak silné opory dosáhlo.

Přesto však dlužno konstatovati, že celý Zemský Národní výbor pro Slezsko stál principielně na stanovisku historicko-právním, že tomuto přesvědčení dal výraz svým prvním projevem, že totiž se ujímá vlády nad celým Slezskem, a že konečně ku dohodě s Poláky dal souhlas jen s výhradou, že tím onomu základnímu nazírání a stanovisku nemá býti nijak prejudikováno.

Proto, když v některých pražských listech (»Národní Listy«) bylo za nějaký čas proti dohodě česko-polské protestováno, považovali jsme to s počátku za nedorozumění a za projev, vyšlý z mylného názoru, jakoby úmluva z 5. listopadu chtěla řešiti definitivně hranice státní. Řekli jsme si, že by se zrovna tak mělo protestovati i proti Nár. výboru pražskému, který trpěl Deutschböhmen a Sudetenland uvnitř hranic našeho státu, aniž by proti nim rázně zakročil.

Tyto některé časopisecké projevy, a známé stanovisko některých politiků nezůstaly bez vlivu i na smýšlení části místního obyvatelstva na Těšínsku, jež počala rovněž proti úmluvě protestovati. V celku však protesty ty zůstaly velmi ojedinělé a na vývoj věcí neměly žádného vlivu.

Možno říci, že prvních čtrnáct dnů po úmluvě z 5. listopadu, tudíž asi do 20. listopadu 1918 vše šlo tak, jak jsme si to představovali. V zemi byl klid, všude se pilně pracovalo, zásobování

počalo lépe fungovati, a o nějakých diferencích česko-polských nebylo ničeho slyšeti. Poláci drželi se úmluvy, a vystříhali se všeho, co by mělo zdání, že chtějí svou vládu nějak upevniti. I oni očekávali, že dojde k nějakému definitivnímu rozřešení a tím k ukončení provisorního stavu dohodou česko-polskou založeného.

Když však viděli, že se nic neděje, že my jsme zaneprázdnění vojensky na Slovensku, že spojenecká vojska bývalé rakousko-uh. území neobsadí, a že v Ostravě jsme disponovali celkem nepatrnou posádkou, které bylo potřeba k udržení pořádku v tomto městě a v revíru, počali pomýšleti na upevnění svého p r o v i s o r i a a petrifikování toho, co mělo trvati jen v p ř e c h o d n é d o b ě a co n e m ě l o n i j a k p r e j u d i k o v a t i konečnému rozhraničení. Z místní úmluvy o z a c h o v á n í k l i d u a p o ř á d k u měla se státi m e z i s t á t n í ú m l u v a, v y m e z u j í c í s t á t n í h r a n i c e!

Stalo se to tím, že začali bráti do slibu všechny úředníky a to i v politickém okresu fryštátském, jenž dle úmluvy z 5. listopadu podléhal i Zemskému Národnímu výboru pro Slezsko, dále tím, že proti znění úmluvy soudnictví na celém Těšínsku (tedy i v české části) podřídili vrchnímu zemskému soudu v Krakově, ačkoli mělo zůstati při statu quo (tedy při podřízenosti vrchnímu zemskému soudu v Brně) a ačkoli krajskému soudu v Těšíně podléhaly i české okresy, pak tím, že železniční, finanční a jiné úřady podřídili vrchním instancím krakovským, ačkoli nanejvýš bylo přípustno je organisovati pouze na Těšínsku.

Tyto případy jednak vzbudily proti Radě Narodowe u nás nedůvěru, jednak pobouřily veřejné mínění naše do značné míry proti Polákům. Odtud začíná vzájemná nedůvěra a napětí, jež konč-

ně se uvolnilo v lednovém našem vojenském zákroku, a jež pak dále rostlo, aby za plebiscitu vyvrcholilo až k oboustrannému šílenému záští.

Vidouce nebezpečí, jež vinou Poláků rostlo, učinili jsme vše, abychom jednak nebezpečí to zmenšili, příp. po dobrém odstranili, jednak ale, aby tomu čeleno bylo s naší strany energicky tak, aby z nebezpečí nedošlo k národní a státní škodě.

Bylo hned protestováno u Rady Narodowe proti zřejmému zneužití, ba v mnohém směru porušení úmluvy. Celá korespondence mezi Zemským Národním výborem a Radou Narodowou od konce listopadu 1918 nejedná téměř o ničem jiném, než o případech porušování úmluvy se strany Rady Narodowe a o protestování proti tomu Zemským Národním výborem.

Současně však se Zemský Národní výbor obrací na vládu s memorandem, ve kterém na nebezpečí, jež vývoj věcí na Těšínsku v sobě chová, bylo upozorňováno. První takové memorandum bylo posláno již dne 25. listopadu 1918 min. předsedovi dr. Kramářovi a ministru národní obrany Klofáčovi.

Toto memorandum je zajímavé tím, že mluvíc o četných přívržencích našich na Těšínsku, vyslovuje »obecné přesvědčení, že bychom se plebiscitu nemuseli obávati, předpokládajíc ovšem, že by země obsazena byla neutrální mocí«.

Dále se praví v memorandu, že jsme učinili »dohodu v předpokladu, že přechodný stav nebude trvati dlouho, a že co nejdříve přijde dohodové vojsko, které obsadí zejména strategicky důležitou Košicko-bohuminskou dráhu s Těšínem a Bohumínem«.

Memorandum žádá, aby vláda toto vyslání dohodového vojska prosadila.

»Kdyby to ale s dohodovým vojskem nešlo«, praví dále memorandum, »prosíme, aby nám byl dán pokyn, zdali bychom sami neměli podniknouti nějakou vojenskou akci k obsazení oněch míst vedoucí«.

Memorandum vyslovuje prosbu, aby se na Slezsko nezapomínalo! »Od státního převratu uplynul už téměř měsíc, a my jsme z Prahy nedostali nejmenšího pokynu, jak se máme v této choulostivé situaci chovati. Jen jednou na začátku bylo nám telefonicky z Národního výboru sděleno, že máme s Poláky vejíti ve styk. Následek toho byl, že jsme učinili známou dohodu. Od té doby nic!«

Dále se praví v memorandu, že »v revíru nyní (t. j. 25. listopadu 1918) jest naše moc upevněna, takže by v případě ráznějšího postupu proti Polákům už nebylo třeba se obávati zlých následků«.

Od té doby neuplynulo týdne, aby vláda nebyla na nebezpečný stav buď písemně neb deputacemi upozorňována.

Z uvedeného vidno, že následky dohody s Poláky byly blahodárné v prvních dnech popřevratových, tedy v čase, pro který dohoda byla určena, že však úmluva tím, že trvala déle, než bylo původně zamýšleno, chovala pro naše zájmy nebezpečí, jemuž mělo se včas čeliti.

Též v dalším průběhu sporu o Těšínsko a zejména v různých jednáních o územní rozdělení Těšínska dovolávali se Poláci úmluvy z 5. listopadu 1918. Dovedli tím leckteré jednání ztížiti, avšak pro rozhodující činitele nebyla úmluva ta nikdy směrodatná. Dr. Beneš sám prohlásil, že žádný diplomat Dohody nepovažoval úmluvu pro stanovení hranic za závaznou a

směrodatnou.*) Úmluva byla jen potud chybou, že po stránce administrativní byla přibližným výrazem stavu věcí.« Fakticky byla výrazem skutečného rozdělení ne tak administrativního, jako spíše národnostního. Řekla úmluva v tom směru něco nového, co nikdo nevěděl?!

Úmluva stála na národním statu quo, který každý znal, neb o kterém mohl se každý přesvědčit. Úmluva tedy neobjevila ničeho, co nebylo známo, ona byla výrazem skutečného stavu věcí, zrovna tak, jako byly Deutschböhmen a Sudetenland výrazem skutečností, že šlo o území s převážnou většinou německou. Kdyby místo Poláků bylo šlo na Těšínsku o Němce neb Maďary, jistě by neznamenala úmluva pro konečné řešení ničeho. Vždyť podobné úmluvy staly se na př. na Slovensku s Maďary. Potíže nespočívaly v úmluvě, nýbrž v tom, že šlo o Poláky, kteří byli počítáni za spojence zrovna tak jako my, a kteří v mnohém ohledu znamenali víc, než my! I kdyby nebylo úmluvy z 5. listopadu 1918, bylo by řešení těšínského problému zrovna tak těžké, jako fakticky bylo s úmluvou. Nesmí se zapomínati na jeden moment, že se totiž jednalo o Těšínsku za všeobecné platnosti Wilsonovy zásady o sebeurčení národů a že zásada ta v poměru k Polákům byla proti nám!

Fakticky nerozhodly nakonec ani historie, ani etnografie, nýbrž momenty státně-politické (spojení se Slovenskem) a hospodářské (uhelný revír)!

*

*) To vidět ostatně z dokumentů mezi přílohami uveřejněných.

Kap. 16.

Nové napětí.

Dohoda, kterou jsme sjednali na přechodnou dobu, udržela nám jakési uklidnění sotva na 14 dní. V předešlé kapitole jsem uvedl, jak dovedli Poláci využitkovati situace a různých slabin dohody ku svému prospěchu a ku upevnění svého panství.

Nejvíce pobouřilo braní do slibu různých úředníků a úřadů pro polský stát, ačkoli celý duch a tendence úmluvy mluvily proti tomu! Jakým právem byli nuceni úředníci (i čeští a němečtí) skládati slib ve prospěch polského státu, když přece úmluva výslovně řekla, že konečné vyřešení teritoriální otázky, t. j. příslušnosti státní, se ponechává vládám v Praze a ve Varšavě?! Dle úmluvy měli úředníci v době přechodné, vytvořené úmluvou z 5. listopadu, fungovati dále, a to pod dozorem obou místních národních representací! Otázka státní příslušnosti toho kterého úřadu byla vyhrazena době pozdější. Neměl tudíž v době popřevratové nikdo práva brátí úředníky na Těšínsku do slibu, ať už pro ten, či onen stát!

Jestliže tudíž Poláci v té době přejímali úřady, brali úředníky do slibu pro Polsko, dopustili se tím zřejmého zneužití, ba porušení úmluvy, což ovšem nemohlo zůstati bez účinků na naše úředníky, náš lid a nás samy, kteří jsme úmluvu s nimi uzavřeli. Poznávali jsme, že klid, kterého jsme úmluvou chtěli dosíci a na čas skutečně dosáhli, mohl by býti zaplacen příliš draze, kdybychom toto počínání Poláků nechali bez povšimnutí a bez odvety.

Od toho okamžiku byl konec smířlivému duchu, nejistotě a vyčkávání!

Tenkrát už mi bylo jasno, že mé předpoklady, jež byly jaksi podkladem dohody s Poláky, se nesplnily, neb nesplní, a proto jsem se rozhodl pro změnu taktiky.

Vývojem věcí stávalo se čím dále tím více zřejmější, že spojenci nepošlou do sporných území žádného vojska, a že si tedy musíme všude pomoci sami. Dále jsem se přesvědčil, že k předpokládané dohodě mezi českými a polskými vůdci nikdy nedošlo, že otázka hranic je úplně otevřená, a že patrně získá nejvíce ten, kdo si bude počínati nejagilněji a nejenergičtěji. Také mne trpné chování vlády den ode dne víc přesvědčovalo, že v první řadě bude záležeti od nás, místních činitelů, zda konečné rozřešení dopadne pro nás příznivě či nikoliv.

Tenkrát (23./11. 1918) jsem dal do Moravsko-slezského deníku otisknouti tuto zprávu: »O krajský soud v Těšíně. Jak jsme již sdělili, zmocnili se Poláci krajského soudu v Těšíně, ač dohoda česko-polská se otázkou soudnictví nezabývala, a mělo nadále zůstati při dosavadním stavu, to jest podřízenosti vrchnímu zemskému soudu v Brně. Čin polský je tím horší, že se dotýká nejen krajů polských, nýbrž i krajů ryze českých, které jsou krajskému soudu v Těšíně podřízeny. Zemský Národní výbor slezský proti postupu polskému protestoval, jak u Rady Narodowe, tak i u presidia krajského soudu v Těšíně. Protestoval také vrchní zemský soud v Brně. Poláci a krajský soud v Těšíně zatím protesty ignorují. Můžeme jim však již nyní sděliti, že se najdou prostředky, které pány donutí respektovati naši vůli a vystříhati se jednostranných akcí«.

To byl první veřejný projev, v němž mluví se o porušení úmluvy se strany polské a hrozí se použitím ostřejších prostředků!

Ale mezitím napětí rostlo, poněvadž Poláci soustavně snažili se zabezpečiti svou vládu ve všech oborech správy, neštítíce se při tom žádných prostředků.

Všechny tyto případy byly oznámeny naší vládě, a bylo naléháno, aby buď diplomatickou neb vojenskou akcí nebezpečí bylo čeleno. Leč naše zákroky zůstaly marny. Bylo nám vždy řečeno, že situace naše zatím nám nedovoluje, abychom nějakou vojenskou akci podnikli. Vláda naše se omezila na formální protest u polské vlády proti obsazení části těšínského Slezska. Stalo se počátkem prosince 1918. Snad jediný to vhodný okamžik, který prošel nevyužit!*)

V té době (prosinec 1918) obsazovala se německá města, jak v Čechách a na Moravě, tak i ve Slezsku. Obsadili jsme vojskem, jež jsme měli v Mor. Ostravě, a jemuž velel praporník Běhal, Bílovec a dne 18. prosince 1918 i Opavu. Stalo se tak, pokud vím, bez vědomí vlády.

Obsazení Opavy stalo se po přípravě a do jisté míry bylo s tehdejší vládou Sudetenlandu smluveno. Poměry se tam totiž začaly vyvíjeti způsobem, že pánové, stojící v čele Sudetenlandu, zemský hejtman dr. Freisler a zemský správce dr. Fuhrer jistě s jakýmsi ulehčením vzali na vědomí naše oznámení, že Opavu obsadíme. Oznámení to učinil jsem po předchozí poradě s opavskými činiteli, dr. Urbánkem a Čeledou, dr. Freislerovi dne 17. prosince 1918 telefonicky ze Slezské Ostravy. Sdělil jsem, že Opava se považuje

*) Tenkrát ještě mírová konference nebyla pohromadě a nemohla zakročit.

za důležitý strategický bod, který ve smyslu uzavřeného příměří československé vojsko — jako spojenecké vojsko — příštího dne, t. j. 18. prosince 1918, obsadí. Pamatuji, že p. dr. Freisler přijal mou zprávu s jistým pohnutím, avšak bez rozčilených protestů, které by za podobných okolností snad byly vysvětlitelny.

Druhého dne, t. j. 18. prosince 1918, odpoledne k obsazení Opavy skutečně došlo. Pokud se pamatuji, velel vojenskému oddílu p. setník P e š e k. Měl asi 2000 mužů a 2 děla. Obsazení jsem se zúčastnil za Zemský Národní výbor s tajemníkem Onderkou a přejal jsem moc jménem čsl. státu z rukou p. dr. Freislera. Řekl jsem, že obsazením Opavy přestává existovati t. zv. Sudetenland. Zároveň jsem ihned odevzdal správu Slezska p. ministerskému radovi Š r á m k o v i,*) který jel z Mor. Ostravy s sebou a obsazení vojenského se také zúčastnil.

Dr. Freisler protestoval, avšak se podřídil. Přednostové ostatních úřadů se ihned podřídili nové moci.

Z budovy zemské vlády odebral jsem se na opavskou radnici, kde jsem přítomným členům městského zastupitelstva, se starostou K u d l i c h e m v čele, notifikoval obsazení Opavy československým vojskem a žádal poslušnost správy města vůči čsl. státu a čsl. úřadům. Zároveň jsem vyslovil očekávání, že správa města v uvážení situace postará se o udržení klidu a pořádku.

Starosta Kudlich prohlásil, že musí proti tomuto kroku jménem města protestovati, že však se podřizuje, a postará se o klid a pořádek. Také skutečně nedošlo nikde k žádným excesům.

*) Byl nedávno před tím naší vládou postaven v čelo zem. vlády slezské.

Tím se dostala Opava do našich rukou a přešly do naší moci i úřady zemské a státní a mohla tudíž od toho okamžiku výkonná moc státní nad celým Slezskem přímo od úřadů státních býti vykonávána.

Povzbuzen tímto úspěchem a vida nechuť Prahy k energičtější akci na Těšínsku, obrátil jsem se na velitele ostravské posádky, praporníka B ě h a l a, se žádostí o nějaké vojenské oddíly, jimiž by bylo lze vojensky obsaditi Těšínsko a zejména košicko-bohumínskou dráhu bez vědomí a bez souhlasu vlády tak, jak bez vědomí a souhlasu jejího došlo k obsazení Opavy a tím ku zničení Sudetenlandu.

Praporník Běhal, který jinak vždy ochotně vyšel vstříc a zejména ohledně Opavy neměl nejmenších námitek, mně prohlásil, že mé žádosti vyhověti nemůže, poněvadž má příkaz, dle něhož nesmí žádnou vojenskou akci na Těšínsku bez svolení vlády podniknouti.

Vláda stála tenkrát na stanovisku v zásadě snad správném, a naší situaci na mezinárodním foru odpovídajícím, že totiž bez svolení Dohody, od níž jsme svobodu dostali, nesmíme se pustiti do žádných jednostranných akcí, zejména ne proti spojencům, jakými byli Poláci.*)

Avšak právě proto, že jsem si byl vědom nebezpečí takového kroku, chtěl jsem celou akci provésti nikoliv jako státní, nýbrž jen jako lokální zákrok, který by v případě zdaru byl prospěl celku, v případě nezdaru pak nemohl škoditi státu, jehož vláda o něm napřed nevěděla. Do jisté míry byli jsme na základě Pichonovy noty z 21. prosince 1918, zaslané švýcarské vládě, k obsazení celého

*) Toto stanovisko bylo upuštěno teprv později v lednu 1919, kdy už zas bylo pozdě.

rakouského Slezska v historických hranicích oprávněni.

Když nyní klidně o věci uvažuji, považuji to za štěstí, že praporník (major) Běhal mi tenkrát nevyhověl, ale v té době jsem byl pro to velmi roztrpčen.

Mezitím stávaly se poměry na Těšínsku den ode dne horšími.

Po soudech přišly na řadu jiné úřady. Pošta, železnice, finance byly postupně podřízeny krakovským instancím, čímž via facti dostaly se do sféry a moci polského státu.

Dle úmluvy mělo celé Těšínsko býti podřízeno v ohledu vyživovacím zemskému hospodářskému úřadu v Mor. Ostravě. Poláci proti jasnému znění tomuto hleděli své území v ohledu vyživovacím úplně osamostatnit.

Poměry dostoupily tak daleko, že Zemský Národní výbor pro Slezsko byl nucen vydati tento oběžník dne 7. prosince 1918: »Všem úřadům obecním, zemským a státním ve Slezsku! Zemský Národní výbor pro Slezsko nařizuje všem úřadům obecním, zemským i státním v celém Slezsku, aby výnosy a pokyny, ať již písemné, telegrafické či telefonické, dané jim jakýmisi vládami ve Slezsku utvořenými (jakási německá provincie Sudetenland a její odnože, též jakési centrální úřady v Krakově), v ůbec nepřijímaly, jich neuposlechly a neprováděly! Všechny úřady ve Slezsku podléhají jedině příslušným ministerstvům československé republiky v Praze a každý, kdo by tohoto nařízení neuposlechl, bude osobně volán k zodpovědnosti!«

Zemský Národní výbor tímto cirkulářem zdůraznil:

1) že celé Slezsko je součástí čsl. státu a že podléhá vládě (resp. ministerstvům) čsl. republiky v Praze,

2) že vláda Sudetenlandu a centrálních úřadů v Krakově neb Varšavě nad některou částí Těšínska jsou protiprávní a nezákonné,

3) že po ustavení vlády čsl. republiky a organisování úřadů činnost Zemského Národního výboru, jako representanta státní moci přestává, a že bude záležeti na vládě a úřadech, zdali a pokud uznají opatření Zemského Národního výboru.

Zemský Národní výbor pro Slezsko existoval ovšem i dále, ale spíše už jen jako poradní orgán, a jako representace lidová vedle zákonně organisované státní výkonné moci.*)

*) V tom směru jsou ostatně směrodatna usnesení:

Ve schůzi, konané dne 7. prosince 1918, bylo přijato toto usnesení Zemského Národního výboru:

»1. Zemský Národní výbor pro Slezsko žádá, aby čeští členové Národního shromáždění jednali a intervenovali na kompetentních místech jen za souhlasu Zemského Národního výboru.

2. Zemský Národní výbor pro Slezsko pozůstane ve své funkci dosavadní, dokud nebude utvořena nová zemská vláda ve Slezsku.

3. Jakmile bude zřízena zemská vláda, bude Zemský Národní výbor trvati jako poradní sbor pod jiným názvem.

4. Pro budoucnost je žádoucno, aby byl utvořen společný poradní sbor pro Slezsko a Ostravsko.«

Toto usnesení bylo také v souhlase s usnesením ministerské rady ze dne 8. prosince 1918, které zní:

»Všechny Národní výbory v místech, pokud nebyla předána orgánům státní správy, se žádají, aby své činnosti nepřerušovaly. Další pokyny, na kterých se pracuje, budou vydány v nejbližších dnech.«

Když bylo obsazeno Deutschböhmen a Sudetenland, došlo k likvidaci Národních výborů, avšak Národní výbory na Těšínsku a zejména Zemský Národní výbor trvaly dále, i po ustavení zemské vlády, ale pak už jen ovšem co poradní sbory, až byly vystřídány plebiscitní komisí.

Tomuto názoru dal ostatně Zemský Národní výbor pro Slezsko výraz v dopise, zaslaném Radě Narodowe dne 12. ledna 1919.

V dopise tom odpovídá se na žádost Rady Narodowe, aby Zemský Národní výbor pro Slezsko nařídil něco revírnímu hornímu úřadu v Mor. Ostravě tím, že se praví, »že dotyčný úřad podléhá ministerstvu veřejných prací v Praze, a že Zemskému Národnímu výboru nepřísluší nyní právo dávati tomuto úřadu jakékoli rozkazy.«

A dále se praví: »Při té příležitosti dovolujeme si oznámiti, že tím okamžikem, kdy úřady československé republiky ujaly se ve Slezsku vlády, přestala výkonná moc Zemského Národního výboru pro Slezsko. Máme za to, že tím okamžikem přestala také platnost prozatímní úmluvy ze dne 5. listopadu 1918, ponévadž tato úmluva zavazovala Zemský Národní výbor pro Slezsko a nikoliv československou vládu«.

Dále se v dopise uvádí všechna porušení, jichž se Rada Narodowa proti úmluvě dopustila, a píše se ku konci, »že přirozeně za takového stavu věcí nelze očekávati, že by se našla vláda česká, která by úmluvu tu Vámi tak často a hrubě porušovanou chtěla neb mohla respektovati!«

*

Kap. 17.

Vojenský zákrok a jak k němu došlo!

Je přirozeno, že stále vzrůstající napětí nezůstalo bez vlivu i na veřejné mínění a na poměr mezi příslušníky obou národností. Rostoucí konflikt neomezil se pouze na vymčňování ostrých přípisů mezi Zemským Národním výborem a Radou Narodowou, nýbrž došel výrazu při nejrůznějších příležitostech ve vzájemných stycích česko-polských.

Poláci posílení určitými úspěchy troufali si i do míst, kde dle úmluvy neměli co hledati. Začátkem prosince přišli v Orlové, Lazích a Dolní Suché s požadavkem, aby jim polovice míst v obecních zastupitelstvech byla postoupena. Tento požadavek byl ovšem co nejenergičtěji odmítnut a Poláci jej pak odvolali, ale pobouřil veřej. mínění v těchto místech proti Polákům do nejkrajnější míry. Požadavek ten je však zajímavý tím, že Poláci znovu jím dokumentovali, jak jim na jmenovaných obcích záleží, což ostatně dali zřejmě najevo i při jednání o úmluvu z 2. listopadu 1918.

Je přirozeno, že při rostoucím napětí neobešlo se bez agitace, veřejných projevů a bez různých excesů, k nimž došlo na obou stranách. A opětně revír, a zejména část, nacházející se v polské sféře, staly se rejdištěm nejdivočejší agitace, jejíž následky ovšem odnesli čeští lidé.

Tak došlo začátkem ledna na jamách v Karviné na nátlak polského hornictva k vypovídání českých inženýrů a dozorců.

Tento postup hornictva proti představeným přenesl se z Karvina i do českých oblastí a bylo to zejména hornictvo polské národnosti, které toto hnutí živilo, a se na násilí proti závodním inženýrům a dozorcům činně zúčastnilo. Chaos v revíru se vzmáhal v prvé polovici měsíce ledna do té míry, že těžba v té době proti prosinci poklesla na polovici!

Ale nedosti na tom! Jednou z hlavních pohnutek listopadové dohody byla otázka vyživovací a starost o aprovisaci revíru. Potřebovali jsme

k tomu cíli nutně východní (polské) části Těšínska, a proto Zemský hospodářský úřad v Mor. Ostravě měl míti dle dohody působnost nad Ostravskem a celým Těšínskem. Řekl jsem již dříve, že Poláci tuto část dohody nejdříve porušili tím, že sféru polskou z působnosti Zemského hospodářského úřadu vyloučili a samostatně zásobili. Důsledek toho byl arciť citelný nedostatek potravin v Ostravě a v revíru. Naproti tomu následkem volných jinak hranic bylo zboží, které měli obchodníci v Ostravě, skupováno různými individui z Haliče a odváženo v masách do Polska. To mělo za následek nedostatek zboží (zvláště textilního) v ostravských obchodech a v důsledku toho jeho značné zdražení. Drahota byla arciť i jinde následkem poklesu koruny, ale nikde neprojevovala se v tak drastických rozměrech, jako právě na Ostravsku.

Atmosféra, která proto v první polovici ledna 1919 na Ostravsku zavládla, byla velmi zlá a došlo též k vážným nepokojům a demonstracím v Mor. Ostravě samé, jež teprve úsilím úřadů a všech činitelů podařilo se utlumiti tak, že nedošlo k větším bouřím. Při tom bylo zjištěno, že mezi největšími podněcovateli lidu, jenž šel demonstrovat na náměstí moravskoostravské, byli přestrojení polští legionáři a horníci z polské sféry.

Všecky tyto okolnosti utvořily situaci, jež se stala (asi v polovici ledna) opravdu neudržitelnou. Takové poměry nemohl stát, dbalý svého poslání a zodpovědný za klid, bezpečnost a pořádek, prostě trpěti!

V té době (v polovici ledna) zajel jsem za souhlasu Národního výboru do Prahy a vyžádal si slyšení u pana presidenta M a s a r y k a. Pokud se pamatuji, byli tenkrát se mnou taj. Onderka a někteří poslanci ze Slezska. Je možno, že se zúčastnil naší akce i poslanec Koždoň, kterého Poláci

mezitím z vazby propustili. Vylíčili jsme p. presidentovi situaci, která na Těšínsku nastala, a žádali, aby vláda vojensky zakročila a Těšínsko obsadila. Pan president Masaryk vyžádal si od nás písemné memorandum, v němž by všechny okolnosti byly podle pravdy vylíčeny. Byli jsme tenkráte přijati i ministrem vnitra Š v e h l o u, který zastupoval ministerského předsedu dr. Kramáře, dlícího už v Paříži na mírové konferenci.

Žádané memorandum jsme ještě téhož dne napsali a vládě a panu presidentu Masarykovi odevzdali. V memorandu jsme uvedli všechny případy porušení úmluvy z 5. listopadu 1918, jejíž pravý význam jako přechodné a místní dohody jsme vyzvedli, hlavně však poukázali jsme na nebezpečí bolševismu a anarchie šířících se z území sféry polské i do naší oblasti a ohrožujících uhelnou těžbu, zásobování a klid i bezpečnost obyvatelstva.

Mezitím žádosti o zákrok vojenský docházely naší vládě i s jiných stran. Dne 11. ledna 1919 poslali zástupci české a německé samosprávy ve Slezsku telegram presidentu Masarykovi a vládě, kde úpěnlivě bylo žádáno obsazení Těšínska, jako jediná odpomoc proti chaosu a anarchii, které v kraji a zejména v polské části zavládly.

To bylo po prvé, co Němci z Těšínska se prohlásili pro náš stát, lépe řečeno proti připojení Těšínska k Polsku. Pojednám o té věci ještě později, nyní stačí, když zdůrazním, že stanovisko Němců a t. zv. »Šlonzáků«, kteří z polské oblasti volali k nám o pomoc proti Polákům, značně přispěly ku konečnému rozhodnutí naší vlády, k němuž ještě v lednu, jak uvidíme, došlo. V té době skutečně začalo už pronásledování Šlonzáků a Němců se strany polské a »správní metody« Rady Narodowej v Těšíně a teroristický postup, jenž za ple-

biscitu přímo ohromil lidi západní kultury, už tenkrát se začal projevovati, třeba ještě dosti zdrželivě.

Všecky tyto věci způsobily zhoršení poměru mezi Němci a Poláky a mezi Slonzáky a Poláky na rozdíl od původního stavu popřevratového, kdy poměr ten nebyl nijak napjatý, ba skoro přátelský. Tenkrát němečtí úředníci byli ochotni ve skládání slibu poslušnosti státu polskému a jeden z hlavních strůjců podřízení krajského soudu v Těšíně pod vrchní zemský soud krakovský byl p. dr. Hochelber, jehož jmenovali Poláci presidentem na místě pres. Harbicha, odmítnuvšího hned s počátku sloužiti Radě Nadodowe. Ale později byl i p. dr. Hochelber vystřídán, jako nespolehlivý, Polákem dr. Bochenskim.

Myslím, že také návštěvy ministrů Staňka a Stříbrného na Ostravsku začátkem ledna 1919 přesvědčily vládu o pravém stavu věcí a přispěly nemálo ke konečnému jejímu rozhodnutí a k vojenské akci, k níž došlo 23. ledna 1919.

Ale co zejména urychlilo rozhodnutí, byly volby do varšavského sněmu vypsané na 26./I. 1919, jichž se mělo zúčastniti i obyvatelstvo, podléhající polské sféře na Těšínsku. Tomu muselo býti stůj co stůj zabráněno!

Při té příležitosti budiž mi dovoleno zmíniti se o stanovisku presidenta Masaryka a vlády v otázce těšínské. Řekl jsem již dříve, že jediné známé ujednání, k němuž před ukončením války došlo, je ujednání lvovské, jež však jednak nevešlo předtím ve známost, jednak bylo tak všeobecné a samozřejmé, že na konkrétní výsledek řešení nemohlo míti žádného vlivu.

Jinak všechna ostatní jednání s Poláky, pokud je mi známo, nepřekročila úroveň všeobecné výměny názorů o nutnosti spolupráce a smírného

vyřešení těšínského sporu bez positivního výsledku v územní otázce. (Viz Masaryk: Světová revoluce, a Beneš: Světová válka a naše revoluce.)*)

Dojednání z 2. resp. 5. listopadu 1918 měla za účel jen zachování klidu v době přechodné a nebyla opět žádným řešením teritoriálním, poněvadž toto dle výslovného znění dohody mělo býti ponecháno povolaným činitelům v Praze a ve Varšavě.

Otázka teritoriální byla tudíž i po dohodě z 5. listopadu 1918 úplně otevřena a čekala svého vyřešení kompetentními činiteli, t. j. vládou.

Postup naší vlády byl pak tento:

V prosinci 1918 bylo naší vládou prostřednictvím našeho zmocněnce v Krakově, p. dr. Lochra, protestováno u krakovské likvidační komise v Krakově proti obsazení Slezska polským vojskem a jednáno s min. zahraničí Wasilewskim o otázce těšínské. Protest však byl zamítnut, poněvadž se ukázalo, že p. dr. Locher je pověřen jen u likvidační komise krakovské, nikoliv však u varšavské vlády.

Mezitím jednáno u dohodových vlád o uznání našeho státu v historických hranicích v souvislosti s řešením otázky slovenské. Uvedl jsem již dříve výsledek tohoto jednání, jež došlo výrazu zejména v notě francouzského ministra zahraničí, Pichona, švýcarské vládě ze dne 21. prosince 1918, dle níž byly Francií uznány s výhradou rozhodnutí mírové konference jako hranice československého státu, nehledě ku Slovensku, historické hranice Čech, Moravy a rakouského Slezska!

Byl to významný projev dohodové mocnosti, kterým jsme nabyli legitimaci k obsazení

*) Při všech těch jednáních počítalo se s tím, že dojde k dělení Těšínska.

nejen německých krajů Čech, Moravy a Slezska, nýbrž i k obsazení celého Těšínska.

Že k tomuto obsazení nedošlo již v prosinci, jak se stalo s německým územím, toho příčinou byla okolnost, že na Těšínsku šlo o Poláky, tedy spojence a Slovany, a že se pořád doufalo, že přec se jen podaří spor vyřešiti smírně. Ministerský předseda dr. Kramář prohlásil ke korespondentu »Tempsu« dne 13. ledna 1919 ohledně Těšínska, že »Češi nechtí prolíti slovanskou krev, ale že situace je tam neudržitelná.« Praví dále, »že pomoci by mohl jen příchod francouzského vojska, jež by Poláky přivedlo k rozumu!«.

President Masaryk v novoročním projevu zdůraznil, že »spojenci uznali československý stát v historických hranicích se Slovenskem. Dle toho dlužno posuzovati i těšínskou otázku. Bylo by záhodno obsaditi Těšínsko pod vedením dohodového vůdce, načež by se mohlo jednati o úpravě hranic. Spor považuje za celkem nepatrný.«

Z projevů těchto je zřejmo to, co nám na Těšínsku tanulo na mysli už na počátku, to jest nutnost obsazení sporného území dohodovým vojskem. S tím předpokladem jsme uzavírali dohodu, v té naději jsme žili v listopadu, prosinci a lednu.

Mám za to, že nechybělo u naší vlády pokusů, aby Dohodu přimělа k takovému zákroku, avšak marně.

Uvádím to proto, abych ukázal, jak jsme museli býti přesvědčeni o nutnosti, ba nezbytnosti obsazení sporných území dohodovým vojskem hned po převratu, když v možnost tohoto obsazení doufali a potřebu jeho uznávali vedoucí státníci republiky, president Masaryk a ministerský předseda dr. Kramář ještě v lednu

1919! Může se nám naše víra a spoléhání na dohodové vojsko na začátku sporu vytýkati, když se naň věřilo a spoléhalo samými tvůrci státu o dva měsíce později?! Ministr dr. Beneš ostatně rovněž byl dle svých pamětí ještě v prvních dnech listopadových o tom přesvědčen!

Že francouzské vojsko mělo na konci války jedinou touhu, totiž dostati se co nejdříve domů, nebude mu jistě nikdo míti za zlé, ale přec jen se myslelo, že vítězové nějakou okupaci aspoň sporných území a na nejkratší dobu provedou!

*

Kap. 18.

Vojenská akce.

Druhý akt těšínského dramatu!

První vojna mladého státu a k tomu ještě se slovanským národem a spojencem!

V životě jednotlivců a národů nastanou najednou chvíle, kdy se zdá, že se jedná proti vší logice, ba i proti vlastním citům a rozumu!

A přec, uváží-li se všecky okolnosti, vidí se, že se tak musí díti a že se opravdu často musí jednat i proti zdánlivé logice, ba i proti vlastním citům a pod.! Snad by jak jednotlivci, tak i národům slušelo oddati se v kritickém okamžiku jakémusi klidu, a doufati v jakousi spravedlnosti osudu a dějin, která dobré věci nikdy neopustí, která spravedlivě dává každému, což jeho jest a pod. Bylo by to logické zvlášť, když by tu byl někdo, kdo by opravdu ku spravedlnosti dopomoci mohl. A odpovídalo by to citům, když by se jednalo o bratra, neb bratrský národ, jimž nutno přec věřiti!

Byli jsme tenkrát v té situaci na Těšínsku. Nad námi byla Dohoda, jejíž jediné slovo by bylo stačilo, aby Poláci navždy opustili Těšínsko. Dohodové mocnosti mluvily už předtím o historických hranicích, mohli jsme tedy doufat v to nejlepší, a přec jsme přišli k závěru, že nepomůžeme-li si sami, může dojíti k nejhoršímu! Také bylo možno věřiti v bratrské city, když sami jsme jimi překypovali, a ze strachu, že bude prolévána slovanská krev, vojenský zákrok stále oddalovali. Ale ukázalo se čím dále, tím zřejměji, že na druhé straně rozhodují jen vlastní zájmy a egoismus, a že hrozí nám nenahraditelná škoda, nebudeme-li protknuti týmiž pocity starosti jen o sebe samy!

A tak k tomu kroku, jenž na první pohled mohl se zdáti protimyslný a bratrovražedný, dojíti muselo a došlo k němu opravdu ve dvanácté hodině! Do jisté míry již hodně pozdě!

Věci se sběhly takto:

Dne 21. ledna vyslala vláda čsl. vládě varšavské memorandum, v němž žádala, aby polské vojsko bylo odvoláno, a aby o otázce těšínské radila se komise expertů.*)

*) V memorandu, které dne 21. ledna 1919 zaslala vláda československá vládě polské do Varšavy, byla dána příloha, v níž se praví: »Dne 16. a 17. května 1918 uzavřeli političtí vůdci čeští a vůdci největších polských stran v Halíči vzájemnou dohodu, dle níž o dosavadní hranici státu polského a československého na těšínském Slezsku až do rozhodnutí mírové konference nic se nezmění a že teprv potom obě strany přátelsky se dohodnou o tom, jak naložiti s polskými obcemi na Těšínsku.

V tutéž dobu uzavřel president Masaryk ve Washingtoně podobnou dohodu s Romanem Dmowskim (?). A přece polská likvidační komise a Rada Narodowa v Těšíně hned druhého dne po vyhlášení československého státu, nedbajíc tehdejší vlády československého národa, ani obvyklých forem mezinárodního jednání, ani úmluv pražských i zahraničních,

Tento delegát presidenta republiky byl však v Krakově zadržen a internován. Vláda čsl., nemajíc o tom zprávy a jsouc v domnění, že vláda varšavská souhlasí, dala pokyn čsl. vojsku, aby Těšínsko obsadilo!

Dne 23. ledna o 11. hod. dopol. dostavila se ke generálu Latinikovi v Těšíně, který byl velitelem polských sil u Rady Narodowe, deputace důstojníků dohodových a českých. Byli to Gillain, podplukovník franc. armády, Grossfield, major britské armády, Noseda, major italské armády, Voska, nadporučík americké armády, a podplukovník Šnejdárek, příslušník franc. armády, ale již ve službách čsl. státu se nacházející.

Deputace ústy podplukovní Šnejdárka žádala, aby generál Latinik vyklidil Těšínsko až po Bialou během 2 hodin.

prohlásila, že se ujímá vlády nad těšínským Slezskem, jako organickou součástí státu polského. Rada Narodowa pak ihned s vojenskou pomocí polské likvidační komise v Krakově okupovala dráhu košicko-bohumínskou, Bohumín, Karvín, Těšín a donutila bezbranný Zemský Národní výbor pro Slezsko k prozatímní dohodě ze dne 2. listopadu, příp. 5. listopadu 1918.

Obě korporace polské ani nevyrozuměly o aktu okupačním Národní výbor český v Praze.«

»Vidíc v tom všem porušení svých svrchovaných práv na své státní území, podala vláda čsl. po činu polské likvidační komise v Krakově a Rady Narodowe v Těšíně protest tehdejšímu ministru zahraničních věcí ve Varšavě p. Stanislavu Glabinskému a 1. prosince 1918 protestovala znovu u polské likvidační komise v Krakově a u zahraničního ministra ve Varšavě, p. Leona Wasilewskiho. Obě noty nebyly však zodpovězeny. Vláda československého státu nesla tento stav velmi těžce, ale nesla jej s uvědoměním, že není času, aby právě polskému národu, ohroženému na východních hranicích bezprikladnou anarchií, na západní straně Němci, a zmítanému vnitřními poměry stranickými, byly působeny obtíže na hranicích státu československého. Doufala, že odpovědná vláda varšavská samovolného činu polské likvidační ko-

Generál Latinik odpověděl, že podle rozkazu svého představeného nemůže požadavku tomu vyhověti.

Nato téhož dne po 1 hod. odpol. dalo se naše vojsko na pochod. Po značném odporu, který kladli Poláci, bylo obsazeno ještě téhož dne území od Bohumína až po Karvinnou.

V následujících dnech došlo k obsazení ostatního území. Dne 27. ledna byl obsazen Těšín a dne 28. ledna stanuli jsme na Visle. Dne 30. ledna na nátlak dohody došlo k příměří.

Naše vojsko postupovalo pod velením podplukovníka Šnejdárka s velkým elánem a nadšením. Bylo to ovšem vojsko převážně z legionářů se skládající a proto uvědomělé, dobře vycvičené, disciplinované a odhodlané.

Byl tu už jiný duch, nežli byl po převratu v ubohých zbytcích rozkládající se armády rakouské! Kdybychom byli měli toto vojsko hned po převratu, nebylo by snad už otázky těšínské! Snad!

---

mise krakovské a Rady národové v Těšíně neschválí, a že bude postupovati s duchem smluv z května 1918. K největšímu překvapení však schválila vláda polská ve Varšavě vládním výnosem, vydaným ve Varšavě dne 10. ledna 1919 a podepsaným náčelníkem státu polského P i l s u d s k i m a ministerským předsedou M o r a c z e w s k i m, statut správní komise pro Halič a Těšínské Slezsko, Oravu a Spiš a rozšířila bez dorozumění se s vládou republiky československé a bez souhlasu spojenců československého státu svou státní pravomoc na nesporné historické území republiky československé. Tuto pravomoc uvádí pak ve skutek, vypisujíc na těšínském Slezsku volby do zákonodárného sboru ve Varšavě, a nařizuje správní komisi v Krakově, aby připravila co nejdříve úplné sloučení Poláky obydlené části bývalého Rakousko-Uherska s ostatními zeměmi polskými. Mezi těmito částmi počítá hned na druhém místě Těšínské Slezsko. Nerespektovala tudíž ani vláda varšavská ani v nejmenším státní suverenity československé v historických hranicích bývalé koruny svatováclavské.«

Neboť i nejříznější vojsko nerozřeší vždy sporného problému!

Podplukovník Š n e j d á r e k, který byl velitelem našeho vojska, získal si hned důvěry vojáků, kteří by byli za ním šli do ohně. Myslím, že prokázal značný strategický talent, když obsazení provedl v poměrně krátké době s poměrně malými silami a s nevelikými vlastními ztrátami. Byl proto od lidu těšínského záhy jako hrdina a osvoboditel ctěn a zbožňován! Zůstal na Těšínsku do léta 1919, kdy byl povolán na Slovensko. Tam, jak známo, rovněž prokázal znamenité schopnosti vojevůdce!

Naše ztráty byly, jak řečeno, poměrně malé.

Pohřeb padlých za Těšínsko konal se v Orlové dne 26. a 31. ledna za ohromné účasti českého obyvatelstva.

(Zprávu velitele čsl. vojsk Šnejdárka o chování se našeho vojska za bojů na Těšínsku otiskuji v příloze.)

*

Kap. 19.

Úmluva pařížská.

Obsazení valné části Těšínska naším vojskem bylo provázeno lidem na Těšínsku s velkým ulehčením, ba nadšením! Místa osvobozená od polského záboru, jako na př. Bohumín a pod., uspořádala ihned slavnosti na počest osvobození, v Orlové pak došlo k velkým projevům národního nadšení u příležitosti pohřbu hrdinů, padlých za Těšínsko.

Myslili jsme, že naše věc je zabezpečena a že je konec nejistotě a trapným bojům.

Bohužel, radost naše netrvala dlouho!

V Paříži, kde se nedávno předtím šešli k mírové konferenci tehdejší vládci světa, Wilson, Lloyd George, Clemenceau, Orlando, bylo nad naším vojenským zákrokem pravé pozdvižení. Bylo zle, bohové se hněvali!

Bylo jistě těžko naším delegátům dr. Kramářovi a dr. Benešovi vylíčiti věci tak, aby pochopena byla nezbytnost vojenské akce naší od těch, kteří se sešli, aby učinili konec všem válkám a kteří, jako Wilson, byli naplněni sny o bratrství všeho lidstva a o věčném míru mezi národy.

Bylo sice možno u evropských mocností se dovolávat historických hranic — avšak jen proti Němcům! Ukázalo se, že se historie proti Polákům dovolávat nemůžeme! Amerika pak vůbec neznala historických práv a stála přísně na principu sebeurčení, i když se jednalo o Němce! Skutečně také, jestliže svolila nakonec k zabrání německých území, nestalo se to jistě z důvodů historických, nýbrž spíše z důvodů hospodářských a z důvodů obrany státu.

A tak situace byla pro naši delegaci na mírové konferenci v té době hodně zlá a není divu, že dr. Kramář a dr. Beneš museli povoliti nátlaku, a z úspěchu, kterého jsme vojenským zákrokem na Těšínsku docílili, hodně sleviti.

Došlo k úmluvě pařížské z 2. února 1919, jejíž znění je mezi přílohami otisknuto.

Podstatné body této úmluvy jsou:

1. Těšínsko rozděleno na dvě části novou demarkační linií, která na sever od Těšína šla východně podél Košicko-bohumínské dráhy, na západ a na jih od Těšína vedla pak z á p a d n ě podle téže dráhy.

2. Lokální správa má se říditi dle úmluvy listopadové.

3. Uhelná těžba v revíru má se díti nerušeně pod dozorem mezispojenecké kontrolní komise.

4. Do Těšína přijde kontrolní komise, jež zabrání sporům, a připraví materiál ku řešení otázky těšínské na mírové konferenci.

Ačkoli tato úmluva byla pro nás značným zklamáním, tož přec nelze popříti, že znamenala krok kupředu oproti stavu z listopadu 1918. Revír celý, a severní část Košicko-bohumínské dráhy dostaly se do naší moci! Přiblížili jsme se značně vytčenému cíli! Krev našich vojáků nebyla prolita nadarmo! Vojenská akce přinesla ovoce!

Ani ustanovení ohledně ponechání místní správy dle listopadové dohody nám nebylo nikdy na škodu, poněvadž přesně vzato, místní (obecní) správu Polákům v polských obcích nikdo nebral, a pokud státní správy se týče, ukázalo se nemožným a neproveditelným, aby území sporné podléhalo administartivně Polákům, když současně bylo obsazeno českým vojskem. Ovšem trvalo to dosti dlouho, nežli se našemu zástupci u kontrolní komise, p. dr. Matoušovi, podařilo tuto samozřejmost komisi vštípiti.

Hůře bylo s ustanovením ohledně těžby uhlí, jelikož smlouva zabezpečovala Polákům uhlí z našeho revíru, jehož kvantum měla ustanoviti kontrolní komise. I tady vznikly značné nepříjemnosti a potíže, o čemž však bude jednáno později.

Ale jedna věc nás velice bolela, že totiž jsme měli odvolati vojsko z dobytých jím posic! Hleděli jsme tento bolestný okamžik oddáliti, jak se jen dalo. Bohužel, jednou k němu přijít muselo!

Na straně polské bylo zklamání ještě větší. Rada Narodowa protestovala, a po prvé byl jí oficielně vysloven požadavek plebiscitu. Nejasnost v otázce uhelné vnesla neklid mezi hornictvo v re-

víru. Polští horníci byli nespokojeni a zahájili stávku, poněvadž revír zůstal v moci republiky čsl., čeští horníci se bouřili, poněvadž uhlí z republiky československé mělo jít do Polska. A tak byla hořkost na všech stranách.

*

Kap. 20.

První mezinárodní komise v Těšíně.

Dne 12. února 1919 přijela do Těšína první mezinárodní komise t. zv. kontrolní. Na rozdíl od komise druhé, t. zv. plebiscitní, jež přibyla do Těšína o rok později, byla kontrolní komise podřadnějšího rázu a to jak svým složením, tak i svým úkolem.

Kontrolní komise neměla výkonné vládní moci, byla jen sprostředkujícím a dohlédacím orgánem. Jejím úkolem bylo zabrániti sporům a připraviti pro Nejvyšší Radu v Paříži materiál, dle něhož se mělo pak o Těšínsku rozhodnouti.

Plebiscitní komise však byla nadána výkonnou mocí, po čas plebiscitu bylo Těšínsko fakticky vyňato z pravomoci úřadů československých, resp. polských.

Bylo však v zájmu obou stran, podříditi se příkazům a pokynům i kontrolní komise vzhledem k jejímu významu a charakteru, jako representantky vůle vítězných mocností! A tak možno říci, že i kontrolní komise fakticky nad Těšínskem vládla.

Předsedou komise byl generální konsul Grenard (Francie), později plukovník Coulson (Anglie) a ještě později plukovník Tissi

(Italie). Vedle nich byli členy komise střídavě Marechal (Francie), Coolidge (Amerika), Du Bois (Amerika), Walsh (Anglie).

Obě zúčastněné vlády byly u kontrolní komise zastoupeny svými delegáty: na české straně byl jím plukovník Šnejdárek, později dr. Matouš, na straně polské generál Latinik.

Mimoto byla tu smíšená komise česko-polská a pak řada znalců z různých oborů správy a hospodářského života.

Pamatuji se, že s naší strany tam byli kromě delegáta pp. min. rada dr. Bačkovský z min. zahraničí, dr. Michálek, dr. Rybák, Buchar, z vojenských osob pp. Bláha, Slezák, Laška, Pekárek atd., pak r. Winkler a j.

Mezinárodní komise vydala hned po svém příjezdu provolání ku všemu obyvatelstvu, v němž nabádala ku klidu a zachování pořádku. »Její snahou bude, praví v provolání, aby bylo docíleno takového řešení všech otázek, které by zajistily mír, blahobyt, rovnost a spravedlnost«.

Kontrolní komise snažila se jednak provést pařížskou úmluvu, jednak sebrati nejobsáhlejší materiál, z něhož by bylo možno si učiniti úsudek o skutečných poměrech.

Náš úkol byl, abychom docílili takového výkladu pařížské úmluvy, který by nás byl nejméně poškodil. Ačkoli jsme byli přesvědčeni, že jednou svá vojska od Visly odvolati musíme, bylo naší snahou, abychom ten okamžik oddálili, pokud se dalo.

Činili jsme tak proto, že nás obyvatelstvo okupovaného území, v němž bylo mnoho Němců a Slonzáků, zapřísahalo, abychom nedopustili vyklizení, neboť to prý pro ně znamená — pronásledování a teror se strany polské. Skutečně také se

nám podařilo toto vyklizení oddáliti o celých 14 dnů. Dne 24. února přibyli však do Těšína z Varšavy generálové Dohody Niessel (Francie) a Romcy (Italie), a vynutili si u naší vlády vyklizení okupovaných území dle pařížské úmluvy. Došlo k němu během 25. února 1919.

Vyklizení území mělo za následek, že ranožství naších lidí, Němců a Šlonzáků, prchlo z Těšína a z okupovaného území k nám ze strachu před polskou hrůzovládou.

Po tomto úspěchu Poláci snažili se co nejvíce těžit z nejasných ustanovení pařížské úmluvy pro své poměry. Byla to zejména otázka uhelná a otázka administrace podle úmluvy z 5. listopadu 1918, na které kladli největší důraz.

V té době poznal jsem, že naše diplomatická posice u kontrolní komise potřebuje posílení osobou, jež by jednak znala dobře poměry, jednak byla sběhlá v administrativních otázkách. Podplukovník Šnejdárek byl příliš znamenitým vojákem, než aby se od něho mohly žádati znalosti administrativní. Mimoto byly mu místní poměry, jak ani jinak býti nemůže u muže, který celý život téměř ztrávil v cizině, jistě hodně cizí.

Proto jsem tenkráte, jak v Zemském Národním výboru, tak i vládě na přání podpl. Šnejdárka navrhl, aby jemu byl přidělen jako poradce dr. R. Matouš, advokát v Mor. Ostravě, který později, když pluk. Šnejdárek musel na Slovensko, byl jmenován vládou delegátem.

V této funkci se osvědčil dr. Matouš znamenitě a získal nám svými vynikajícími vlastnostmi: znalostí francštiny, pronikavými právnickými a administrativními vědomostmi, dokonalou znalostí místní, uhlazeným vystupováním, bystrým úsudkem a klidnou rozvahou, mnohých krásných úspěchů.

Podařilo se mu záhy u kontrolní komise zažehnati nebezpečí, plynoucí z t. zv. uhelné klausule a přesvědčiti ji o praktické neproveditelnosti ustanovení pařížské úmluvy z 3. února 1919, pokud jedná o ponechání místní správy dle dohody z 5. listopadu 1918. Kontrolní komise přesvědčila se, že dotyčné ustanovení pařížské úmluvy možno opravdu vztahovati jen na místní (obecní) orgány, kdežto ostatní (veřejná, státní) správa, že musí býti rozdělena tak, jak je území rozděleno vojensky.

Druhý úkol, který kontrolní komise na se vzala, hleděla splniti tím, že si od obou stran vyžádala memoranda, jimiž by nárok svůj zdůvodnily.

Těch memorand bylo mnoho. Jistě by se z nich dala sestaviti celá literatura.

Svůj nárok jsme hleděli zdůvodniti jednak historicky, ale hlavně hospodářsky (potřeba revíru pro náš stát), a ohledy státně-politickými (spojení se Slovenskem pomocí Košicko-bohumínské dráhy). Ale i na právo sebeurčení bylo poukazováno a jako hlavní argument pro nás bylo uváděno stanovisko Němců a t. zv. Šlonzáků, kteří se vyslovili proti polské orientaci, a pro připojení Těšínska k čsl. republice.

V té době už s námi pracoval vůdce Šlonzáků, posl. Kožd oň, jenž ze svého bydliště Skočova před Poláky prchl a usadil se v Mor. Ostravě.

Jeho pomocí získali jsme mnoho pro svůj požadavek. Jméno jeho zůstane navždy spjato s otázkou těšínskou, a zejména s plebiscitem. Zmíním se ještě později o práci a významu jeho a jeho strany. Zatím stačí konstatování, že jeho spojenectví padalo na váhu značně proto, že Poláky stále tvrzená majorita obyvatelstva stala se jeho příčinčním spornou, ba přímo nepravdivou. Náš požadavek nebyl už v tak příkrém rozporu s právem sebeurčení, jak se na prvý pohled nezasvěcenému mohlo zdáti.

Dlužno uznati, že komise snažila se vniknouti do poměrů a vešla ve styk se zástupci všech kruhů obyvatelstva. Zejména, dokud v čele komise stál p. gen. konsul Grenard, měli jsme dojem, že komise bude postupovat a rozhodovat objektivně. Bohužel však začátkem dubna G. opustil Těšín a v čelo komise postaven pluk. Coulson.

V měsících březnu a dubnu 1919 očekávali jsme s horečným napětím zprávy o osudu Těšínska. Dle novinářských zpráv stály pro nás věci v Paříži v té době velmi příznivě. »Lidové noviny« donesly už zprávu, že rozhodnutí pro nás příznivé už padlo. Polákům měl připadnouti dle této zprávy jen bílský okres.*)

Ale přicházely také zvěsti nepříznivé. Když jednou začátkem května taková zpráva zdála se nám býti věrohodnou, zajeli jsme s pluk. Šnejdárkem, Kožděněm a dr. Čakrtem do Prahy, abychom si vyžádali slyšení na místech, o nichž jsme předpokládali, že jsou dobře o situaci v Paříži zpravena. Byli jsme přijati napřed p. pres. Masarykem. Řekl nám, že mu o nějakém pro nás nepříznivém rozhodnutí není ničeho známo, že však nám radí, abychom zajeli hned do Paříže a vešli ve styk s naší delegací, a zejména s min. dr. Benešem. Cesta prý bude účelná, neboť sami získáme zpráv, které chceme znáti, jednak podáme ministru přímé zprávy o stavu věcí na Těšínsku.

Téhož dne odpoledne jsme skutečně do Paříže jeli, ačkoli jsme na takovou cestu nebyli vůbec připraveni.

V Paříži byli jsme přijati napřed ministrem dr. Benešem, který nám vyličil, že věc Těšínska

*) Dne 14. dubna 1919 přijaly totiž spojené komise pro československé a polské záležitosti návrh pro Nejvyšší Radu určený, aby hranici byla řeka Visla.

stojí na mírové konferenci dobře. Byli jsme přijati také min. předsedou dr. Kramářem, který však nesdílel plně optimismu dr. Beneše. Řekl, že si s dr. Benešem úlohy ohledně Těšínska rozdělili tak, že dr. Kramář dělá nesmiřitelného, kdežto dr. Beneš je ochoten něco slevit, či zkrátka vyjednávat. Dr. Kramář prohlásil, že s Poláky nemůže o Těšínsku jednat od té doby, co Dmowski popřel naše historické právo.

Dr. Beneš vyžádal si od nás memoranda o tehdejší situaci na Těšínsku. Probrali jsme už tenkrát všecky eventuality a bylo mluveno i o plebiscitu. V názorech jsme byli vcelku jednotni.

Odjeli jsme tenkrát z Paříže v nejlepší náladě a s pevnou nadějí, že věci co nejlépe pro nás skončí.

Vrátili jsme se tenkrát kol 15. května 1919 a zvěsti, které jsme četli cestou v zahraničních novinách o vlasti, nebyly nejlepší. Tenkráte totiž chtěl »lid« dělat v Praze pořádek, a bylo z toho nakonec rabování a ostuda. Horší však byla zpráva, jež brzo nato došla, že totiž mírová konference otázky těšínské nerozhodla, nýbrž ji odkázala k přímému jednání mezi oběma národy a státy.

Stalo se tak v důsledku nepříznivého obratu v nazírání mírové konference na otázku těšínskou. K obratu došlo následkem návrhu, který učinila mírové konferenci těšínská kontrolní komise, podléhající nyní vlivu plukovníka Coulsona a pluk. Tissiho. Původní příznivá nálada na mírové konferenci změnila se proti nám vlivem této komise a ukáže se i později, jak se celková naše situace v Paříži mění podle toho, jak si stojíme v Těšíně.

V přílohách je otištěn telegram tehdejšího předsedy komise kontrolní Coulsona na anglického ministra zahraničí, Balfoura.

Kap. 21.

Snahy o neutralisaci Těšínska. Smíšená komise.

V té době, kdy se na Těšínsku horečně očekávaly z Paříže zprávy, došla také zvěst, která však se po čase ukázala nesprávnou, že totiž mírová konference rozšířila působnost kontrolní komise v Těšíně tím, že jí svěřila nad Těšínskem na místě dohlédací a sprostředkovací funkce přímo vládní moc výkonnou.

Zpráva ta měla za následek, že německé a po nich i polské listy tvrdily, že to znamená neutralisaci Těšínska, která byla hned od počátku přáním Němců a Slonzáků.

Nás arciť zpráva ta nemálo pobouřila, neboť jsme v ní viděli větší ohrožení čsl. zájmů, nežli v případném rozdělení Těšínska. Proto jsme proti úmyslům neutralisačním hned hlasitě protestovali. U dohodové komise dostalo se nám ujištění, že se na neutralisaci nepomýšlí, ale zpráva o rozšíření působnosti komise nebyla hned popřena. Teprve později došlo autoritativní dementi. Ale Němci a Slonzáci ani později nezbavili se myšlenky na neutralisaci a přicházeli s tímto námětem, kdykoliv se jim zdála vhodná příležitost.

Začátkem dubna byla ustavena u kontrolní mezinárodní komise v Těšíně t. zv. smíšená komise česko-polská, skládající se ze čtyř delegátů z každé strany. Měla se raditi o sporných otázkách hospodářských, komunikačních, správních atd.

Z české strany byli v komisi dr. Matouš dr. Rybák, ndp. Jelínek, okr. hejtman dr. Baron z Pryštátu.

Ale všecky tyto komise nezadržely povlovného rozkladu pořádku a morálních hodnot v lidu. Na naší straně bylo tomu v celku dobře čeleno tím, že jsme lid vedli k disciplině, a potlačovali různé svody k anarchismu. Hůře však tomu bylo na straně polské, kde této vůle nebylo a kde teror stal se čím dále tím oblíbenější zbraní proti nepohodlným živlům.

Ukáže se později, že naše cesta byla správnější.

*

Kap. 22.

Krakovské porady. Odmítáme plebiscit. - Nezdar.

Koncem května 1919 navštívil polský min. předseda Paderewski presidenta Masaryka v Praze, a byl dojednán postup porad, jež měly vésti k urovnání Těšínské otázky.

K poradám však došlo až v druhé polovici července 1919 v Krakově. Byli k nim delegováni z české strany: ministerský rada Štěpánek z ministerstva zahraničí, který byl vůdcem delegace, poslanci Špaček, Prokeš, pak dr. Pelc, dr. Matouš, Klac, dr. Rybák, prof. Kapras, rada Krejza (z ministerstva železnic), Klimša, Videtič, později posl. Udržal, dr. Vrbenský, red. Sís.

Na straně polské zúčastnili se jednání: Daszyński, Grabski St., Osiecki, dr. Kunicki, Kiedroń, Bobek, P. Londzin, Piątkowski, Wł. Michejda, dr. Semkowicz, Fr. Bartel, vicepr. Byszko.

Jednání začalo 22. července a skončilo 28. července bezvýsledně.

Tresť celého jednání točila se kolem těchto návrhů:

Poláci navrhovali plebiscit v okresích fryštátském a těšínském, kdežto okres bílský prohlásili za okres nesporně polský a okres frýdecký za nespornou část českou. Návrh ten byl pro nás nepřijatelný. Poláci by se byli přijetím návrhu zbavili starosti o okres bílský, v němž byl značný počet našich přívrženců (Němců a Šlonzáků). Spor měl býti omezen pouze na okresy fryštátský a těšínský, kde měli Poláci některé silné posice a vyloženou většinu. Poláci pak navrhovali, aby po zásadním přijetí tohoto návrhu na hlasování, jednáno bylo o jeho podmínkách. Po provedeném hlasování mělo se mezi oběma vládami přikročiti ku určení hranic, při čemž se měl vziti zřetel nejen na etnografické, nýbrž i na geografické a ekonomické poměry obou států.

Česká delegace odmítla návrh polský jednak z principielních důvodů (historický nárok na celé území), jednak proto, že se obávala protahování sporu a dalšího zneklidnění země.

Celé jednání trpělo od počátku těžkopádností, která nemohla vésti k něčemu konkrétnímu. Delegace nejednaly totiž pomocí ústní, pokud možno přátelské výměny názorů, nýbrž výměnou písemných sdělení zásadních stanovisek! Jednoho dne dala písemné prohlášení jedna strana, druhého dne odpověděla rovněž písemně strana druhá.

Za takových okolností jevilo se hned s počátku, že jednání nepovede k positivnímu cíli.

Na konci jednání učiněn byl pokus hybnější formou. Na návrh naší delegace zvolena subkomise, do které vyslala každá strana po dvou delegátech (z naší strany byli v ní U d r ž a l, min. rada dr. Š t ě p á n e k, ze strany polské: G r a b s k i a D a s z y ń s k i). Leč ani tento pokus nevedl k cíli.

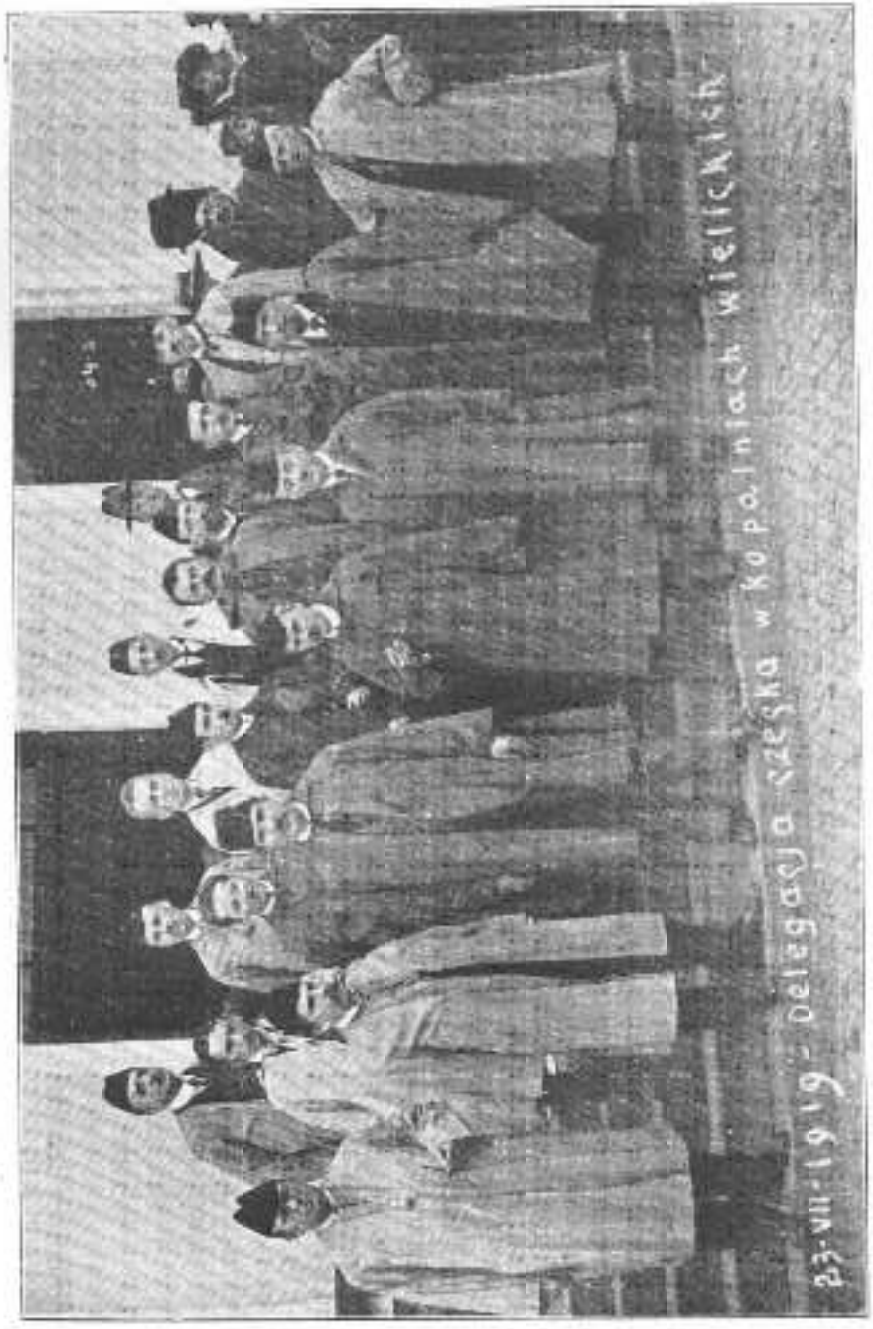

Česká delegace na poradách krakovských účastní se zájezdu do velických solných dolů 23. VII. 1919.

Česká delegace na poradách krakovských účastní se zájezdu do věličských solných dolů 23. VII. 1919.

Rozešli jsme se s velmi problematickým usnesením, že v jednání má býti pokračováno na základě porad krakovských mezi oběma zúčastněnými vládami přímo.

V Krakově se nám jinak v celku vedlo dobře. Byli jsme jak oficielními kruhy, tak i obecenstvem přijati velmi vlídně, jen radikální krakovský tisk (Kuryer Codzienny, Goniec) si nemohl odpustit některých invektiv, což bylo odsuzováno i samými Poláky.

Sami jsme se uvedli ve vši důstojné a obřadné formě zplnomocněné delegace samostatného národa a nechybělo příležitosti ku přátelským stykům nejen obou delegací, ale i s širšími kruhy polskými v Krakově.

Výsledek jednání krakovských možno krátce shrnouti: Na polský návrh plebiscitu byl s naší strany zdůrazněn náš historický nárok na celé Těšínsko jakož i životní zájem hospodářský a komunikační.

S polské strany zdůrazněn moment etnografický, ač zároveň uznáno, že pouze důvody etnografické nemohou býti při budování státu rozhodujícími.

Bylo mluveno mezi jednotlivými členy komise soukromě a nezávazně i o kompromisním řešení, avšak mínění se tak rozcházela, že byla zřejma marnost každého dalšího úsilí.

Členové naší delegace si tenkrát řekli, že hranice Olzy byla by pro nás v krajním případě přijatelna — vůči Polákům však s tímto návrhem tenkrát ještě nepřišel nikdo a to proto, jelikož Poláci mluvili dokonce o nutnosti korektury linie ze dne 5. listopadu 1918 ve svůj prospěch. A opět mluvilo se o Orlové, Lazích a Suché, jako o polských obcích.

*

Kap. 23.

Naše situace se horší. · Přijímáme plebiscit.

Nezdarem krakovských porad octla se otázka těšínská opět na pařížském foru, ponévadž vlády varšavská a pražská, jimž záležitost byla odkázána, nesvedly ničeho, ba myslím, že se ani o nějaké jednání nepokusily.

Ministr zahraničí dr. B e n e š píše už 5. srpna 1919 Clemenceauovi, že po výměně názorů mezi delegací českou a polskou na poradách krakovských jsou veřejná mínění jak v Čechách, tak i v Polsce o zásadních sporných bodech obou stran informována a že proto nebude lze ani Paderewskému, ani jemu se dorozumět a praví dále: »Nezbude tedy nic jiného, jako znovu odvolati se na konferenci, aby ta rozsoudila mezi námi«.

Skutečně mělo dojíti koncem srpna na mírové konferenci ku rozhodnutí nám krajně nepříznivému. Jednalo se o přijetí t. zv. l a r i s c h o v s k é l i n i e, také pod názvem »linie Tissiho« (dle člena těšínské komise, jenž ji navrhl) známé, která měla jíti od bodu, kde se stýká hranice mezi Československem a Německem s Odrou, na západ od Bohumína, ponechávajíc na straně polské Bohumín, Karvín s 10 jámami, Stonavu, Chotěbuz, Dolní Žukov, Ropici, Třinec, kdežto Jablunkovsko mělo připadnouti nám. Našemu požadavku po spojení se Slovenskem mělo býti vyhověno vystavením dráhy mezi Hnojníkem a Vendryní, čímž by bylo docíleno spojení Ostrava — Frýdek — Hnojník — Vendryně — Jablunkov.

Toto chystané rozhodnutí opíralo se o dobrozdání a návrh kontrolní komise těšínské, který

byl v podstatě vypracován a mírové konferenci předložen u ž v d u b n u 1919 (telegram Coulsonův Balfourovi 20. dubna 1919) a jehož uskutečnění zabránil jen pokus o dohodu mezi oběma státy a porady krakovské.

Z okolnosti, že návrh kontrolní komise pochází už z dubna 1919, možno seznati, jak nesnadno bylo dosíci nějakého úspěchu na poradách krakovských, neboť dá se předpokládati, že Poláci v té době už o návrhu kontrolní komise dobře věděli a neměli tudíž příčiny k nějaké ústupnosti. Že my jsme za porad krakovských o tomto návrhu nevěděli, dokazuje, jak naše zpravodajská služba tenkrát nefungovala.

Koncem srpna 1919 byli jsme v Zemském Národním výboře uvědoměni min. dr. Benešem, jak věci v Paříži stojí a jaké nebezpečí hrozí.

V tom okamžiku uvážili jsme celou situaci a po důkladných poradách a kalkulacích, jichž se zúčastnil za slezskou stranu ludovou a za Němce K o ž d o ň, došli jsme ku přesvědčení, že plebiscit nemůže nám nikdy přivoditi tak nepříznivou hranici, jakou nám chystala vnutit mírová konference. Naše tehdejší kalkulace, sdělaná na základě vlastních dat a dat Kožďoňových, nám ukázala, že můžeme počítat v celém Těšínsku s nadpoloviční většinou (as 60procentní) a že proto je vyloučeno, aby při takovém výsledku naše životní zájmy nebyly respektovány.

Bylo proto usneseno v Zemském Národním výboru doporučiti ministru dr. B e n e š o v i, aby raději přistoupil na plebiscit, než na navrhované řešení. Zároveň vyslána k němu deputace, v níž byli dr. M a t o u š, K o ž d o ň, dr. R y b á k.

Dr. Beneš přistoupil na myšlenku plebiscitu. Bylo dojednáno, že plebiscit nemá míti povahy decisivní, nýbrž pouze ráz informativní. Mělo se ple-

biscitem dokázati, že přesné použití zásady sebeurčení v zemi nelze provésti, poněvadž jsou tu všude roztroušena místa, kde lid chce býti připojen na republiku československou. Zejména přicházela v úvahu východní část země, okres bílský, silně prostouplý Němci a Šlonzáky, o nichž se předpokládalo, že se vysloví pro nás. Mimoto šlo o to zmařit nepříznivé rozhodnutí a hlavně získat čas.

Dr. Benešovi podařilo se pak u velmocí prosaditi, že k rozhodnutí nám nepříznivému nedošlo a že bylo usneseno přikročiti na Těšínsku k plebiscitu. Rozhodnutí to stalo se 27. září 1919.

Je jisto, že přijetím plebiscitu jsme svému historickému stanovisku zadali, a že to byla nedůslednost, jestliže jsme v září akceptovali to, co nám bylo ještě koncem července nepřijatelné.*)

Ale jsem jist, že bychom byli i v Krakově jinak mluvili, kdybychom byli věděli, jaké rozdělení Těšínska se chystá. Ale tenkrát jsme ještě snili o Visle, a měli jsme na mysli hranici navrhovanou Nejvyšší Radě česko-polskou komisí začátkem dubna 1919.

Mimo to považuji to za přednost naší taktiky v celém sporu těšínském, že nestrnula na nějakých nezměnitelných formulkách, nýbrž že se vždy hleděla přizpůsobit poměrům. Co by nám bylo pomohlo lpění na historickém principu, když

*) Také jsme přijetím podmínek plebiscitových dali vlastně už napřed souhlas k dělení Těšínska, neboť jsme zmocnili Nejvyšší Radu, aby na základě výsledků hlasování určila hranici na území Těšínska, čili aby Těšínsko rozdělila. (Ostatně i ujednání lvovské, a všechna naše ostatní jednání s Poláky připouštěla dělení buď výslovně neb nepřímo a mluvíli se leckde, že princip dělení uznala teprve listopadová úmluva, která ostatně ani otázky hranic neřešila, je to ve zřejmém odporu s historií.)

pro ně nebylo v Paříži žádného porozumění a když nepřijetím plebiscitu byli bychom se musili spokojiti s krajně nepříznivou linií laryšovskou. Uvidíme ostatně i později, jak nám naše taktika celkem vždy prospěla.

*

II. část.

Plebiscit.

Kap. 24.

Všeobecně o plebiscitu.

Měl bych s Homérem vzývati musu, aby mi pomohla vylíčiti h n ě v dvou bratrských národů, který tolik běd přivodil lidu na Těšínsku, a tolik krvavých obětí si vyžádal! Neboť sám se cítím sláb, abych podal výstižný obraz tehdejších dob, jejich bojů, a vášní, ale také krásných projevů ideálního nadšení a horoucí obětavosti.

Byla to též doba velkých kontrastů a třídění charakterů! Tenkráte bylo možno poznati povahu každého! Srdnatí šli nebezpečí vstříc, bázliví se skrývali, ti, kteří věřili v konečný výsledek, vytrvali na svém místě, opatrní se sporu vyhýbali, nadšený lid byl hotov obětovati pro vítězství i své životy; kefasi hleděli zbohatnouti!

Byla to malá, ale urputná válka, kde nescházelo bojů, zákopů, hlídek, přepadání, šarvátek, ale bohužel ani vražd a zlomyslného ničení majetku!

Byl to i diplomatický zápas, který ministr dr. Beneš označil jako nejtěžší z veškeré své činnosti, a který byl veden v Paříži, Praze, Varšavě a v Těšíně!

Naší starosti na Těšínsku bylo nejen připraviti lid na hlasování, a hleděti získati pro naši republiku co nejvíce hlasů, nýbrž dáti projevům lidovým takový směr, aby projevy ty se kryly s celou naší politikou a taktikou vůdců. Jak uvidíme později, nebyla to práce snadná!

Po celý čas plebiscitu pracovali jsme na Těšínsku v nejužším styku a nejčastější výměně názorů s význačnými členy naší vlády a zejména s min. zahraničí dr. Benešem a byly v celku názory naše jak na konečné cíle, tak i na prostředky a taktiku shodny.

*

Kap. 25.

Hlavní zásady hlasování.

Rozhodnutí Nejvyšší Rady z 27. září 1919 bylo přijato spojenými a sdruženými mocnostmi: Amerikou, Anglií, Francií, Italií a Japonskem, avšak provedení stalo se bez účasti Ameriky, která, jak známo, z jednání na mírové konferenci mezitím vypadla.

Rozhodnutí stanoví, že má býti na území Těšínska, Spiše a Oravy provedeno hlasování lidu. Území bude po čas přípravy hlasování podřízeno mezinárodní komisi, která připraví plebiscit a povede správu země.

Bude mít při tom úplnou výkonnou moc, a právo měniti neb zastaviti dosavadní zákony a nařízení. Zákony přijaté zúčastněnými státy mohou jen se svolením komise býti použity.

Komise připraví plebiscit, a za tím účelem vydá předpisy, které ustanoví blíže podmínky, čas a způsob hlasování.

Vlády československá a polská budou bráti na jednání komise účast po jednom zástupci s hlasem poradním.

Právo hlasovací budou mít osoby starší 20 let a to osoby, jež měly právo domovské neb bydlely na Těšínsku před 1. srpnem 1914.

Hlasování provede se podle obcí, a komise na základě hlasování navrhne mírové konferenci hranici, berouc zřetel na přání obyvatelstva a přihlížejíc ke geografickým a hospodářským poměrům. Plebiscit měl míti tedy pouze ráz informativní.*)

Plebiscit má býti proveden v nejkratším čase, nejdéle však do 3 měsíců, a je povinností komise, aby zabezpečila svobodný projev vůle.

Komise se později celkem dle hořejších ustanovení řídila až na to, že k plebiscitu nedošlo, a nemohlo dojíti během 3 měsíců, jelikož komise sama dostavila se na Těšínsko teprve koncem měsíce ledna 1920.

Ale ani potom, jak uvidíme, termín nebyl dodržen; v květnu 1920 byl na dva měsíce prodloužen, a pak z plebiscitu vůbec sešlo.

*) Toto ustanovení je důležité, neboť jím bylo vlastně vysloveno, že Těšínsko bude rozděleno.

Kap. 26.

Naše příprava. Příjezd ministra Švehly. Zřízení čsl. plebiscitní komise.

Brzo po 27. září 1919 dostal jsem z presidia ministerstva vnitra telegrafickou zprávu a výzvu, abych zcela určitě byl přítomen druhého dne ve Slezské Ostravě poradě o přípravách k plebiscitu, jíž se zúčastní ministr vnitra Švehla.

Skutečně přijel den nato (bylo to v neděli) ministr Švehla v průvodu ministra železnic Franke ho a některých poslanců (Zíka, Sladký, Prokeš, dr. Witt, Nohel, Špaček atd.). Na radnici slezsko-ostravské konala se pak porada, jíž se kromě uvedených osob zúčastnili přední činitelé místní.

Na této poradě bylo usneseno utvořiti československou plebiscitní komisi, která měla za úkol provésti přípravu hlasování a agitaci tak, aby pro republiku se vyslovilo co možná největší počet obyvatel.

Zároveň ustanovena v hlavních rysech organisace této komise (zřízeny odbory finanční, hospodářský, tiskový, propagační atd.). V čele komise postaven byl minist. rada Šrámek z Opavy.

Bylo mi to vhod proto, jelikož kromě soukromé činnosti byl jsem úplně zaneprázdněn prací v zemské správní komisi pro Slezsko, jejíž předsednictví mi bylo svěřeno v červnu 1919.

Tenkráte v poradě prohlásil ministr Švehla, že při akci plebiscitní musíme ukázati vnitřní pravdivost svého stanoviska, že musíme vyniknouti svými metodami a lepší organisací boje a že se

při plebiscitu nesmí šetřiti ani námahou, ani obětmi hmotnými. Boj, nám vnucený, musíme vítězně skončiti stůj co stůj!

Mluvil dobře, a i v tom měl pravdu, že otázka peněz nemůže rozhodovati tam, kde jde o životní zájmy státu. Nebylo jeho vinou, že se pak na jeho slova někde i hřešilo.

Měl jsem příležitost mluviti tenkrát s ministrem Švehlou o situaci na Těšínsku dosti zevrubně a vyzvedl jsem při tom žhavé národní cítění našeho dělnictva.

Ministerský rada Šrámek přikročil pak ihned k zorganisování československé plebiscitní komise, aby aparát, jakmile se dostaví do Těšína mezinárodní komise, byl připraven a mohl býti ihned uveden v činnost.

V celku možno říci, že plebiscitní komise byla zorganisována dobře, třebas někde byly s počátku snad zbytečné síly. Komise měla sídlo v c Sl. Ostravě a její úřední místnosti byly na slezskoostravské radnici.

V plebiscitní komisi byli úředníci a zřízenci z ministerstev, zemské vlády v Opavě, pak činitelé z Matice osvěty lidové, zástupci obcí a pod. V jednotlivých soudních okresích byly zřízeny okresní plebiscitní komise, v jednotlivých obcích plebiscitní komise místní. Úkolem všech těchto komisí byla, jak už shora řečeno, propaganda pro naší republiku; toho se mělo dosíci přednáškami, tiskem, divadly, hospodářskými a osobními výhodami atd.

Leč ministerský rada Šrámek se své funkce vzdal, tuším koncem prosince 1919. Krok ten odůvodňoval tím, že byl ustanoven neb vyhlédnut za zplnomocněného komisaře pro Hlučínsko, a že proto je mu nemožno věnovat se pracím plebiscitním.

Za předsedu plebiscitní komise byl pak zvolen okresní hejtman dr. Michálek (správce hospodářského úřadu v Mor. Ostravě), který však ve funkci vytrval jen asi měsíc.

Asi koncem měsíce ledna 1920 byl jsem na jednomyslné přání všech členů plebiscitní komise postaven v její čelo. Považoval jsem za svou povinnost tuto funkci přijati, jelikož to bylo přáním všech a poněvadž jsem se přesvědčil, že tu není nikoho, kdo by měl chuť a odvahu se úkolu a zodpovědnosti, které s funkcí byly spojeny, podjati. Bylo mi patrně souzeno, abych ten těšínský kalich hořkosti vypil až do dna!

Cítil jsem ostatně, že nemohu se vyloučiti z práce a zodpovědnosti v situaci, kterou jsem, jak z dosavadního líčení vidno, sám význačně spoluvytvořil.

V té době pracovali v plebiscitní komisi okresní komisař dr. Haering ve funkci presidiálního tajemníka, odborný učitel Hruška, ministerský rada Novotný (finanční referát), poslanec Nohel, inspektor Werber (hospodářská sekce), poslanec Prokeš, profesor Adamus, profesor Stýpa, prof. Martínek (tisková), odborný učitel Martínek (přednášková), tajemník Onderka (organisační sekce). V čele okresních plebiscitních komisí byli: ve Slezské Ostravě učitel Štábla, ve Frýdku učitel Kroček, v Bohumíně oficiál Horák, v Orlové profesor Tesař, v Hnojníku poslanec Pavlán, v Karviné uč. Zahradník, ve Fryštátě uč. Štětina. Ku konci plebiscitního období pracoval v plebiscitní komisi také min. rada dr. Březký z min. vnitra. V čilejším styku s námi byli úředníci různých ministerstev: min. r. Malkovský, min. r. dr. Stašek, dr. Locher, odb. r. Dobiáš a j.

Komise měla právo obrátit se přímo na všechny státní úřady, zejména na ministerstva a byla také s ministerstvem zahraničí spojena k přímému podávání telegrafických zpráv hughesovým aparátem (adj. Petržilka).

*

Kap. 27.

Příjezd mezinárodní komise do Těšína. · První projevy. · Organisace zpravodajské služby.

Sotva jsem převzal předsednictví v naší plebiscitní komisi, a provedl tu některé organisační změny, došla zpráva, že mezinárodní plebiscitní komise je na cestě a že též dojíždí na Těšínsko vojenské oddíly francouzské a italské, aby provedly okupaci území jménem dohodových mocností.

Dne 30. ledna 1920 přijela skutečně do Těšína dohodová komise plebiscitní. V čele komise stál bývalý vyslanec francouzský, ministr hrabě Manneville (Francie) jako předseda, italský bývalý viceministr zahraničních záležitostí, senátor markýz Borsarelli (Italie) jako místopředseda, generální konsul Wilton (Anglie) a profesor dr. Yamada (Japonsko) jako členové komise.

Kromě nich přijela řada sekretářů, expertů, důstojníků atd. Celkem skládala se komise asi ze 30 osob. Současně přijel oddíl francouzského vojska a později oddíl italský.

Tajemníkem této dohodové komise byl p. Pichon, dříve lektor francštiny na české uni-

versitě v Praze. Mluvil správně česky. Vedle něho mluvili česky francouzský setník Filipo a Angličan Flawers. Sympatickým zjevem oddílu vojenského byl italský plukovník Bernezzo. Zato však francouzský major Fromont byl u nás hodně neoblíben.

Stýkal jsem se s veškerými osobnostmi dohodové komise dosti často (dojížděl jsem ze Sl. Ostravy do Těšína 2–3krát týdně) a mohu potvrditi, že to byli lidé vesměs čestní, kteří byli naplněni snahou vyřešiti spor těšínský co nejpečlivěji a nejobjektivněji. Na komisi bylo u nás v tisku dosti útočeno, mluvilo se o tom, že Poláci působí na ně společensky, svými ženami atd. Je přirozeno, že s obou stran byla snaha komisi získati, pokud vím, dělo se to však prostředky přípustnými. Kromě několika případů, jež se ostatně týkaly podřízených osob, chovala se komise korektně. Jediná její chyba byla, že jí poměry přerostly přes hlavu a že nebyla sto splniti úkol, který jí byl svěřen. Za vlády této komise vyvinuly se poměry v hotovou anarchii, při níž nebylo pomyšlení na svobodný projev vůle a na nezkreslený výraz přesvědčení lidu.

Delegátem československým u komise byl dr. Matouš, delegátem polským s počátku poslance Zamorski, později generál Latinik.

Mezinárodní komise vydala 3. února 1920 proklamaci, v níž oznamovala, že v důsledku rozhodnutí mírové konference ze dne 27. září 1919 přejímá vládu v zemi a že všechny úřady mají dbáti pouze jejích rozkazů. Komise slíbila v projevu nestrannost, zachování pokoje, udržení pořádku a zabezpečení svobodného projevu vůle.

Jel jsem hned 4. února do Těšína, abych se nové komisi představil a ujistil ji, že ji budu v jejích snahách všemožně podporovat. Ostatně hned po příjezdu jsem jí poslal pozdravný telegram, na

který jsem od předsedy komise pana de M a n n e ville dostal tuto odpověď:

»Mezinárodní komise pro plebiscit hluboce potěšena Vaším telegramem, prosí Vás, abyste přijal díky a ujištění, že je prodchnuta upřímným přáním zajistiti p o ř á d e k a k l i d v zemi a umožniti lidu, aby vyslovil svou vůli úplně svobodně a nezávisle.«

Provolání dohodové komise po příjezdu do Těšína znělo:

Obyvatelstvu Těšínska!

Mezinárodní komise, zvolená nejvyšší radou národů spojených a přidružených, ujímá se dnes správy Vašeho území. Veškeré orgány státní i samosprávné podléhají nadále jejímu nejvyššímu vedení. Polské a československé vojenské síly ustoupí z obvodu, kde se má plebiscit konati. Na žádost vlád republiky Polské a Československé nahradí je vojenské oddíly spojených a přidružených států; jejich úkolem bude udržovati klid a pořádek do té chvíle, kdy svým hlasováním naznačíte, ku kterému státu v budoucnu chcete náležeti.

Přicházíme sem jako přátelé, abychom Vašemu přání vyhověli, jsouce vedeni jedině snahou býti Vám ku prospěchu. Naše dobrá vůle je stejná vůči všem obyvatelům tohoto území: naše nestrannost ke všem zájmům bude úplná. Odhodlána především zajistiti přátelský poměr mezi oběma sousedícími republikami, jež jsou sestry jedné krve a jež jsou obě stejně blízké spojeným a přidruženým mocnostem, komise snažiti se bude, aby uskutečnila vůli Nejvyšší rady tím, že při lidovém hlasování zabezpečí Vám zcela svobodný projev vůle a ochrání Vás jakéhokoliv nátlaku.

Pozdější vyhláška Vám oznámí podmínky práva hlasovacího.

Mezinárodní komise spoléhá na to, že dobrá vůle všech a podpora úřadů ji usnadní uskutečnění jejího úkolu. Komise sama dbáti bude toho, aby nebyl rušen veřejný klid: chce, aby každý užíval plné svobody a svých občanských práv, aby nebránilo se polním, důlním a továrním pracím, nebo nekladly se překážky obchodu a průmyslu. Mohou-li klidní obyvatelé počítati s podporou komise, vystoupí ona naopak se vší přísností proti jakýmkoliv rušitelům pořádku. Každé jednání, způsobilé porušiti veřejný pořádek nebo sociální klid, každý pokus míti vliv na hlasování anebo překážeti volnému výkonu práva hlasovacího za plebiscitu, se přísně potrestá.

Složená ze zástupců starých demokratických států, kde svobody občanské jsou dnes vybudovány na pevných základech mezinárodní komise, jest odhodlána zabezpečiti Vám výkon práva sebeurčení, které Vám bylo slavnostně přikázáno.

B. C. Witen, H. do Manneville, senátor markýz Borsarelli, profesor dr. Yamada.

My jsme vydali pak toto p r o v o l á n í:

Slezskému lidu na Těšínsku!

Svá dávno zděděná sídla na Těšínsku obývá po staletí kmen snaživého lidu slezského, který hospodářsky a kulturně váží nerozlučitelné svazky se západem a který od 600 let politicky spjat jest s českým národem. Nikdy nezřekl se tento kmen dobrodiní západní kultury, byť i mu vnucovány byly všemi prostředky bezuzdné agitace cizí vzdělanosti a cizí mravy. Po převratu učiněn poslední zoufalý pokus, aby proti všemu právu a přirozenosti příslušnost téže země k československé republice učiněna byla spornou. Československá vláda nikdy nevzdala se svého nezadatelného práva na celé nedělitelné Těšínsko od Ostravice až po Bielsku.

Ježto však pro upřílišněné požadavky závistného souseda bylo nebezpečí, že by mohla býti ztracena část Těšínska, svolila československá vláda za souhlasu těšínského lidu ke hlasování lidu, které by nezadatelný nárok český na celé Těšínsko potvrdilo.

Jsme přesvědčeni, že výrok lidu znemožní odtržení sebemenší části Těšínska od naší republiky a že hlasovacím lístkem odmítne obyvatelstvo jednou pro vždy všechny choutky závistivých sousedů a všechnu jejich bezuzdnou agitaci uvede v niveč. Z této naší země musí být už jednou odstraněn cizí duch a cizí pořádky.

Lide slezský!

Za souhlasu československé vlády přišli sem zástupcové spojených a spřátelených mocností, s jejichž pomocí jsme se domohli svobody a samostatnosti. Pevně důvěřuj v dobrou vůli těchto svých přátel, kteří k Tvé

ochraně vyslali na Těšínsko muže nestranné a vojsko spolehlivé, aby Tvůj hlas byl skutečně svobodný a vycházel z Tvého srdce!! Věříme s Tebou pevně, že zástupci Francie, Anglie, Italie a Japonska splní naše společné naděje a dopomohou nám k spravedlivému vítězství a Tebe, drahý lide slezský, zbaví tisícerých útrap a trýznění, kterými jsi po měsíce trpěl.

A proto každý na své místo!

Jako svobodní lidé připravujte se důstojně na veliký okamžik vykoupení! Činy Vaše nechť odpovídají velikosti chvíle! Každý buď svým korektním chováním oporou našich dohodových přátel a vlastních svých vůdců! Československá komise pro plebiscit na Těšínsku neopomene ničeho, aby dopomohla lidu slezskému k jeho svatému právu. Nuže k práci k našemu osvobození po příkladu našich otců — věrně a odhodlaně!

Československá komise pro plebiscit.

Při osobní návštěvě v Těšíně byl jsem přijat vlídně a korektně, ale zároveň s jakousi zvědavou pozorností, která se od civilisovaných lidí věnuje náčelníku divokého kmene, jenž nedělá dobrotu, a který má býti přiveden k poslušnosti.

Ale mně ta návštěva postačila, abych poznal terén, který bylo nutno zpracovat. Byl jsem si vědom, že od toho, jak se vytváří názory v hlavách těchto uhlazených pánů, závisí nakonec všecko.

S dr. Matoušem jsme si řekli, že především musíme zvědět nejen vše, co se děje v lůně komise, ale i to, co dělají, případně zamýšlí dělati i Poláci. Případ s kontrolní komisí, jež se vymkla našemu vlivu — do jisté míry naší vlastní vinou — se u nové komise nesměl opakovati.

Skutečně podařilo se nám vybudovati znamenitou zpravodajskou službu. Věděli jsme téměř o všem, nejen co se děje v lůně komise, ale i u Poláků. V čele tohoto odboru naší plebiscitní komise, jenž měl sídlo v Těšíně, byl tajemník Klac. Odbor ten byl veden pod označením »Odbočka československé plebiscitní komise«.

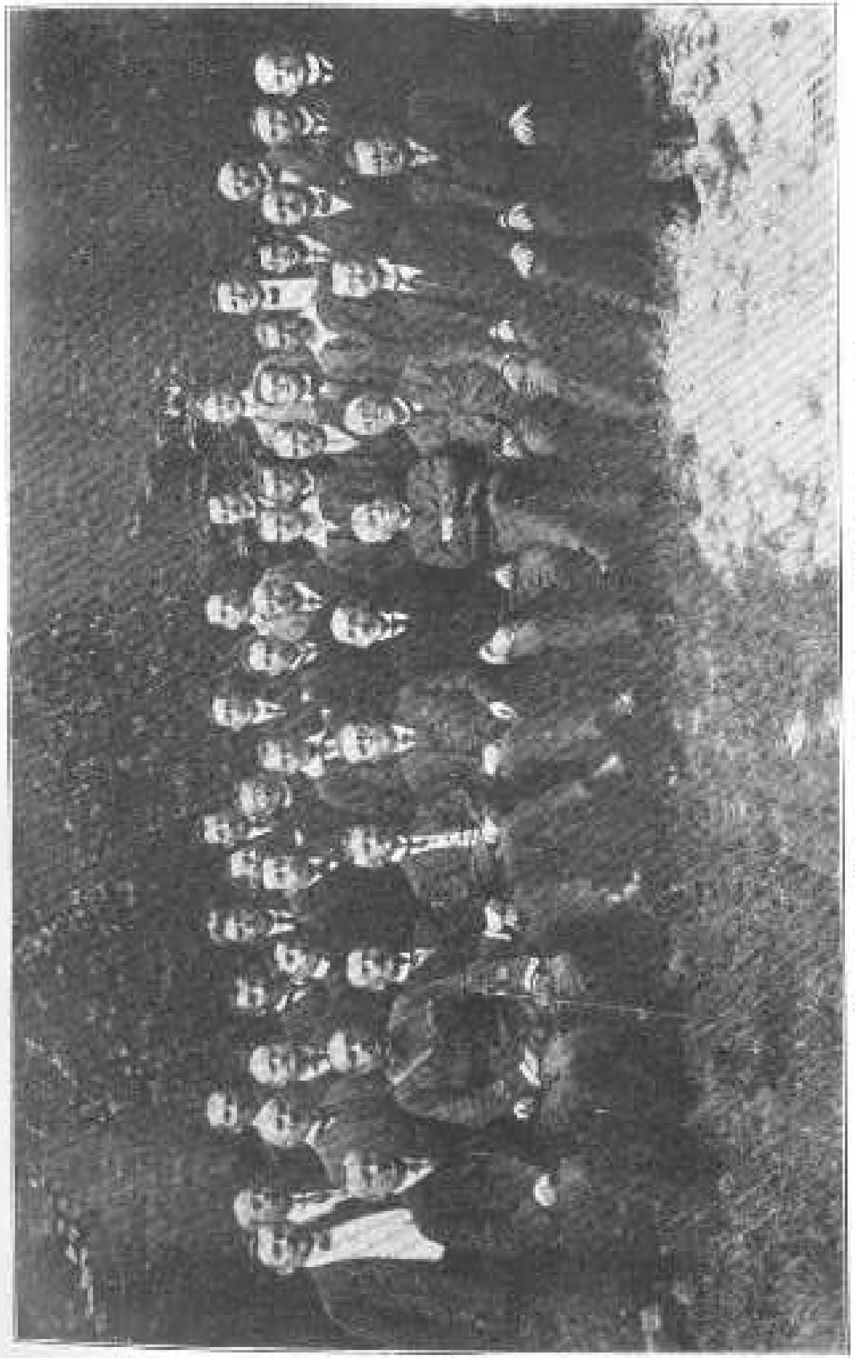

Širší výbor čs. plebiscitní komise.

(Přední řada zleva napravo: taj. Klac, četn. Kap. Bauer, min. rada Dr. Břeský, řed. pošt v Opavě Šimon, místopředseda posl. Prokeš, předseda Dr. Pele, min. rada Novotný, starosta Poppe, ofic. Holeš, posl. Nohel, v dalších řadách Suský, Pešek, Kuchař, Nogol, Werber, Videtič, Tesař, Vochala, Klimša, Scheich, Pěcha, Horák, Štabla, Fajmon, Bražina, Dr. Říha, Čiadavský, Ventus, Kroček, Adamus, Martínek, Štětina, Zahradník, Cholewa, Krůta, Sedlařík).

Širší výbor čs. plebiscitní komise.

(Přední řada zleva napravo: taj. Klac, četn. Kap. Bauer, min. rada Dr. Březský, řed. pošt v Opavě Šimon, místopředseda posl. Prokeš, předseda Dr. Pelc, min. rada Novotný, starosta Poppe, ofic. Holeš, posl. Nohel, v dalších řadách Suský, Pešek, Kuchař, Nogol, Werber, Videtič, Tesař, Vochala, Klimša, Scheich, Pěcha, Horák, Štabla, Fajmon, Bražina, Dr. Říha, Gardavský, Věntus, Kroček, Adamus, Martinek, Štětina, Zahradník, Choleva, Krůta, Sedlařík).

Plebiscitní pracovníci v Těšíně.

(Vpředu řadě zleva napravo: žel. rada Šeda, mjr. Laška, čs. delegát u mezinárodní komise Dr. Matouš, prefekt Dr. Michálek, rada Buchar, fin. insp. Dvořák, v druhé řadě uprostřed Dr. Rybák).

Tato naše odbočka v Těšíně pod vedením tajemníka K l a c e byla dokonce jeden čas ve spojení i s polskými teroristy a dostávala zprávy o složení, síle a záměrech polských »bojóvek« a pod. V důsledku těchto zpráv podařilo se nám mnohý útok zavčas zmařiti.

D r. M a t o u š, K l a c a j á byli jsme velmi často pohromadě a na základě došlých zpráv určovali jsme taktiku pro nejbližší dobu.

Ale o tom později!

*

Kap. 28.

Opatření administrativní.

Stav administrativy byl na počátku plebiscitní éry tento:

Území těšínské bylo, jak shora uvedeno, dle úmluvy pařížské ze dne 3. února 1919 v o j e n s k y rozděleno demarkační čarou na část českou a část polskou. Administrativa měla však býti rozdělena jinak, t. j. dle úmluvy ze dne 5. listopadu 1918.

Ve skutečnosti však k provedení tohoto ustanovení nedošlo nikdy. Části politických okresů těšínského a fryštátského, jež byly dosud obsazeny naším vojskem, řídily se dle našich zákonů a podléhaly našim úřadům, ačkoli měly vlastně podléhati úřadům a zákonům polským. Ale jak už shora bylo uvedeno, nepodařilo se polským úřadům nikdy, aby svou moc na sporné území přenesly, a bylo by bývalo anomalií, aby území, obsazené československým vojskem, podléhalo úřadům a zákonům státu jiného. V důsledku toho

podařilo se nám, na př. koncem února 1919 provésti i na tomto sporném území okolkování bankovek a pod. Samo sebou se rozumí, že úřady v Těšíně a Fryštátě, jelikož podléhaly polské vládě, hleděly ovládnouti i řečené území a také někteří polští lidé ze sporného území se jejich příkazům podřizovali. V celku však přece jen celé to území se podrobilo našim rozkazům, a my jsme v něm i udržovali pořádek pomoci vojska a četnictva.

Do příchodu plebiscitní komise vlastně otázka ta vyřešena nijak nebyla. Rozhodnutím mírové konference ze dne 27. září 1919 nastala změna, nám nebezpečná tak dalece, že vojska obou sporných stran měla býti z území těšínského odvolána a na místo nich měla přijíti vojska dohodová (Francouzové a Italové).

Tím bylo Těšínsko, jak shora uvedeno, postaveno pod suverenní moc dohodové komise, jež měla právo učiniti v ohledu administrativním všechna opatření, jež se jí zdála nutnými. Bylo tudíž první důležitou otázkou, jak nová komise rozdělí Těšínsko mezi úřady české a polské. Od rozřešení této otázky závisel do značné míry i výsledek plebiscitu a mohlo se z rozhodnutí komise v této důležité otázce soudit na její celkové smýšlení.

Byla to příležitost k prvnímu tuhému zápasu diplomatickému v Těšíně. Patří jistě k význačné zásluze dr. Matouše, že rozhodnutí dopadlo v náš prospěch. Mezinárodní komise přijala vojenskou demarkační čáru pařížské úmluvy ze dne 3. února 1919 jako hranici mezi administrativní sférou československou a sférou polskou. Všechny protesty Poláků proti tomuto rozhodnutí zůstaly marny. Faktická naše vláda na sporném území od 3. února 1919 způsobila, že ani dohodová plebiscitní komise nemohla jinak, než přijati tento skutečný stav věcí, třebas snad úmluva pařížská

svým nejasným zněním mohla dáti podnět i k výkladu jinému. Ostatně, kdyby byla komise jednala jinak, bylo by, na př. v ohledu valuty došlo k chaosu, který by sotva bylo lze ovládnouti.

A tak nastal následující stav:

V ohledu politické správy bylo území na západ od demarkační čáry podřízeno prefektu českému, jímž byl ustanoven dr. Michálek, území na východ od této čáry prefektu polskému (dr. Żurawskému). V Karviné byla pro českou část fryštátského okresu zřízena správní komise (dohodová), které byl přidělen dr. Baron jako poradce, kdežto česká část pol. okresu těšínského byla podřízena okresní správě politické ve Frýdku. V čele referátu bezpečnostního u naší prefektury v Těšíně byl p. r. Buchar.

V soudnictví nastalo rovněž rozdělení dle demarkační čáry. Část západní podléhala vrchnímu zemskému soudu v Brně a krajskému soudu v Novém Jičíně, část východní vrchnímu zemskému soudu v Krakově a krajskému soudu v Těšíně. Česká část obvodu okresního soudu ve Fryštátě připadla okresnímu soudu v Bohumíně a ve Sl. Ostravě, české části okresních soudů těšínského a jablunkovského připadly okresnímu soudu ve Sl. Ostravě a ve Frýdku.

Dle toho také upraveny i ostatní obory veřejné správy.

Dosti velkých potíží vyžádalo si řešení otázky zemské autonomie.

Těšínsko, jako součást Slezska, mělo podléhati zemské správní komisi pro Slezsko v Opavě.

Mezinárodní komise stála však na stanovisku, že působnost zemské správní komise ohledně Těšínska přestala tím okamžikem, kdy mezinárodní komise převzala Těšínsko do své správy.

Pokud se týče východní části Těšínska, spadající do polské sféry, rozuměla se věc sama sebou, poněvadž tam beztoho působnost zemské správní komise pro Slezsko neměla žádné účinnosti a přestala fakticky brzo po převratu. Tam ostatně byla hned autonomní zemská správa spojena se zemskou správou politickou. Polský prefekt Dr. Żurawski vykonával ve východní části Těšínska i působnost, spadající do kompetence zemské autonomie.

Na naší straně bylo však tomu jinak. Dr. Michálek mohl vykonávati na západní části jen ony funkce, které jinak byly by vyřizovány zemskou správou politickou v Opavě.

Bylo tudíž nutno učiniti vhodné opatření i ohledně zemské autonomní správy.

Řešení našlo se v tom, že pro západní (českou) část Těšínska byla k obstarání prací spadajících do kompetence zemské autonomie slezské, ustavena zvláštní »Zemská správní komise pro západní část východního Slezska se sídlem ve Slezské Ostravě«, jejíž předsedou jsem byl od dohodové komise ustanoven začátkem března 1920. Byl jsem tedy v té době formálně předsedou dvou zemských správních komisí, jedné v Opavě, druhé ve Slezské Ostravě, jedné československé, druhé »mezinárodní«.

V té době byla tedy Slezská Ostrava hlavním zemským městem!

Byly tu také dva zemské správní útvary slezské. Rozdíl mezi vnitřní (politickou) a autonomní zemskou správou byl ten, že zemská správa politická byla nejen formálně, nýbrž fakticky v té době rozdělena (v Opavě pod ministerským radou Šrámkem, v Těšíně pod prefektem dr. Michálkem), kdežto autonomní zemská správa byla rozdělena jen formálně; fakticky byly totiž všechny věci (i z Těšínska) vyřizovány od zemské správní komise pro Slezsko v Opavě. Rozdíl byl tu jen ve zvláštním označení spisů pocházejících z Těšínska.

Této vymoženosti jsme dosáhli teprve po jistých potížích. S počátku byl úmysl sloučiti i u nás autonomní správu zemskou se správou politickou a podříditi prefektovi tak, jak tomu bylo na straně polské.

Ukázalo se však, že je to u nás těžko proveditelné, poněvadž šlo nejen o správu jmění, jež by prefekt měl obstarati, ale i o zemské dluhy a jich úrokování, pak o vybírání různých zemských dávek, k čemuž aparát, jenž byl prefektovi přidělen, nestačil.

Také byly v komisi pronášeny námitky proti mé osobě a bylo poukázáno, že je snad nepřípustné, abych zastával (třebas jen formálně) úřad podléhající přímo dohodové komisi, a současně byl jako předseda plebiscitní komise ve službách československé republiky, a vlastně osoba krajně stranicky zaujatá.

Ale bylo namítnutos naší strany, že není na Těšínsku nikoho, kdo by nebyl buď pro tu, neb onu stranu zaujat, a že ostatně možno na mou objektivitu spoléhnouti. Když ani se strany polské nebylo proti mé osobě činěno námitek, byl jsem od dohodové komise jmenován ve funkci, která v dějinách správy Slezska bude vždy zvláštností jak po stránce právní, tak i okolnostmi, za kterých k ní došlo.

Ale největších bojů si vyžádala otázka četnická. Poláci žádali, aby četnictvo, jak z české, tak i polské části bylo odvoláno, a aby bylo nahraženo milicí, sestavenou z místních živlů. My jsme byli pro ponechání četnictva. Bylo jasno, co tím Poláci chtějí docíci. Šlo jim o polské obce

v českém záboru. Odstraněním četnictva a zřízením milice z místního (polského) obyvatelstva byli by se fakticky zmocnili těchto obcí a celá naše vymoženost — správní a demarkační čára, byly by se ukázaly ilusorními. Mimoto šlo o zterorisování obyvatelstva jiného smýšlení pomocí těchto milicí, jež by ovšem nebyly bývaly nic jiného, nežli veřejnou funkcí nadané polské bojůvky.

I v této otázce dala nám komise za pravdu a nařídila, aby bezpečnostní službu vykonávalo četnictvo a to v české části české, v polské oblasti polské. Stav četnictva byl však k vůli Polákům valně omezen, což byl vážný zdroj nebezpečí.

Z tohoto našcho úspěchu, jenž ostatně byl samozřejmým, byl však velký hněv p. Zamorského, prvního delegáta polskcho u plebiscitní komise, a výtržnosti polské na různých místech.

V okresní a obecní správě změny s počátku nenastaly žádné. V čele těchto korporací byly již z dřívější doby správní komise. Volby nekonaly se nikde. Také nebylo voleb do parlamentu. Poláci vyslali do varšavské sněmovny dva zástupce z Těšínska (Bobek, Londzin). České Těšínsko zůstalo bez parlamentního zastoupení.

Plebiscitní území bylo v té době zvláštním územím celním, a celní čáry byly na Ostravici a na Bialce. Byly z toho mnohé potíže.

Starost o výživu náležela v západní části naší republice, na východě republice polské.

Rozdělováním uhlí byl pověřen zvláštní úřad, podléhající dohodové komisi, v jehož čele stál ministerský rada Schwarz od revírního horního úřadu v Mor. Ostravě. Jeho zástupcem a strážcem zájmů polských byl p. dr. Czaplinski.

Na západ od demarkační čáry platila valuta československá, na východ valuta polská.

Kap. 29.

První nepokoje.

Poláci plebiscitem nebyli potěšeni, ačkoli byl to jejich hlavní požadavek na krakovských poradách. Patrně tenkrát operovali s plebiscitem jako s taktickým prostředkem, který měl na venek vzbudit zdání číselné převahy polské, avšak uskutečněn býti neměl, aby se neukázala polská slabost.

Že tak vedoucí kruhy na plebiscit pohlížely, vidno z tajné korespondence význačných členů Rady Narodowe a zástupců polské vlády.

Uveřejňuji některé tyto projevy dle »Moravsko-slezského deníku«:

P. Londzin píše dne 21. května 1919 do Paříže:

»Poslední raport o plebiscitu jsme dostali. Souhlasíme, aby se této věci používalo jako **politického argumentu na půdě pařížské**, ale jsem **rozhodně proti plebiscitu**, ježto jeho šance se stále horší vůči české bezohlednosti a aprovisačním obtížím, zaviněným zde tím, že na nás uvalují stále větší dávky pro vyhladovělé kraje na východě.«

G. Szura (důvěrník z Těšínska při polské delegaci v Paříži) píše dne 29. května 1919 Londzinovi:

»Proveďte nějakou šikovnou komedii s nějakým Slonzákovcem, udělejte z něho kajícího Poláka, vůdce přepracovaných Slonzáků, zaplaťte mu za to! Nám se zdá, že nyní řeč**ba se stavěti, že jsme tak svého jisti, že se ani plebiscitu nebojíme!**«

Tentýž Szura psal 15. června 1919:

»Nutno si přáti dohody s Čechy. Dohoda taková by byla pro nás výhodná, jinak hrozí nám plebiscit **s nejistým výsledkem v revíru!**

Dr. Günther, zástupce varšavského ministerstva zahraničí u Rady Narodowe v Těšíně, píše dne 13. května 1919: **»Kdyby měl býti plebiscit, prohrajeme všechno.«**

Proto od vyhlášení plebiscitu bylo zříti na straně polské zvýšený neklid a napjetí. Ještě před

příchodem dohodové komise dne 25. ledna 1920 byl na cestě z Bílska zabit polskou hlídkou český soudní adjunkt dr. Mil. Havel, ačkoli se hlásil zdaleka a vykazoval úřední legitimací. V týž čas byli od Poláků internováni významnější Slonzáci, kteří byli teprve po příchodu dohodové komise propuštěni na svobodu.

Když dohodová komise dne 30. ledna 1920 do Těšína přišla, považovali jsme to za ulehčení. Doufali jsme, že útrapám lidu bude učiněn konec a že v brzku provedeným hlasováním bude ukončen trapný spor o Těšínsko.

Naše naděje se však ukázaly lichými. Pravé útrapy a Kalvarie lidu těšínskému měly teprve nastati!

Když dohodová komise přišla, začal zvýšený ruch na obou stranách. Napřed to byly veřejné projevy naše a polské. My jsme mluvili o vnuceném nám boji. Poláci označovali příchod komise jako své vítězství, a aby hned v prvních dnech ukázali svou sílu, uspořádali 2. února 1920 na náměstí těšínském velký tábor lidu. Dohodová komise, která sídlila v Těšíně v hotelu »U hnědého jelena«, měla na vlastní oči viděti, že masy lidové jsou na straně polské.

Ale brzo mělo toto jásavé nadšení býti vystřídáno hněvem a odporem. Ukázalo se hned, že ta radost není upřímná a že pravá nálada je stísněnost a strach před nepříznivým výsledkem!

Plebiscit měl býti zmařen, to bylo tajné heslo všech vůdců polských a patrně i polské vlády hned od počátku!

Proto protestuje polský delegát p. Zamorski proti všem rozhodnutím dohodové komise, proto Rada Narodowa nechce poslechnouti a vzdáti se výkonné moci ve východní části, proto

se žádá zavedení milice na místě četnictva a proto se zavádí teror, jako hlavní taktický prostředek.

Je přirozeno, že bouřlivé protesty p. Zamorského a Rady Narodowe proti rozhodnutím dohodové komise v otázce administrativní a v otázce četnictva (Poláci žádali milici) nezůstaly bez vlivu na veřejné mínění polské. Jsem přesvědčen, že na počátku éry plebiscitní nebylo tu organisovaných band, t. zv. bojówek, jež by soustavně dopouštěly se násilí a zločinů, jak tomu bylo později, byly však tu zbytky polského vojska, oblečené do civilních šatů, pak zfanatisované a do jisté míry i zbolševisované dělnictvo z Třince, Karvinné a j. Tyto živly dopouštěly se násilí, přepadání Slązaků a Němců a vůbec lidí, o nichž bylo známo, že jsou pro naši republiku. Bylo to násilí, ale s počátku, jak se mi zdá, nebylo organisováno.

Nálada v obyvatelstvu polském, již před zahájením plebiscitu do krajnosti napjatá, přirozeně vzkypěla k nezkrotné zášti, když pan Zamorski prohlašoval, že dohodová komise je složena z lidí předpojatých a nakloněných Čechům, když Rada Narodowa veřejně řekla, že nebere zodpovědnosti za bouře, když pořádány byly demonstrační tábory pod okny dohodové komise a v průvodu neseny tabulky s nadpisem »Šmierč Koždoňovil«, když do lidu byla lehkomyslně házena bojovná hesla, jako na př. »Revoluce nebo plebiscit!« atd.

A aby efekt byl ještě větší, opouští polský delegát Zamorski dne 17. února 1920 demonstrativně Těšín a žádá vládu, aby zbaven byl své funkce, poněvadž prý dohodová komise přinesla již hotovou věc a je složena z lidí nakloněných Čechům.

Brzo nato, dne 20./2. 1920, nechá se pan Zamorski interviewovati a prohlašuje, že by nebylo populárnější války v Polsku nad válku s Čechy!

Oproti tomuto šílenství, jež přirozeně vybičovalo na straně polské vášně do nejvyšší míry, viděli jsme svůj úkol v těchto směrech:

1. Býti na stráži u dohodové komise, aby necouvla před polskými hrozbami a trvala na svých rozhodnutích,

2. držeti lid náš v klidu, neboť jsme si byli svou věcí jisti, a zmatek a bouře mohly ji jen poškodit,

3. chrániti lid před polskými nájezdy a útoky.

Další vypravování ukáže, jak a pokud se nám úkol ten zdařil.

Myslím, že osvětlí tehdejší situaci můj článek, uveřejněný v »Mor.-slezském deníku« dne 29. února 1920:*)

*) Nedávno uveřejněné diplomatické dokumenty polské odhalily polskou duši a pravé smýšlení Poláků o plebiscitu. Poláci znali dobře svou slabinu a jest se jen diviti, že dovedou ještě dosud vážně se tvářiti, když ujišťují, že jsou pro plebiscit. Ale celá jejich teroristická taktika, všechno to hysterické rozčilování a všechen křik žurnálů — nejsou znamením síly, jsou naopak plody strachu a hrůzy před hlasováním lidu.

Jestliže nedávno polský delegát při dohodové plebiscitní komisi, pan Zamorski, prohlásil, že Poláci výsledek plebiscitu uznají jen tehdy, budou-li splněny určité požadavky a jestliže nakonec hrozí válkou, naznačil jen, co celý svět politický na Těšínsku věděl, že totiž vedoucí kruhy polské buď chtějí plebiscit zmařit, anebo došlo-li by přesto k němu, ho pak neuznat a rozhodnutí branou mocí vymoci. Tedy válka! Pan Zamorski praví, že by to byla nejpopulárnější válka pro Polsko. Obyčejně jsou všecky války velice populární — ovšem jen na počátku a v ústech neodpovědných štváčů! Jen si vzpomeňme, jaký entusiasmus byl ve Vídni, Budapešti a Krakově při vypuknutí války světové! Časopisy byly tenkráte zpity touhou krve, političtí mluvkové velebili nadšený entusiasmus lidu pro válku, na vídeňských a krakovských ulicích luza řvala po krvi — a dnes? Věru pan Zamorski se, jak se zdá, ze světové války málo naučil! Horší ale než, co p. Zamorský mluví, je to, co se děje na Těšínsku! Tu se provádí teroristická organisace P. o. w. (Polska organizacya wojskowa), která má na různých místech sklady zbraní. Účelem je jednak terorem zastrašiti vše, co smýšlí příznivě o naší republice a připraviti na Těšínsku haličské volby v nejhorším vydání, jednak případně vyvolati nepokoje a způsobiti všeobecný zmatek, který by komisi donutil k opuštění země, a zavdal Polákům podnět k vojenskému zakročení. Tyto teroristické organisace svou činnost již skutečně zahájily. Přepadení Golečova 400 ozbrojených dělníků z Třince, vrhání ručních granátů do bytů nepohodlných protivníků, rozbíjení schůzí a divadelních představení, zbití našich lidí ozbrojenými tlupami, zapálení jejich budov — to jsou jen ukázky způsobů, jimiž Poláci plebiscitní boj zahájili, a kterým ho míní dále vésti. A dohodová komise k tomu všemu klidně přihlíží, netroufajíc si zakročiti a nemajíc k tomu ani potřebných sil. Onehdy musela připustiti již zakázaný polský tábor v Těšíně, na němž dokonce byl, dle novinářských zpráv, zbit dohodový důstojník, poněvadž kordon vojska, který měl zabrániti příchodu polských tlup na náměstí těšínské, sestával pouze z několika vojáků. A tak jak ustoupila komise na onom táboře, ustupuje všude jinde. Zřízením zvláštní komise pro západní část okresu fryštátského a úpravou školství v západní části okresu těšínského stala se nám křivda! Snížení počtu četnictva není nic jiného, nežli kapitulace dohodové komise před Poláky, aby tito mohli při malém počtu našeho četnictva a při slabosti dohodového vojska svůj teror pronikavěji provozovati! Vůči všemu tomu náš lid dosud zachoval klid, ale jak dlouho to bude možné, těžko říci! U nás panuje krajní rozhořčení, že dohodová komise sice na počátku slíbila, udržeti v zemi klid a pořádek, že však nečiní nic, aby těmto poměrům učiněn byl už jednou konec! V zemi se volá, že musíme sá-

Z toho vidět, jak situace byla zlá, když se mluvilo a uvažovalo už o válce jako o ultima ratio. Skutečně žádali jsme i od naší vlády určitá vojenská opatření na hranicích, aby nás události nepřekvapily.

Zatím však k těmto koncům nedošlo, poněvadž Poláci byli upoutáni na východě, ale jinak na Těšínsku bylo čím dále, tím hůře.

*

Kap. 30.

Rozpuštění správních komisí v českých obcích a zadržení starosty Martince z Orlové Poláky. Velké bouře v revíru.

Dohodová plebiscitní komise v Těšíně, či snad karvinská správní komise, snažíc se opět Polákům vyhověti, rozpustila 6./3. 1920 české správní komise v obcích Orlové, Dombrové, Rychvaldě, Porembě, Vrbici a Záblatí a nařídila, aby v těchto obcích byly zřízeny komise nové, národnostně složené podle posledního sčítání obyvatelstva (z r. 1910).

Proti tomuto nařízení bylo s české strany u dohodové komise co nejenergičtěji protestováno a poukazováno na to, že sčítání za Rakouska bylo sděláno proti nám, a že ho neuznáváme.

Na některých jamách s českým osazenstvem na důkaz protestu zastavena práce, a na táborech lidu byl dán nespokojenosti lidu rozhořčený průchod. Věc by však byla celkem klidně minula, zvláště, když dohodová komise po vysvětlení s české strany uznala, že byla nesprávně informována a provedení nařízení zastavila, kdyby lid

hnouti k sebeobraně, jestliže dohodová komise neučiní přítrž polskému řádění, jestliže netrestá viníky a jestliže vůbec nebude s to zaručiti našemu lidu klid a bezpečnost. Jak by to na Těšínsku pak vypadalo, lze si snadno domysliti! A proto chceme zabrániti, aby k těmto koncům došlo! Jsou to všechno věci velice vážné, na které upozorňujeme naši veřejnost a naši vládu! Poláci začínají novou hru, když hra s plebiscitem se jim tak škaredě pokazila. Je na nás, abychom jim pokazili i tuto novou hru! To znamená: Býti připraveni! Na všechno!«

nebyl znovu do krajnosti pobouřen novým násilím polským.

Předseda správní komise v Orlové, Martinec, byl Poláky v Dombrové přepaden ve vlaku, když se vracel z Těšína od dohodové komise, a odvlečen do Fryštátu.

Tento čin polský vzbudil na straně naší takové rozhořčení, že lid sáhl k odvetě! Téhož dne, když došla zpráva o odvlečení p. Martince (9./3. 1920), byli rozčileným davem v Orlové internováni někteří předáci polští (paní Kiedroňová, inž. Wojnar, prof. Folwarczny, prof. Bobek, ing. Buzek atd.). Na zakročení českých vůdců bylo se všemi zacházeno korektně a nikomu z nich nebylo nijak ublíženo.

Bylo to však násilí, a nemělo k němu dojíti! Že na něm vedení nemělo viny, vidět z toho, že v týž den, kdy se věc stala, vydal jsem jménem plebiscitní komise provolání, v němž mezi jiným se praví:

»Třeba náš lid je týrán do krajnosti, třeba veřejnost česká na Orlovsku byla rozrušena opatřeními správními, k nimž došlo v několika obcích proti všemu právu a očekávání, toť přece plebiscitní komise je nucena, varovati před nepředloženými činy a napomenouti naši veřejnost, aby zachovala naprostý klid!

V této kritické chvíli, kdy každý chybný krok by mohl míti nedozírné následky, voláme ke všem lidem dobré vůle: »Zachovejte chladnou rozvahu, nedejte se strhnouti k násilí, působte k uklidnění mysli a nastupte všude práci!«

Polákům záleží na tom, aby v zemi byl rozvrat a zmatek: musíme tedy při pevném odhodlání hájiti svých práv do krajnosti, vystříhati se všeho, čím bychom je v jejich podvratných snahách mohli podepříti«.

»Čsl. komise pro plebiscit.«

Nevím, zda provolání vešlo ve známost lidu ještě před internováním polských předáků, či teprv potom. Fakt je, že to, co se stalo, byl projev do krajnosti rozhořčeného a osudem utýraného

lidu a že v takových situacích slova rozvahy, bohužel, nemívají patřičné váhy. Rozhořčení bylo na Orlovsku tenkrát takové, že si hledalo a našlo způsob projevu i proti naší vůli.

Neomlouvám to, ale vysvětluji! Stalo se pouze dvakrát, kdy lid náš na Těšínsku, krajně jsa rozhořčen a přímo v zoufalství, vybočil z oněch direktiv, které mu vedením byly dány. Tenkrát jsme byli podezříváni, že jsme bouře sami inscenovali. Nebylo to pravda.

Události orlovské nezůstaly ovšem bez vlivu na celkovou situaci. Polákům přišly velice vhod a odtud začíná systematická honba na české a slezské lidi v polském území a v Haliči.

Nyní nastává jedno z nejpohnutějších období v historii plebiscitu a Těšínska vůbec. Obou stran zmocnilo se neslýchané rozčilení.

Naši lidé ve východní části byli vypovídáni, přepadáni, biti a vražděni. Houfem opouštěli Češi a Slonzáci svá dosavadní bydliště a spěchali do vlasti. U čs. plebiscitní komise se denně hlásila sta uprchlíků.

Ale nejhorší poměry byly v revíru. Výstižný obrázek podává líčení situační zprávy z 9. března 1920, kde se píše:

»To, co prováděli Poláci dnes na českých lidech v Karviné, nedá se dobře charakterisovati. Nejsilnější slova byla by tu slabá. Poláci, když zvěděli, že český lid zajal jako rukojmí několik polských štváčů, zahájili ve všech karvinských šachtách stávku a v houfech po 40—80 lidech táhli k obydlí českých dělníků, které prostě vyhazovali z bytů na ulici, tloukli je a na životě vážně ohrožovali. Před rozzuřenými polskými zločinci celá řada českých lidí musila uprchnouti do Orlové a jinam. Tito uhožáci všechno svoje jmění museli zanechati na pospas polským banditům a museli býti rádi, že zachovali svůj holý život. Srdcervoucí byl pohled na plačící a vystrašené ženy a děti, oběti polské zvířeckosti. Také dohodoví důstojníci, meškající právě v Orlově, měli příležitost spatřiti několik nevinně trpících českých žen a máme za to, že na pohled těch ubohých žen a matek nezapomenou, když jim bude mluveno ještě někdy o právech utlačovaných Poláků. Stávkující polští horníci putovali dnes na tábor, který konal se dnes odpoledne ve Fryštátě. Stvalo se tam přirozeně proti Čechům a došlo tam tak, jako jinde, k zvířeckostem a událostem všeho druhu. Polští zuřivci ztloukli tam známého drogistu Turku, jeho paní, obuvnického mistra Lichnovského a jiné české lidi. Dnes večer došla zpráva o hrozných násilnostech v Německé Lutyni, z níž čeští lidé jenom v kabátech a beze všeho jiného byli nuceni uprchnouti do sousedních obcí, aby tam hledali ochrany.

Těmito zprávami, docházejícími se všech stran, byl přirozeně lid napínán stále více a více.

Po celý den konán byl dnes na náměstí orlovském tábor lidu za účasti mnoha tisíců osob, po celý den jiné tisíce českého lidu táborily na hranicích dombrovských, aby sami odrazili případný útok Poláků, shromažďujících se ve Fryštátě a v Německé Lutyni.

Dnes měly býti dosazovány nové správní komise, jmenované dohodovou komisí. Ale dohodová komise neobjevila se dnes v žádné z oněch obcí, o něž se jedná. Přišli jenom francouzští důstojníci, zejména do Orlové — a ti, když se přesvědčili, že Poláci chystají všeobecné plundrování a snad i vraždění, zařídili okamžitě, aby dohodové vojsko bylo posláno do ohrožené Lutyně, Rychvaldu a Dombrové, aby obsadilo prostě celou demarkační čáru a zamezilo vpád Poláků za ni. Ukázalo se dnes velmi jasně, že počet dohodového vojska na Těšínsku nestačí k zachování klidu a pořádku v zemi a že bude nutno vojsko silně rozmnožiti, budeli dohodová komise chtíti splniti to, co klidným občanům slíbila: bezpečnost a pořádek.«

Kap. 31.

Dohodová komise bezmocná. Anglický delegát p. Wilton svolává obě strany k jednání o zastavení nepřátelství. · Společné provolání a permanentní komitét.

V té době byla dohodová komise úplně bezmocná: Její »vojsko« nemělo odvahy, ale hlavně chuti postaviti se proti masám lidovým a použíti zbraně. Slouží ostatně ku cti velitelům dohodových posádek, že neztratili hlavu v nejkritičtějších okamžicích, a že místo radikálního postupu volili taktiku vyjednávání. Prospělo nám to velice na Orlovsku. Vzpomínám tu na velitele italské posádky v Karvíně, plukovníka Bernezzo, který si počínal v té době opravdu velmi rozumně a šlechetně. Je věru těžko si představit tu hrůzu a neštěstí, k nimž mohlo dojíti, kdyby tenkrát byl na jeho místě muž méně rozvážný a umírněný. Vůbec patří p. plukovník Bernezzo k mužům, na něž mám v životě pro jich čestný a upřímný charakter nejlepší vzpomínky.

V té době byla nejlepší taktika vyjednávání a tu také volil anglický delegát Wilton, jenž obě strany do Těšína za tím účelem pozval. První schůze byla 11. března 1920 a zúčastnili se jí s každé strany po čtyřech zástupcích. Se strany české byli přítomni Vojtěch Brda, Jan Glajcar, dr. Ferd. Pelc a Rud. Videtič, se strany polské: dr. Richard Kunicki, Ludv. Lizak, Jan Papuga a Ondř. Teller.

Jednání skončilo tenkrát úspěšně. Obě strany shodly se na společném provolání, které bylo

Vedení válečné organisace (Občanské Obrany).

Vedení vojenské organisace (Občanské Obrany).

(Vpředu zleva napravo: Pavlík, Hořínek, Žebrák, Kučera, Cingr, Jedlička, Gaier, Rotter a j.

Plebiscitní pracovníci Kožďoňovy skupiny.

(Uprostřed v přední řadě sedící × Jos. Kožďoň).

hned nato uveřejněno, a skutečně přispělo ku zastavení těch nejhorších výtržností.

Provolání uveřejňuji doslovně, poněvadž je z něho jasně viděti, k jakým excesům předtím došlo, a jak výkonná moc byla bezmocna, když několik soukromých osob s obou stran svým provoláním mělo vrátiti zemi klid a občanstvu osobní bezpečnost!

Provolání zní:

Všemu obyvatelstvu těšínského Slezska!

V poslední době stalo se těšínské Slezsko jevištěm bouří, které znemožnily klid a pořádek a které hrozí vyústiti v úplnou anarchii. Již dnes jest osobní a majetková bezpečnost ohrožena do nejkrajnější míry, neboť živly nekalé a nezodpovědné nabývají všude vrchu.

V této kritické chvíli sešli se podepsaní zástupcové sporných stran a po zevrubné výměně názorů o situaci shodli se na těchto bodech, které ukládají jako povinnost všemu obyvatelstvu těšínského Slezska:

1. Osoby, které byly zatčeny neb zbaveny svobody orgány neúředními, nechť ihned jsou propuštěny; ve sporných případech rozhodne podepsaný společný československý komitét.

2. Výluka dělníků a úředníků z práce, vyhazování z bytů, přepadávání občanů ať už se zbraní neho bez nich, olupování o osobní svobodu a všelikého jiného násilí, musí ihned na celém území přestati.

3. Československý komitét bude se společně s organisacemi odborovými zabývati otázkou návratu vyloučených osob z práce a zajistiti jim osobní volnost i bezpečnost a svobodu práce.

4. Všemu obyvatelstvu na celém Slezsku těšínském zaručuje se úplná svoboda pobytu, a volnost pohybu, jakož i v rámci stávajících zákonů právo shromažďování, spolčování a rozšiřování tiskopisů a konečně i volnost projevu buď pro tu neb onu stranu. Nikdo nesmí býti ohrožován pro své politické přesvědčení. Při tom se klade všem důrazně na srdce, aby ve svých projevech ať slovem neb písmem vystříhali se všeho, co by zavdávalo podnět ku pobuřování a rozdmýchávání vášní.

5. Dělnictvo nechť všude nastoupí práci v uvážení, že stávkami poškozeny jsou v první řadě hospodářské zájmy obou zúčastněných států.

6. Každý nechť loyálně podporuje úřady v práci za zjednání klidu a pořádku a za odstranění zbraní z nepovolaných rukou.

7. Úřady a soudy se vyzývají, aby všechny původce násilí již spáchaného pohnaly ihned k zodpovědnosti, a aby učinily co nejostřejší opatření proti všem, kdo by jakýchkoli činů rušících pokoj a pořádek se nadále dopouštěti chtěli. Ani podepsaný komitét ani jiné organisace neochrání vinníků, proti nimž musí býti použito trestního práva.

Oznamujeme, že podepsaný česko-polský komitét usnesl se zůstati v permanenci po čas plebiscitu za účelem umožnění klidného jeho provedení.

O b č a n é!

O osudu těšínského Slezska má rozhodnouti Váš hlas a to dle svobodného a zralého uvážení každého jednotlivce!

Jest nezadatelným občanským právem každého obyvatele, aby v této dějinné chvíli svobodně projevil svou vůli! Zároveň však jest jeho svatou povinností, aby ve stejně volném projevu nepřekážel druhému!

Jestliže ihned nenastane klid a pořádek, možno se dočkati nejhorších věcí, kterým ku prospěchu těšínského Slezska a jeho obyvatelstva stůj co stůj zabrániti chceme a musíme.

V T ě š í n ě, dne 11. března 1920.

Vojtěch Brda,	Dr. Richard Kunicki,
Jan Glajcar	Ludwik Lizak,
Dr. Ferdinand Pelc,	Jan Papuga,
Rudolf Videtič.	Ondřej Teller.

Jak z provolání vidno, byl utvořen na první schůzi společný p e r m a n e n t n í k o m i t é t, jehož účelem bylo vyřizovati sporné záležitosti a zabrániti výtržnostem.

Stalo se tak na můj návrh, z něhož měl p. Wilton velikou radost, ač netajil se pochybnostmi stran chování se Poláků. Chtěl jsem tím docílit v první řadě zastavení nepokojů a zabránění všemu násilí a tím zabezpečit klidné provedení plebiscitu, hlavně však bylo mým úmyslem prostřednictvím komitétu chránit Šlonzáky ve východní (polské) části země před pronásledováním se strany polské.

Permanentní komitét měl vyřizovat stížnosti, došlé s obou stran, měl napomínat ke klidu a podporovat vůbec dohodovou komisi a úřady ve snaze za udržením pořádku.

Leč původní naděje, které jsem v permanentní komitét kladl, ukázaly se brzo klamnými a měl mít pravdu p. Wilton, který sice z komitétu měl velikou radost, přesto však netajil se pochybnostmi o jeho trvání a o upřímnosti Poláků!

Skutečně už asi v druhé neb třetí schůzi Poláci původní taktiku úplně změnili. Kdežto s počátku byli pro smír a pro dohodu a podepsali hořejší provolání, zavrhovali později každý takový pokus; bylo záhy zjevno, že si Poláci ani klidu, ani dohody nepřejí, a tak záhy permanentní komitét neslavně skončil. Přece však za něho lidové bouře byly zastaveny a v kraji nastal aspoň částečný klid. Pamatuji se, že největším nepřítelem dohody s námi byl kaplan S c i s k a l a. Ani Reger a Kotas nebyli tak nesmiřitelní. Přece však byly bouře zastaveny a nastal jakýsi klid aspoň na čas.

Ale jak uvidíme, byl to jen klid zdánlivý. Poláci změnili prostě taktiku; místo dosavadních projevů lidových, na nichž brali účast ponejvíce karvinští horníci anebo třinečtí dělníci, nastoupil nyní plánovitě promyšlený teroristický postup polských »bojówek«, které byly složeny z lidí najatých a které přepadávaly, loupily a vyháněly Šlonzáky z domovů, vraždily naše lidi, vyhazovaly obydlí do povětří, atd.

Vedlo by mě daleko, kdybych měl všecky tyto zločiny jmenovat. Byly o těchto zvěrstvech napsány už celé brožury, na něž odkazuji. Jen k částečné ilustraci uvádím namátkou několik důležitějších případů teroru, kterých bylo jinak na sta!

9. března vhozen do bytu B u r d y v Karviné ruční granát, týž den vhozen granát do bytu fo-

tografa Hucula, 11. března vhozen ruční granát do bytu Jana Šlachty, Josefa Schwarze a Josefa Širokého, 24. března vhozen granát do kanceláře plebiscitní komise v Karvíně.

Ve Fryštátě téhož dne přepaden a zraněn drogista Turka a do bytu jeho vhozen granát.

V Pruchné zastřelen byl o 3. hod. ráno Hudieczek.

V měsíci dubnu ztýráno mnoho lidí. Dne 21. dubna nalezena byla za těšínskými baráky mrtvola úkladně zavražděného a děsně zmučeného krejčího Kubíčka ze Šumbarku, který odešel dne 15. března do Těšína a teprve více jak po měsíci nalezena jeho mrtvola!

V noci z 20. na 21. dubna zničena pumou poštovní místnost v Hnojníku. V noci z 6. na 7. května vhozena puma do bytu p. Štěrby v Porembě.

6. května zastřeleni horníci Vil. Vicherek a Ant. Kyša, 15. května přepaden byt p. lesního Čížka ve St. Městě a 17. května přepadeny Dětmarovice.

Dne 15. května staly se pumové útoky v Hrušově, Bártovicích a v Orlové (p. Mezera), 16. května v Dombrové, 18. května došlo ku přepadení »Slezského domu« v Těšíně, atd. atd.

Takových teroristických případů bylo, jak řečeno, na sta. Ku vyšetřování jich a podávání oznámení na soud a státní zastupitelství zřídili jsme v Těšíně zvláštní kancelář s p. soud. adjunktem Moskorzem v čele. Rovněž Koždoňova skupina případy vyšetřovala a oznamovala. Vše bylo zároveň oznámeno dohodové komisi. K vyšetřování soudnímu neb k odsouzení viníků nikdy však nedošlo.

Největšího zločinu dopustili se polští teroristé dne 1. července přepadením četnické kasárny v Šumbarku. 12 banditů zavraždilo za bílého dne (v 9 hodin ráno) ranami z revolverů v četnické kasárně 3 nic netušící četníky a 1 těžce zranilo! Případ ten, jak později se ukáže, měl rozhodující vliv na konečný osud těšínské otázky!

Kap. 32.

Naše pohotovost a bezpečnostní opatření.

Za poměrů, které jsou v předešlé kapitole jen zhruba naznačeny, a které byly ve skutečnosti daleko horší, bylo mi, který jsem měl vedení naší plebiscitní akce a který jsem byl za události, za chování našeho lidu a za jeho obranu zodpovědný, věru velmi zle! Na jedné straně bylo zřejmo, že akce polská míří k tomu, aby lid se bouřil a vznikly všude nepokoje, které by provedení plebiscitu znemožnily, na druhé straně rozčilení nad polskými zvěrstvy bylo takové, že volání po odvetě a nabádání ku použití těchže metod, jakými pracovali Poláci, bylo víc jak pochopitelné.

Ve schůzích plebiscitní komise se pomalu o ničem jiném nejednalo, než o návrzích, dle nichž měli jsme proti Polákům postupovati tak, jak se s jejich strany postupovalo proti nám.

A tu, jak tyto návrhy byly pochopitelné a jak by bylo bývalo lehké, ba populární, dáti pokyn ku odvetě, toť přece viděl jsem, že by nic ne-

bylo naši práci a naši posici tak poškodilo, jako právě napodobení metod polských!

Chtěli-li jsme ukázati, že se plebiscitu nebojíme, museli jsme pracovati k tomu, aby se uskutečnil, a nikoli, aby byl zmařen. Měla-li býti dokumentována naše síla a jistota vítězství, museli jsme pracovati ku potlačení všech nepokojů a zmatků. Mimoto viděl jsem, jak polské věci teroristický postup u pokojného obyvatelstva nesmírně škodí, jak nám na přívržencích z toho důvodu přibývá a jak i jinak polsky smýšlející klidné obyvatelstvo se odvrací od těchto metod, které příliš připomínaly už orient. Hlavně však bylo nutno mezinárodní plebiscitní komisi, jejíž mentalitě mohl imponovat jen pořádek a práce, ukázati, na čí straně tento pořádek a práce opravdu jsou a komu je nutno proto dáti zapravdu. Ukáží později, jak nám právě tato naše taktika u komise nejvíce prospěla!

Jak tedy rozum mluvil pro klid, bylo těžko tento klid v poměrech, v nichž jsme žili, zachovati. Podařilo se to po tuhých řečnických zápasech ve schůzích plebiscitní komise, a za účinné podpory některých význačnějších pracovníků plebiscitních, zejména taj. Klacc, posl. Prokeše a našeho delegáta dr. Matouše atd. Po šumbarském případu ze dne 1. července t. r. bylo však už rozčilení takové, že bylo zabráněno odvetě jen s napětím všech sil. Bylo mi však tenkrát jasno, že je to naposled, a že ještě jeden takový případ, jako byl šumbarský, a je po klidu! Bylo naším štěstím, že už pak k takovému případu nedošlo.

Samo sebou se rozumí, že třebas jsme v těch dobách nesáhli k odvetě, tož přece jsme učinili všechna o b r a n n á opatření bezpečnostní.

Řekl jsem již, že oficielně starost o bezpečnost byla svěřena četnictvu a dohodovému vojsku.

Ukázalo se však záhy, že tyto orgány na udržení klidu a pořádku a na zabezpečení osobní a majetkové bezpečnosti nestačí. Četnictvo se osvědčilo v těch dobách znamenitě a budíž s uznáním vzpomenuto namáhavých a obětavých služeb, které za nesmírně těžkých poměrů pro republiku a pro obyvatelstvo pod vedením pp. setníků B a u e r a a S t u c h l í k a vykonalo! Jeho počet byl však omezený a proto nestačil ku splnění úkolu! Je nutno připomenouti roztroušený způsob osídlení na Těšínsku, aby bylo zřejmo, jak nesnadno bezpečnostní služba se tu konala. Pokud se týče polské části, tu bylo šlonzácké obyvatelstvo vůbec bez veškeré ochrany a záštity.

O dohodových vojenských posádkách na různých místech jsem se zmínil již nahoře. Dohodoví vojáci, majíce za sebou světovou válku, neměli jiného přání, než dostati se domů! Neměli naprosto žádného zájmu na osudech Těšínska a bylo jim asi lhostejno, co se kolem nich děje. Všeobecně možno říci, že ty expedice nic sice nepokazily, ale také mnoho neprospěly.

Když tedy oficielní orgány bezpečnostní na zdolání svého úkolu naprosto nestačily, bylo nutno p o s t a r a t i s e o b e z p e č n o s t z p ů s o b e m n e o f i c i e l n í m. Bylo to možno jen zřízením dobrovolné a autonomní bezpečnostní organisace, jež později nabyla rázu vojenského.

Vývoj této organisace zasloužil by si zvláštního vylíčení. S počátku byla vybudována O b č a n s k á o b r a n a na systému t. zv. p ě t e k. V každé obci byl jeden důvěrník, jenž si vybral pět spolehlivých lidí, jejichž byl hlavou. Každý člen pětky přibral si dalších pět osob atd.

Cílem této Občanské obrany bylo chrániti lid před násilím a terorem polským. Byla to jakási občanská stráž!

Organisace měla to dobré, že jsme se v ústředí o všem hned dověděli.

Později vybudována Občanská obrana na podkladě vojenském a silně zmohutněla. V čele této organisace byl setník Kučera z Orlové a nadpor. Cingr z M. Ostravy; nějaký čas vedl O. O. major Uvíra z Kroměříže. Jejím účelem bylo:

a) zabrániti teroristickým činům polským a podporovati četnictvo,

b) hájiti demarkační čáru před vpády polských tlup,

c) pro případ vpádu polského vojska do našeho území zadržeti drobnou válkou postup polský až do příchodu našeho vojska.

Později bylo postaráno o zesílení četnických stanic v případě potřeby zvláštní náhradní rotou, jež byla v Mor. Ostravě. Byla to také naše vojenská záloha pro všechny případy!

Občanská obrana byla ku konci tak vybudována a vycvičena, že byla s to zadržeti případný vojenský nápor polský. Při tom plnila svůj úkol obranný a ochranu občanstva před polskýma násilím znamenitě. Zabránilo se vpádům polských tlup na naše území a teroristické činy polské značně ztíženy.

Za demarkační čarou byla rovněž O. O., která byla vedena kapitánem Puckmanem z Těšína. Naše vojenská příprava byla tedy vyhovující a nutno jen s obdivem se zmíniti o obětavosti a nadšení, s jakými tato dobrovolná služba za těžkých poměrů našimi lidmi byla konána.

Při tom pracováno bylo v dohodě se směrnicemi hlavní plebiscitní komise a organisace působila vůbec na lid uklidňujícím vlivem! Touto organisací ovládali jsme celé Těšínsko aspoň tak dalece, že před nejhorším byli jsme pro první okamžik zabezpečeni! Vzpomínám s pocity vděčnosti všech spolupracovníků z Občanské Obrany, zejména už jmenovaných, kpt. Kučery a ndp. Cingra, pak por. Zebráka, Geiera, Vojtoviče, Hořínka atd., jakož i všech těch dobrovolců, kteří nastavovali své životy v obraně země, kteří si nedopřáli odpočinku a kteří dali skvělý příklad národní disciplíny a vše občtující služby ve prospěch vlasti!

*

Kap. 33.

Hospodářské a finanční věci.

V té době, když nastal plebiscit, trpěli jsme ještě následky světové války. Nebylo ještě dostatek potravin a zejména nedostávalo se mouky, ačkoli různé lidumilné akce zemí válkou tak nevyčerpaných (Amerika), situaci na různých místech snažily se zmírniti. Tenkráte byla ještě výživa obstarávána státními orgány a dle toho, jak kde aprovisace fungovala, soudilo se na schopnost těchto orgánů.

Administrativa se vůbec posuzovala dle toho, jak dovedla obstarat mouku a brambory, při čemž na cenu se příliš nehledělo.

Je samozřejmo, že předním úkolem československé plebiscitní komise, v jejímž čele jsem stál, muselo býti opatření životních potřeb pro obyvatelstvo, jehož přízeň jsme si měli získat. V území, kam náš vliv sahal, musela býti vytvořena atmosfé-

ra blahobytu a spořádanosti, aby tak obyvatelstvo z poměrů námi vytvořených, mělo to nejlepší mínění o administrativních schopnostech našeho státu.

Podařilo se nám to s tím blahobytem na Těšínsku dosti dobře, ovšem mnohdy na účet jiných částí republiky. V té době přání plebiscitní komise bylo pro ministerstvo rozkazem. Vagonové zásilky s moukou, určené pro Prahu, musely putovati na Těšínsko, jestliže horníci v Karvinné vyslovili přání, aby jejich zásoby moučné se zvětšily a oni byli s výživou plně zabezpečeni.

Ale hospodářská sekce plebiscitní komise naší obstarala obyvatelstvu nejen poživatiny, nýbrž vůbec všechny životní potřeby, zejména též šatstvo, prádlo, obuv, líh, cukr atd., atd.

V čele hospodářské sekce plebiscitní komise stál poslanec N o h e l a byli mu přidčleni celní inspektor p. V e r b e r, p. Š e d l á č e k a j.

Též K o ž d o ň o v a s t r a n a měla svou kancelář a obstarávala si pro Šlonzáky aprovisaci sama. Tenkrát došlo k založení velkého »K o n s u m u S l ą z a k ó w« v Těšíně, který však v r. 1921 následkem všeobecného poklesu cen zanikl.

Obchody hospodářské sekce byly nutné, mělo-li býti účelu, t. j. zabezpečení aprovisace a spokojenosti lidu, dosaženo; ale tato činnost svou příliš praktickou stránkou nezapadala plně do ostatních akcí plebiscitní komise, jež měly ráz ideálního zápasu, a tak jsem cítil, že význam plebiscitní komise právě k vůli oněm obchodům do jisté míry trpí, a částečně byla jimi celá akce plebiscitní v očích veřejnosti znevažňována.

Hospodářská sekce naší plebiscitní komise byla takovou naší válečnou intendanturou, která plnila úkol nesmírně důležitý a při tom obtížný, s kterou však nechtěl býti nikdo spokojen.

Při té příležitosti považuji za svou povinnost podati aspoň stručnou zprávu o obstarání z á l e ž i t o s t í f i n a n č n í c h, souvisejících s naší plebiscitní akcí. Pro tyto věci byla zřízena u plebiscitní komise zvláštní f i n a n č n í s e k c e, které stál v čele ministerský rada N o v o t n ý z ministerstva financí. Sekce finanční vyřizovala všechny běžné finanční záležitosti, podávala dobrozdání o všech investicích a valutárních akcích, obstarávala celou běžnou výplatu, opatřovala všechny potřeby plebiscitní komise a jich jednotlivých organisací, vedla v evidenci celý inventář, financovala nejen plebiscitní komisi a 9 okresních plebiscitních výborů, nýbrž i delegaci, prefekturu, úřad W pro dovoz a vývoz a kontrolní komisařství v Těšíně, sociální péči, kinematografy, autokolonu, tajnou vojenskou organisaci, ženskou plebiscitní akci, řešil všechny valutární otázky a prováděl výměnu polské valuty.

Mimořádnou agendu musela však zdolati v dobách neklidu, kdy sta uprchlíků obracelo se bez prostředků na plebiscitní komisi. Bylo nutno potřebným dáti první podporu a obstarati jim přístřeší.

Dovede si jistě každý představit, jaký chvat a napětí panovalo v těch neklidných dobách — a bylo to téměř po celou dobu od března až do července 1920 — jak u presidia, tak i u jednotlivých sekcí plebiscitní komise, mělo-li co nejrychleji býti strádajícím pomoženo. Sta uprchlíků obléhalo po dobu několika měsíců denně presidium a finanční sekci, kde bylo potřeba zjistiti hned polské násilí, poskytnouti podporu a provésti případnou výměnu valuty. »Byla to doba stálého rozčilení s lidem zoufalým, své existence zbaveným, doba nebezpečí pro zdraví a život, ježto přicházeli lidé přímo ze zamořeného území, kde panovala epidemie černých neštovic a skvrnitého tyfu; stálé hrozby tero-

ristického útoku polského na plebiscitní komisi přiostřily ještě kritickou situaci.«

Jestliže za těchto okolností správa finanční naší akce fungovala vzorně, je to důkazem, s jakou láskou a obětavostí byly práce ve finanční sekci vyřizovány, za což patří zásluha panu ministerského radovi Novotnému a jeho spolupracovníkům.

*

Kap. 34.

Naše příprava hlasování.

Samo sebou se rozumí, že první a nejdůležitější naší starostí bylo, aby hlasování lidu, dojde-li k němu, vyznělo v náš prospěch.

Bylo proto nutno všechny práce vésti za tím cílem. Krátce řečeno: museli jsme získati co nejvíce přívržencŭ a paralysovati agitaci nepřátelskou.

Organisaci pleb. komise a její správné fungování a doplňování měl na starosti Organisační odbor s taj. Onderkou v čele. Pro agitaci slovem a tiskem vybudovány byly při plebiscitní komisi sekce přednášková a tisková, která vydávala letáky, brožurky a různé agitační tiskopisy. Sekce přednášková pořádala v kraji přednášky, divadla, loutková představení atd.

Měli jsme k disposici také kočovný kinematograf a neváhali jsme na př. použíti také nabídky jednoho umělce, jenž dovedl lidi uspati a působiti na ně tak, že se plně podřídili jeho vůli. Občan se nabídl, že při svých vystoupeních chce sugescí působiti na obyvatelstvo, aby

se rozhodlo pro československou republiku. Myšlenka byla groteskní, ale poněvadž občan přál si jen doporučení plebiscitní komise a nežádal jinak žádné odměny, nebyla námi odmítnuta. Uvádím tento případ jen proto, abych ukázal, jak intensivní byla agitace, když při ní nebyly odmítány prostředky, jež se zdály býti malichernými.

V sekcích přednáškové a tiskové úspěšně pracovali poslanec Prokeš (předseda sekce tiskové), profesor Slypa, profesor Adamus, profesor Martinek, učitel Martinek, který byl předsedou sekce přednáškové, a jiní.

Témuž agitačnímu účelu měly sloužiti i různé hospodářské a sociální instituce, které jsme v kraji založili (Poradna matek, Sdružení invalidů atd.).

Abychom měli přesný obraz o tom, jaké je smýšlení lidu, zřídili jsme při naší plebiscitní komisi zvláštní odbor pro přípravu hlasování, v jehož čele stál okresní hejtman Žilka z Mor. Ostravy. Tento odbor měl na základě hlasovacích listin v evidenci každého občana k hlasování oprávněného. Smýšlení občanů sdělovali naši důvěrníci, kterých jsme měli v každé obci několik. Odbor měl na starosti též reklamace k hlasování oprávněných.

Začátkem července, když jsme se blížili ustanovení dne, kdy plebiscit měl se konati, věděli jsme dosti přesně, jak to přibližně v každém místě vypadá, a jak pravděpodobně by asi hlasování tam dopadlo.

K vůli zajímavosti podávám kalkulaci výsledku plebiscitu tak, jak byla začátkem července 1920 zmíněným odborem sestavena a mi předložena. Kalkulace sestavena byla dle obcí a soudních okresů. Uvádím pouze kalkulaci dle okresů,

poněvadž to ku posouzení situace a práce zmíněného odboru stačí. Podotýkám, že data odboru byla kontrolována údaji, jež sestavila Kožďoňova strana, takže jejich spolehlivost byla tím ještě posílena:

Soudní okres	Počet obyvatel 1910	Při plebiscitu buďte asi odevzdáno hlasů	Minimum a maximum hlasů pro nás	Nynější (červenec 1920) pravděpodobný výsledek
Sl. Ostrava	54.818	24.200	18.600 — 22.000	20.880
Frýdek	52.759	27.630	23.440 — 26.470	25.490
Fryštát	80.498	37.780	15.110 — 22.380	19.200
Bohumín	38.300	18.870	10.310 — 12.700	11.700
Těšín	70.187	34.460	16.320 — 20.955	18.968
Jablunkov	30.253	15.291	3.660 — 7.050	5.040
Bílsko	52.174	25.770	13.370 — 17.860	15.370
Strumeň	14.712	7.500	2.105 — 3.150	2.810
Skočov	34.984	16.250	6.650 — 9.540	7.850
Celkem	428.686	207.751	109.465 —139.105	127.308

Z této kalkulace je zřejmo:

1. Že jsme měli dle ní zajištěnu nadpoloviční většinu všech hlasů v zemi, i když by byl pro nás odevzdán kalkulovaný minimální počet hlasů.

2. Že na každý případ, tedy i při minimálním počtu pro nás odevzdaných hlasů byli jsme ve většině v okresích frýdeckém, slezskoostravském a bohumínském, a

3. že pravděpodobně by se dosáhla většina ještě v okresích fryštátském, těšínském a bílském.

4. že v celé zemi bylo možno počítati s pravděpodobnou většinou pro nás ve výši **61.3%**.

Přesto však jsem měl obavy o výsledek, poněvadž tento závisel v první řadě od svobodného projevu vůle obyvatelstva. Při metodách, jakých používali Poláci, a při bezmocnosti mezinárodní plebiscitní komise vůči polskému teroru, bylo těměř jisto, že — dojde-li k plebiscitu — nepodá tento pravého obrazu vůle obyvatelstva, a že proto v polské (východní) části Těšínska možno považovati naše posice přes nejrůžovější kalkulaci za velmi pochybné.

Druhý důvod, proč jsem měl obavy o výsledek, bylo chování se Němců. Promluvím o tom později blíže, nyní chci jen uvésti, že zvláště stanovisko Němců bílského okresu nebylo pevné proto, že třebas bylo jisto, že dávají přednost nám před Poláky, úvaha, že pravděpodobně dojde k dělení Těšínska, a že oni mohou s jistotou počítati na připojení k Polsku, ať hlasování dopadne jakkoliv, nutila je k určité opatrnosti a reservě, a nevylučovala možnost, že se z důvodů oportunity a vlastního prospěchu přikloní nakonec přece ku straně druhé, třebas by jinak sympatisovali s námi. Kdyby k tomu bylo bývalo došlo (a bylo to velmi pravděpodobné), a kdyby jejich příkladu

byli následovali i velmi četní přívrženci Koždoňovi v okrese bílském, pak se lehce mohlo státi, že z kalkulované majority mohla být minorita a to nejen v okrese bílském, nýbrž i v celé zemi. Též příp. zdržení se hlasování mohlo nám naše výpočty silně pozměnit.

Měl jsem však ještě další obavu. Náš životní zájem byl, jak nejčastěji měl jsem příležitost zdůrazniti: revír a Košicko-bohumínská dráha. Na neštěstí právě tu měli Poláci některé velmi silné posice, a byla tudíž obava, že se ukáže naše slabost právě v místech, na nichž nám nejvíce záleželo! Tato obava byla pak rozhodující pro náš další postup a zejména pro to, že jsme na konec sami na plebiscitu netrvali.

Tytéž obavy sdíleli se mnou všichni přední a zasvěcení pracovníci plebiscitní, zejména dr. Matouš, Klac a j. Z taktických důvodů bylo nutno arciť veřejně býti pro provedení plebiscitu, poněvadž tím jsme nejvíc dali najevo sebedůvěru a sílu, ve skutečnosti jsme však nemohli a priori zavrhovati žádného řešení, jež by naše risiko bylo s to zmenšiti. Ministr zahraničí dr. Beneš, který byl od nás informován, byl téhož mínění, a dle toho svou politiku zařídil. Bylo mu arciť před našimi zákonodárnými sbory prožíti mnohou trpkou chvíli, neboť nebylo možno říci, že máme jakési obavy z plebiscitu, když veřejnost z taktických důvodů byla ujišťována o opaku.

Skutečně také zahraniční výbor senátu a poslanecké sněmovny se původně vyslovil proti arbitráži a pro plebiscit, neboť považoval risiko plebiscitu za menší, nežli risiko arbitráže. Usnesení to bylo prospěšné potud, že ukázalo naši důslednost a sebedůvěru, což nemohlo zůstati bez vlivu na konečné rozhodnutí, k němuž brzo nato došlo. Ale o tom později!

Ukázka naší tiskové agitace po čas plebiscitu.

Ukázka naší tiskové agitace po čas plebiscitu.

Jurek: Do Pelski momy iść? Broń Boże! Za nic w świecie!
Zuzka: Do Polski? Ja, co jeszcze! Patrzcie panowie, oto tela!

Ukázka naší tisk. agitace po čas plebiscitu.

Ukázka polské tiskové agitace po čas plebiscitu.

Kap. 35.

Naši spojenci.

Našimi spojenci byli přívrženci Koždoňovi (Śląska partya ludowa) a Němci.

1. Śląska partya ludowa byla založena v roce 1908 bývalým zemským poslancem Koždoněm, který byl tenkráte učitelem německé měšťanské školy ve Skočově. On byl a je dodnes vůdcem této strany a možno říci, že strana s ním stojí i padá.

Strana byla založena s tendencí protipolskou a této tendenci zůstala věrna, zejména v době plebiscitu. Strana měla býti výrazem odporu domorodého, polsky mluvícího obyvatelstva na Těšínsku proti nacionalistickým snahám polských vůdců, kteří chtěli zemi co nejvíce popolštiti a připraviti její připojení k Haliči. Vůdci tohoto směru mezi polským lidem byli zejména dr. Michejda, P. Londzin, Reger, dr. Kunicki, Bobcaj.

Koždoň se svou stranou se postavil proti tomuto směru a získal si již před válkou značných přívrženců, takže urval Polákům jeden mandát do zemského sněmu. Na sněmu zemském přidal se k Němcům a ostatně nikdy v životě netajil svého německého smýšlení, odůvodňuje je svým vychováním. Politika jeho strany byla vždy Němcům přátelská.

Když přišel převrat a boj o Těšínsko, bylo jeho místo dáno na naší straně. Uvedl jsem již v dřívějších líčeních jeho účast na zápase o Těšínsko až do plebiscitu.

Když došlo k plebiscitu, postavil se cele a bezvýhradně na stranu naši. Cítil se k tomu mravně zavázán, poněvadž náš souhlas k plebiscitu stal se hlavně v důsledku jeho ujištění, že pomocí jeho přívrženců a Němců získáme majority v zemi. Mimoto viděl v plebiscitu dějinný okamžik, v němž rozhodne se o osudu země navždy, a v němž tedy dlužno napnouti všechny síly, aby program strany došel uskutečnění.

Řekl jsem již, že strana vznikla z odporu domorodého lidu proti nacionalistickým snahám polským a proti cizím živlům. Byla to negativní stránka programu.

Positivně chtěla strana udržeti za každou cenu v první řadě nedílnost Těšínska. Vycházela z přesvědčení, že každé dělení poruší ráz země a poškodí její kulturní, hospodářskou a sociální strukturu. Pokud se týče státní příslušnosti země, byla by strana nejraději viděla, kdyby Těšínsko bylo neutralisováno, resp. bylo úplně samostatné. Poněvadž však viděla, že tento program je neuskutečnitelný, rozhodla se pro přivtělení celého Těšínska k naší republice. Odůvodňovala to tím, že země je s českými zeměmi od století hospodářsky a kulturně spjata co nejúžeji a že proto nutno dáti přednost této západní orientaci před orientací východní.

Připojení na naši republiku přála si strana ovšem s výhradou, že celá nedělená země dostane v rámci republiky určitou míru samosprávy.

Aby se tomuto požadavku vyhovělo, utvořena byla u příležitosti uzákonění župního zřízení zvláštní těšínská župa. Není divu, že při tomto programu nastalo u strany v důsledku rozdělení Těšínska rozhodnutím velvyslanecké konference ze dne 28. července 1920 největší zklamání, jemuž dán výraz nejohnivějšími protesty.*)

Od té doby jde strana svými cestami, někdy dokonce i proti nám; ale i po čas plebiscitu při nejužším spojení s námi dovedla si strana vždy zachovati určitou míru samostatnosti, jsouc jaksi levým křídlem naší rozvinuté bojovné linie a stojíc pod samostatným vedením svého vůdce.

Strana měla za plebiscitu svou kancelář v Moravské Ostravě a vydávala agitační časopis »Šlązak«, který byl na Těšínsku hojně rozšířen. V území, podléhajícím polské správě, bylo však jeho rozšiřování spojeno s největšími potížemi, a často zaplatil kolportér »Šlązaka« svou odvahu četnými ranami, ba někdy i svým životem.

Vůbec byli Šlonzáci a zejména jejich vůdce Koždoň, nenáviděni u Poláků až k zuřivosti, a není divu, že to strana odnesla nejtěžšími obětmi na majetku, zdraví a životech svých přívrženců. Koždoň se nemohl v území polském nikde ukázati, a na náměstí těšínském před tváří dohodové komise nesena byla tabulka s nápisem »Smierć Koždoňovi!«. Když jednou osobně dojel do Těšína k mezinárodní komisi, musel narychlo postranními chodbami z hotelu býti tajně odveden.

Na přívržence Koždoňovy uspořádány v kraji pravé štvanice. Byli šťastni ti, kterým se podařilo utéci z domu pod naší ochranou s holým životem!

Slezský dům (Schlesisches Heim) v Těšíně, v němž jinak strana měla své sídlo a kance-

*) Strana však už tím, že svolila ku plebiscitu, svému požadavku, aby Těšínsko zůstalo nedělené, zadala, neboť přirozený následek plebiscitu musel býti dělení. To nebylo sice námi nikde doznáno, ale vyplývalo to z povahy věci.

láře, byl nakonec dne 23. dubna od rozzuřených polských dělníků z Třince přepaden, poškozen a vyloupen.

Všechny zločiny a útoky na své lidi oznamovala strana povolaným úřadům, leč nedovolala se ochrany téměř nikdy. O utrpeních svých lidí vydala pak zvláštní brožury, kde vylíčeno je na 350 případů polského teroru, jež byly stranou vyšetřeny, oznámeny úřadům a vedeny v evidenci.

Význačnými osobnostmi této strany byli kromě Koždoně pp. Glajcar, Śmyczek, Pawlas, Folwarczny a jiní.

2. Němci. Druhým spojencem naším byli Němci. Tito však byli už méně odhodláni jíti za každých okolností s námi. Soukromě ubezpečovali sice stále, že jsou pro naši republiku, avšak k veřejnému projevu pro nás se neodhodlali nikdy. Spíše mluvili o nedílnosti a neutralisaci země.

Přesto nedalo se pochybovati o Němcích frýdeckých, bohumínských, těšínských, třineckých a p., že půjdou s námi. Hůře však tomu bylo s Němci bílskými, kteří sice rovněž s námi sympatisovali, u nichž však z důvodů shora uvedených bylo vážné nebezpečí, že nakonec se rozhodnou pro Polsko. Němci měli svůj Volksrat v Těšíně s tajemníkem dr. Pollakem. V čele akce německé byli dr. Ott, Fulda, Fischer a jiní.

3. Pokud se týče průmyslu, možno říci, že byl v celku pro nás. Jen o několika bílských textilních továrnách bylo nám hlášeno, že vidí pro sebe větší zisk z připojení k Polsku a že proto jsou zjevně v protivném táboře.

4. Rovněž majitelé velkostatků spíše se klonili k nám, ačkoli snažili se téměř všichni až do poslední chvíle zachovati jakési zdání neutrality. Zjevně se pro nás vyslovil stařičký velkostatkář Bees-Chrostin z Hnojníka, kdežto zřejmě na polské straně stál velkostatkář Thun z Kunčic u Fryštátu.

Šlonzáci a Němci byli při plebiscitu jazýčkem na váze, a proto bylo nutno jejich dobrou náladu za každou cenu až do konce udržeti. Bylo proto potřeba vystříhati se všeho, co by tuto dobrou náladu mohlo pokaziti. Tak zejména nebylo radno mluviti o možnosti dělení Těšínska, když právě u obou těchto spojenců na nedělitelnost země kladen největší důraz. Kdybychom byli veřejně připouštěli dělení, znamenalo by to ztrátu hlasů německých a šlonzáckých z bílského okresu! Proto bylo nutno do poslední chvíle žádati celé nedílné Těšínsko, což ostatně i jinak muselo nám takticky býti jen ku prospěchu!

Z toho důvodu potlačen byl, na př. ve velmi významném a důležitém interviewu ministra dr. Beneše, uveřejněném v »Moravsko-slezském deníku« dne 8. července 1920, passus, v němž pan ministr připouštěl možnost dělení země mezi nás a Poláky. Passus byl potlačen proto, poněvadž by byl pokazil náladu našich spojenců a ohrozil vážně výsledky plebiscitu, k němuž přec jen mohlo dojíti. Připomínám, že právě v té době následkem našeho odporu upuštěno bylo od arbitráže a rozhodnuto, že otázka těšínská se má řešiti plebiscitem.

Byl jsem, jako předseda naší plebiscitní komise, v první řadě zodpověden za dobrý výsledek plebiscitu. Musel jsem proto míti možnost postaviti se proti všemu, co by mi tento výsledek bylo mohlo pokaziti. Pan ministr jistě věc myslel dobře a já jsem s ním ve věci plně souhlasil, přesto však v té době byl projev jeho ještě předčasný.

Doufám, že mi bude prominut tento svémocný zásah. Někdy i podvůdcové musí upravit rozkazy vůdců dle daných poměrů a svého přesvědčení.

•

Kap. 36.

Mezinárodní plebiscitní komise, její charakteristika, úkol a provedení.

Uvedl jsem již zpředu, ze kterých osob byla mezinárodní plebiscitní komise složena. Řekl jsem také, že to byli lidé čestní, kteří byli jistě naplněni nejlepší vůlí, úkol na sebe vložený splniti. Oproti kontrolní komisi z roku 1919 byla plebiscitní komise značně vyšší úrovně, jak co do postavení, tak co do inteligence, ale i co do mravních hodnot!

Jednotlivě bych charakterisoval členy komise takto:

Předseda hrabě Manneville byl značné inteligence, ale slabé vůle. Někdy sice ukázal větší rozhodnost, ale v celku nebyl s to poměry, jež mu byly uloženy, ovládnouti. Když polský delegát Zamorski opustil Těšín, stěžovala si polská vláda na Mannevilla u francouzského vyslance ve Varšavě, pana Pralona, který dokonce si povolal Mannevilla do Varšavy, a jaksi se postavil za stanovisko polské. Ku cti Mannevillově dlužno říci, že zůstal tvrdý a nakonec to vyhrál i nad Pralonem, který byl pak z Varšavy odvolán.

Stýkal jsem se s ním dosti často. Bylo to hlavně vždy po nějakém teroristickém činu, jehož se Poláci na našem lidu dopouštěli. Ale byly při těchto rozhovorech projednány všeobecně poměry v zemi a v republice. Pamatuji se, že se, jako rozhodný římský katolík, který chodil denně do dostela, na př. velmi pozastavil nad hnutím československým, které zejména v revíru se silně vzmáhalo. Měl jsem co činiti, abych mu hnutí vysvětlil a některé přestřelky omluvil.

S počátku potkal jsem se u něho se značnou nedůvěrou a po březnových bouřích orlovských zahrnul mne prudkými výtkami, poněvadž se domníval, že jsem bouře inscenoval.

Když se však přesvědčil o opaku, změnil své chování, ba mohu říci, že jsem požíval jeho úplné důvěry, když jsem na jednom táboru lidu v Mor. Ostravě prohlásil, že k násilí se strhnouti nedám, a že teroru neustoupím.*)

Od té doby jednal jsem s ním o věcech nejdůvěrnějších, o nichž ani dr. Matoušovi, jako oficielnímu delegátu jedné ze sporných stran, nebylo možno jednati.

Mohu říci, že rozhodnutí ze dne 28. července 1920 bylo do jisté míry připraveno rozmluvou, kterou jsem s hrabětem Mannevillem měl po případu šumbarském, totiž dne 2. července 1920.

Obsah rozmluvy sdělil jsem hned ministru dr. Benešovi ve zprávě, kterou uveřejňuji níže.

Náměstkem předsedy komise byl italský senátor markýz R. Borsarelli, bývalý viceministr zahraničních záležitostí. Byl to vlídný, vážný muž,

*) Referát »Morgenzeitungu« o mé řeči na táboře lidu v Moravské Ostravě dne 19. května 1920.

a při tom trochu ješitný, neboť často docházelo mezi ním a Mannevillem ku sporu o hodnostní pořadí. Domníval se totiž, že mu jako senátoru a bývalému viceministru náleží při okázalých příležitostech přednost.

Choval se vůči nám korektně, ač bylo jisto, že je nakloněn více straně protivné. Byl to však už starší pán, proto trochu pohodlnější, takže odtud nebezpečí nebylo veliké. V komisi byl mu přidělen referát, jehož úkolem bylo vypracování podmínek hlasování a pod.

Myslím, že vlastním duševním vůdcem komise byl Angličan E. C. Wilton, generální konsul, jemuž svěřeny byly otázky hospodářské, které znamenitě ovládal. Poněvadž se strany naší kladli jsme důraz na uhlí a spojení se Slovenskem, prostudoval tyto otázky s anglickou svědomitostí a důkladností. Když se strany polské se namítalo, že spojení se Slovenskem po košicko-bohumínské dráze nepotřebujeme, poněvadž máme spojení vlárským průsmykem, považoval za nutné osobně se přesvědčit o spolehlivosti tohoto spojení.

Poznal pak z vlastního názoru, jak spojení vlárským průsmykem je pro nás nedostatečné.

Byl mužem pořádku a konstruktivní práce. Proto našel v něm polský romantismus a teroristický postup největšího nepřítele. Byl přístupný rozumným argumentům a věcným důvodům našeho delegáta, kdežto velká gesta a silná slova polských vůdců považoval za prázdné fráze, jež jeho střízlivému duchu byly cizí, ba protivné. Byl dosti odměřený a nepřístupný, takže bylo těžko seznat jeho smýšlení. Přesto však jsme cítili, že máme v něm silnou oporu, poněvadž látku nejlépe ovládal a byl nejvíce nakloněn přihlížeti při řešení na hospodářské momenty.

Zástupcem Japonska byl prof. tokijské university dr. Yamada. Byl to klidný, rozvážný a rozšafný pán, jenž v komisi se přidal obyčejně na stranu zástupců Francie a Anglie. Požíval všude veliké vážnosti a myslím, že se nám podařilo získati si jeho přízně. Mám na něho z osobního styku ty nejlepší vzpomínky. Jednou však se zdálo, že jeho přízeň ztratíme. Bylo to na večírku dne 7. března 1920, který jsem ve své funkci jako předseda Zemské správní komise uspořádal na počest 70. narozenin presidenta Masaryka, a k němuž jsem pozval též členy dohodové komise a všecky význačnější muže z kraje. Večírek se vydařil znamenitě, jenže se ukázalo, že hudba nezná japonské hymny. Pan prof. Yamada byl tím velmi nepříjemně dotčen, a trvalo to dosti dlouho, nežli přijal naši omluvu a vysvětlení kapelníka, že příslušné noty bylo mu v krátké době nemožno obstarati. Věc zavinil kapelník, který z přílišné horlivosti začal hráti hymny dohodových států (Francie, Anglie, Italie), ač to na večírku, pořádaném na počest narozenin našeho presidenta nebylo nutné a vůbec to v programu nebylo. Uvádím tento případ na důkaz, jak tato náhodná a zdánlivě malicherná příčina mohla nám značně naši práci pokaziti.

Úkolem plebiscitní dohodové komise bylo:

1. provésti hlasování lidu tak, aby každý mohl svou vůli svobodně pronésti, a na základě výsledků hlasování,

2. navrhnouti mírové konferenci hranici, přiližejíc ku přání obyvatelstva a ku geografickým a hospodářským poměrům.

Ad 1. Aby mohla provésti hlasování lidu a svobodný a nerušený projev vůle, byla komise:

a) nadána suverenní mocí, majíc právo na území těšínském vydati závazná nařízení a

rušiti, příp. měniti dosud platné zákony a nařízení. Její pravomoci podléhala veškerá administrativa, a veškeré úřady a veřejné ústavy a podniky. Měla k tomu po ruce celý bezpečnostní aparát a vojsko.

b) Komise byla oprávněna upraviti hlasovací právo dle své vůle, při čemž ovšem byla povinna držeti se směrnic, daných jí Nejvyšší radou dne 27. září 1919.

Ad a). Jak byla upravena administrativa, řekl jsem již nahoře. Komise skutečně použila plně svého oprávnění, a její vůli byla země po celý čas úplně podřízena.

Komise vydala četná nařízení, avšak obyčejně bez účinku. Tak byl vydán zákaz pořádání veřejných schůzí (20./2.), avšak hned nato pořádán v Těšíně (22./2.) před očima komise polský tábor lidu, kde byl vojenský kordon prolomen a jeden důstojník (major Fromont) zraněn.

Dne 2. března vydala komise zákaz nošení zbraní, ale bylo myslím málo lidí na Těšínsku, kteří by nebyli ozbrojeni. Na obou stranách byly vojenské organisace, a nejvíce atentátů pumových stalo se po tomto zákazu.

Dne 19. května 1920 vydán byl dekret, kterým byl na Těšínsku prohlášen výminečný stav, a zavedeny vojenské soudy, avšak k ustavení těchto soudů nedošlo, a výminečný stav fakticky nikdy proveden nebyl. Byla zavedena preventivní censura, ale ani toho nařízení nebylo dbáno.

Dne 2. července 1920 byla zavedena dokonce vojenská diktatura a major Fromont obdržel veškeru plnou moc, použíti všech prostředků na udržení pořádku, ale opatření to bylo už opožděné a proto bezvýznamné.

Komise nařídila, aby obce v určité době vyhotovily a předložily hlasovací listiny, avšak polské obce listin nepředložily a lhůta musela býti stále prodlužována.

Za takových poměrů není divu, že o nějaké právní ochraně a konání spravedlnosti nemohlo býti řeči. Úřady a soudy obsazeny byly stoupenci sporných stran, a je přirozeno, že braly v ochranu vždy onu stranu, které samy náležely. Tím se dá vysvětliti, že při prokázaných zločinech, kterých se na př. dopouštěli Poláci na Šlonzácích na území, svěřeném jejich správě, buď vůbec k projednání těchto nedošlo, nebo byli útočníci osvobozeni.

Komise tu byla bezmocna. Kdyby byla úředníka se provinivšího odstranila, buď vůbec neměla zaň náhradu, aneb by ji byla dostala, avšak jen v osobě téhož přesvědčení a téže kvality, jako byl úředník odstraněný.

Komise chybila, že hned s počátku neukázala pevnou ruku, později už i energická opatření nebyla s to, zjednati nápravu. Poměry byly silnější, než dobrá vůle komise a přerostly jí přes hlavu.

Ad b). Dle rozhodnutí Nejvyšší rady ze dne 27. září 1919 měli míti právo hlasovací všichni:

1. kdož dokončili 20. rok života dne 1. ledna 1919,

2. kdo měli bydliště neb právo domovské na těšínském území před 1. srpnem 1914.

Hlasování mělo se konati dle obcí.

Po provedeném hlasování měla mezinárodní plebiscitní komise oznámit výsledek Nejvyšší radě zároveň s návrhem na hranici mezi oběma státy, přihlížejíc při tom ku projevené vůli obyvatelů, a ku geografickým a hospodářským poměrům.

Ustanovení ohledně bydliště bylo pro nás příkré, poněvadž dávalo možnost hlasování ele-

mentům cizím, zejména z Haliče přišlým, kterých byl značný počet (asi 12.000 osob). Bylo tudíž naší největší snahou, abychom toto ustanovení nějak změnili, případně zmírnili. Podařilo se to jen ve velmi omezené míře, že totiž byli připuštěni k hlasování jen ti, kteří měli domovské právo už před 1. srpnem 1914, a pak ti, kteří tohoto domovského práva sice neměli, kteří však už před 1. srpnem 1914 a od té doby nepřetržitě měli na Těšínsku své bydliště.

Komise plebiscitní vydala v tom smyslu zvláštní nařízení a podrobné předpisy prováděcí a nařídila obcím, aby dle těchto předpisů vyhotovily hlasovací listiny do konce dubna 1920. Protesty naše byly odmítnuty.

Také bylo upraveno reklamační řízení.

Když se ukázalo, že provedení plebiscitu na celém území najednou je nemožným, rozhodla se komise jej provésti dle okresů. Mělo býti začato v polit. okrese frýdeckém a bylo tam už také nařízeno vyložení listin hlasovacích v době od 16.—29. června.

Jelikož polské obce chtějíce hlasování zmařiti, listin hlasovacích nevyhotovovaly, rozhodla se plebiscitní komise vyhotovení provésti na náklad dotyčných obcí zvláštními létacími komisemi, proti čemuž arciť bylo na straně polské velké pobouření.

Ad 2. Mezitím však vynořila se v červnu otázka arbitráže, k níž sice také nedošlo, ale rozhodnutím velvyslanecké konference z 28./7. 1920 stanovena hranice na Těšínsku na základě návrhu těšínské pleb. komise. Možno říci, že komise v tom směru svému úkolu dostála.

*

Kap. 37.

Arbitráž a co předcházelo.

Bouře, které byly na Orlovsku v březnu, byly jen slabým úvodem toho, co se dálo na Těšínsku později. Zejména v květnu došlo opětně k velkým bouřím, když polští teroristé v jedné noci (15. května) provedli 3 pumové atentáty: v Hrušově, Bártovicích a Orlové, které svými účinky a způsobenou škodou předčily vše dosavadní.

Následek toho byl opět nesmírné rozčilení a bouře v celé zemi a zejména v revíru. V Orlové bylo (16. května) opět internováno 12 předáků polských, při čemž došlo k politování hodným zjevům. Mezi jinými byl našimi lidmi zbit i inž. Kiedroń, člen Rady Narodowe, pozdější polský ministr obchodu! Je přirozeno, že tyto činy našich lidí nezůstaly bez odezvy na straně polské.

Následovalo opět vyhánění našich lidí z polského území a z Haliče, pumové atentáty, rvačky a vraždy se zmnohonásobily.

Za jeden den bylo na př. z Fryštátu vypuzeno na 42 rodin.

Obou stran zmocnilo se nesmírné rozčilení, pořádány tábory lidu, polský sněm se usnesl na přerušení diplomatických styků s čsl. republikou, s naší strany podán min. dr. Benešem obrněný protest a žádáno vyslání kontrolní komise na Těšínsko.

Při tom polští soudci odmítají býti členy náhlých soudů, a polské obce nechtějí odevzdati seznamů pro plebiscit. Nehledě k teroristickým činům, je zjevno sabotování plebiscitu se strany polské již z těchto dvou faktů!

V té době nebyl nikdo jist svým životem. Byl jsem tenkrát nucen jezditi často do Těšína a revírem a musel jsem býti připraven na útoky polské. Skutečně jednou v Horní Suché byly po mně vypáleny rány z blízkého lesa, a unikl jsem horším věcem jen nejrychlejší jízdou autem.

Byli jsme v plebiscitní komisi tenkrát v permanenci ve dne v noci. Stalo se častěji, že jsem byl volán i po půlnoci z bytu, když docházely poplašné zprávy z revíru. Obávali jsme se útoku polské vojenské organisace na naše obce. Bohudík, podařilo se vždy naší vojenské linii na demarkační čáře takový útok odraziti. Mohlo to být krajně komické, kdyby to nebylo hrozně vážné: V době, kdy mezinárodní komise vydala zákaz nošení zbraní, došlo téměř každé noci na demarkační čáře k pravidelným bitvám! Po obou stranách demarkační čáry byly opravdové zákopy, z nichž do tmavé noci se ozývaly výstřely s obou stran.

V té době bylo nevděčno napomínati ku klidu a přirozeně potkal se můj projev, který jsem učinil na táboře lidu v Mor. Ostravě dne 19. května, s mrazivým chladem, ba téměř s odporem:

»Mor.-slezský deník« referuje o mém projevu praví:

»Dr. P e l c připomíná nešťastné bratry naše na Těšínsku, zbavené polskými násilníky bytu a majetku, a přinucené utéci se k nám. Vyzývá všechny, aby jim poskytli přátelské pomoci a vybízí ku klidu. Bylo a bude učiněno vše, aby poměry byly napraveny. Varuje před nerozvážnými činy, jež by naše právo mohly jen poškodit, a nabádá k těsnějšímu semknutí, organisaci a disciplině. Nesmíme jednati jako nedisciplinované stádo, ale vyčkat pokynů vůdčí ruky«.

Výzva ke klidu byla tenkrát nepopulární, ba skoro nebezpečná. Vím, jak na má slova následovaly projevy odporu. Nescházelo mnoho, abych byl ukřičen. Podařilo se mi přinuti dav k rozumu teprve argumentací, že naším cílem je plebiscit a vítězství v něm a že se tedy musíme chovati tak, abychom provedení plebiscitu umožnili. Kdyby i s naší strany mělo býti postupováno teroristicky, znemožněn by byl plebiscit, čímž bychom vlastně pracovali ve prospěch Poláků, kteří chtějí jej za každou cenu zmařit.

Po této argumentaci nastalo uklidnění, takže jsem mohl řeč svou skončiti.

Řeč ta posici naši u dohodové domise a v diplomatickém světě značně posílila. Ostravský »Morgenzeitung«, jak shora uvedeno, referoval, že jsem vůči davu prohlásil, že »k násilí se strhnouti nedám a teroru neustoupím«. Řečí tou se ukázalo, že oficielní vedení naší plebiscitní akce je proti teroru a pro rychlé provedení hlasování lidu, což bylo cílem i dohodových státníků. Bylo zjevno, že jedinými rušiteli míru jsou opravdu jen Poláci, jejichž oficiální kruhy nejen že nikdy nenapomínaly ku klidu, nýbrž zjevně prohlašovaly, že nedopustí provedení plebiscitu, dokud jejich požadavky nebudou splněny. Byl ostatně každému patrný oficielní ráz celého polského teroru.

V druhé polovici května došlo také ku protestní stávce polských horníků na karvinských jamách, která trvala téměř 6 týdnů, aniž by čeho byla dosáhla.

Květnové bouře byly příčinou, že se v diplomatických kruzích počalo přemýšleti o jiném způsobu řešení těšínské otázky. Není, myslím, pochyby, že popud k tomu vyšel od mezinárodní plebiscitní komise v Těšíně. Návrh našel u Nejvyšší rady porozumění zvláště pro neúspěchy polských zbraní ve válce s ruskými sověty. Situace stávala se kritickou, a proto Nejvyšší rada se snažila co

Pumou zničený dům V. Mezery v Orlové.

nejrychleji odstraniti všecky spory, jež by byly s to posici Evropy proti sovětům oslabiti.

Nejvyšší rada však nedekretovala sama arbitráž, nýbrž stanovila, že k arbitráži dojde, jestliže obé strany s ní projeví souhlas. Arbitrem měl býti belgický král.

S polské strany byl souhlas ihned vysloven.

U nás bylo však těžko se pro arbitráž rozhodnouti. Veřejné mínění žilo v přesvědčení, že plebiscit musíme vyhráti, a my, kteří jsme situaci lépe znali a měli o tom určité obavy, jak jsem se o nich zmínil nahoře, vycházeli jsme z úvahy, že přece jen při plebiscitu je pravděpodobnější naše vítězství, než při arbitráži, kde mohou rozhodovati různé, nám nepříznivé vlivy, jak se to ostatně ukázalo v dosavadním vývoji. Výsledek plebiscitu se nám jevil jako počet pravděpodobnosti, výsledek arbitráže jako náhoda. Dali jsme přednost pravděpodobnosti před náhodou a vyslovili se pro plebiscit a p r o t i a r b i t r á ž i.

Stejně to dopadlo v zahraničním výboru senátu a poslanecké sněmovny, kam min. zahraničí dr. Beneš záležitost k rozhodnutí předložil.

Poněvadž s naší strany nebyl dán souhlas k arbitráži, bylo v Paříži ustanoveno, že se má plebiscit provésti co nejrychleji (7.-7. 1920).

*

Kap. 38.

Před rozhodnutím.

Mezitím se však Polákům vedlo na východě stále zle. Bolševici postupovali na Varšavu.

Plamen zničený dům V. Mezery v Orlové.

Na Těšínsku bylo pak čím dál, tím hůře.

Dne 1. července došlo ku známému šumbarskému případu, při němž za bílého dne byli na četnické stanici od polských banditů zastřeleni 3 čeští četníci a jeden těžce zraněn.

Den nato intervenoval jsem u dohodové komise, abych co nejdůrazněji protestoval a žádal bezodkladnou nápravu.

Při tom došlo mezi pres. Mannevillem a mnou k rozmluvě, jejíž obsah považoval jsem za nutné přímo sděliti min. zahraničí dr. Benešovi v dopise, který zní:

»Slovutný pane ministře!

Dnes intervenoval jsem u dohodové komise stran případu šumbarského (zastřelení 3 četníků). Mluvil jsem s presidentem hr. Manneville a považuji za nutné Vás o obsahu rozmluvy zpraviti.

Pres. Manneville dal především najevo zklamání, že naše Nár. shromáždění se vyslovilo pro plebiscit a proti arbitráži. Řekl, že bychom právě my měli býti pro arbitráž, poněvadž při tomto způsobu řešení možno uvážiti všechny okolnosti, jako hospodářské potřeby, vojenské zabezpečení atd.

Odpověděl jsem mu, že pro nás plebiscit není účelem, nýbrž jen prostředkem k docílení toho, co chceme a co musíme míti. Pro arbitráž že je nám těžko se vysloviti, poněvadž máme na Těšínsku životní zájmy, a že je obava, že by zájmy ty nebyly při arbitráži náležitě respektovány. Manneville řekl, že dle jeho mínění se toho obávati nemusíme!

Poznamenal jsem, že přec při takovém rozhodnutí arbitrem mohou se uplatniti ty nejrůznější vlivy a že by se snad otázka znovu musela studovati. Manneville odvětil, že ta otázka je už dobře prostudována a že by rozhodnutí bylo co nejrychlejší.

Když jsem se mu zmínil o tom, že teror polský není myslitelný bez souhlasu polské vlády, řekl, že v nejbližších dnech jede do Paříže, a že bude úkolem Nejvyšší rady, jíž bude o všem, co se na Těšínsku děje, referovat, aby polské vládě položila otázku, kam míří. Polská vláda bude prý nucena přiznati barvu.

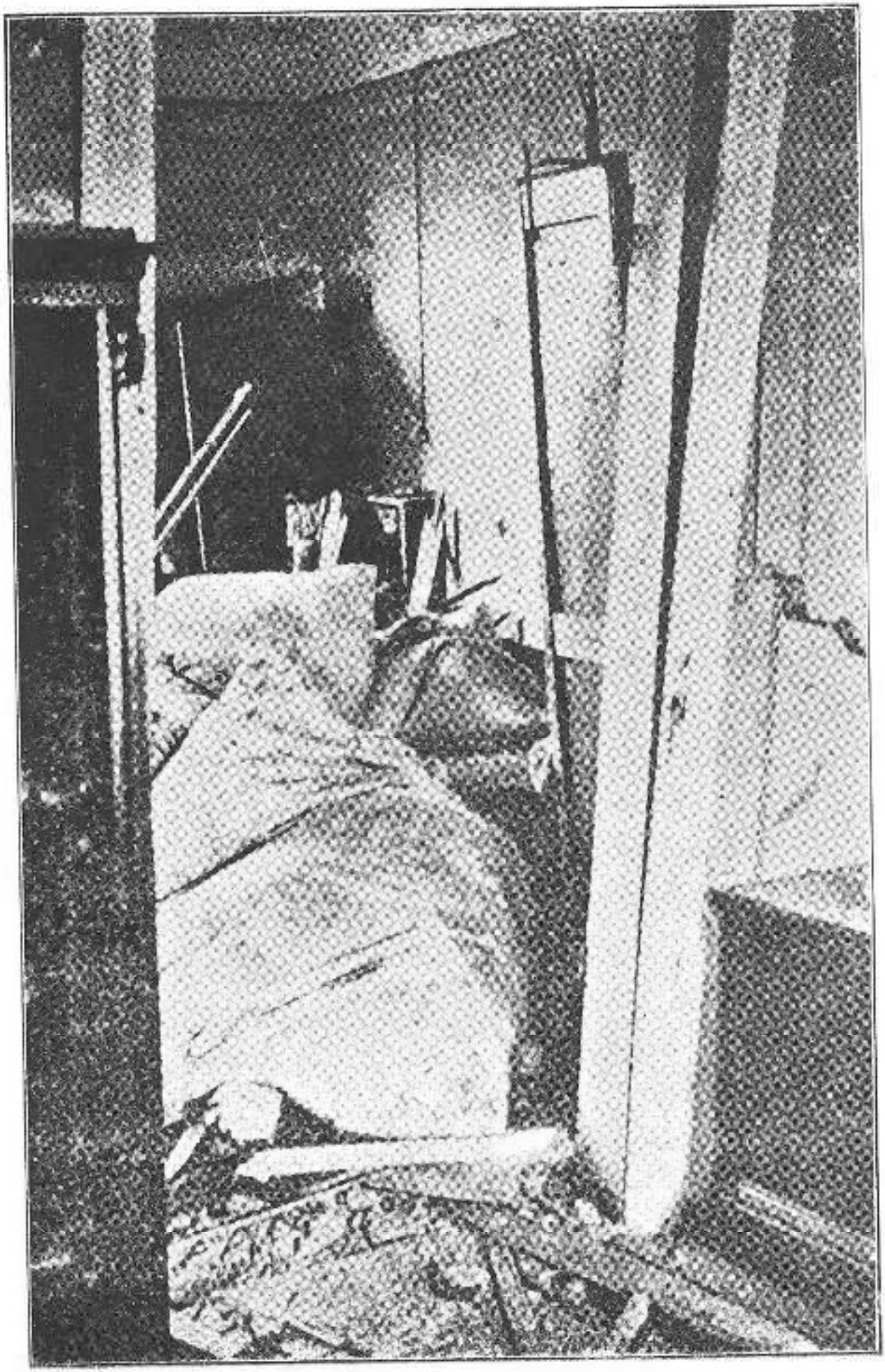

Pumový útok na nádraží v Hnojníku.

Zmínil se o potížích plebiscitu, a vycítil jsem, že je jednak osobně unaven a rád by měl od toho pokoj, jednak že se obává, že těžkosti plebiscitu stále porostou. Mínil proto, že by bylo nejlépe věc vyřešit jinak. Opakoval jsem, že nám plebiscit není účelem, a že by republika uvítala jistě i jiné rozhodnutí, bude-li spravedlivé, bude-li respektovat naše právo a naše životní zájmy. Poznamenal jsem, že nemůžeme býti bez uhlí z celého revíru, a bez spojení se Slovenskem. Na to poznamenal Manneville, že dle jeho mínění bude tedy nejlépe, když Dohoda sama spor rozhodne. Řekl to jaksi s důrazem!

Mám dojem, že je to vlastním účelem jeho cesty do Paříže, a považuji proto za nutné, Vás na to upozorniti, abychom pracovali k tomu, aby rozhodnutí, k němuž patrně dojde, bylo nám prospěšné.

Rozhodne-li se Dohoda přes to pro plebiscit, pak musí býti od nás žádána taková opatření, aby svobodný projev vůle všeho obyvatelstva byl zajištěn, neboť za nynějších poměrů o svobodném projevu nelze mluviti, a je proto nebezpečí, že by věc nakonec mohla dopadnouti proti nám!

Mám čest atd.«

Ministr dr. Beneš tomuto dopisu dobře porozuměl. Jel rovněž do Paříže a to, zdá se mi, týmž vlakem, kterým tam jel pres. Manneville. A pak následovalo jednání ve Spaa (10.-7. 1920), kde Nejvyšší rada za souhlasu obou zúčastněných vlád nařídila velvyslanecké konferenci, aby spor o Těšínsko po slyšení obou stran sama rozhodla. Min. dr. Beneš a Grabski prohlásili tenkrát ve Spaa za své vlády, že se tomuto rozhodnutí podřídí.

Není dnes pochyby, že pres. Manneville jel do Paříže nejen s návrhem, aby upuštěno bylo od plebiscitu, nýbrž i s hotovým návrhem rozhodnutí, jak k němu došlo 28.-7. 1920. Rozhodnutí to bylo připraveno v Těšíně.

Po rozmluvě z 2. července 1920 měli jsme dojem, že mezinárodní plebiscitní komise je rozhodnuta respektovat naše životní zájmy, a že má tedy úmysl nám navrhnouti revír a Košicko-bohumínskou dráhu.

Dr. Matouš a taj. Klac, jimž jsem obsah rozmluvy rovněž sdělil, souhlasili se mnou, že vzhledem na nemožnost zabezpečiti svobodný projev hlasování, a na obavy ohledně výsledku plebiscitu, nebylo by s naší strany oportunním, kdybychom se proti úmyslu otázku těšínskou vyřešiti jinak, než plebiscitem, stavěli.

Proto jsme si řekli, že musíme pracovati k tomu, aby chystané rozhodnutí dopadlo pro nás co nejpříznivěji. V tom smyslu byl informován min. zahraničí dr. Beneš a vláda. Dr. Matouš odjel mimoto v polovici července do Paříže, aby byl poradcem min. dr. Beneše a vyslance Osuského, jenž naše nároky na Těšínsko před konferencí velvyslanců nějaký čas hájil. Dr. Beneš odjel do Paříže, když si byl napřed zajistil souhlas vlády. Já jsem zůstal na Těšínsku, abych přizpůsobil věci nové situaci a připravil mysli na rozhodnutí.

A tak došlo dne 28. července 1920 ku definitivnímu rozhodnutí těšínské otázky.

V době před rozhodnutím panoval ve veřejném mínění a v parlamentních kruzích v nazírání na otázku těšínskou dosti velký zmatek, jenž byl do jisté míry zaviněn námi. Je samozřejmo, že dokud se měla otázka těšínská rozhodovati plebiscitem, nemohli jsme v zájmu vítězství jednati jinak, než ujišťovati, že vyhlídky jsou dobré. Kdybychom byli veřejně vyslovovali pochyby, byli bychom se dopustili těžké taktické chyby, jež by mohla pokaziti náladu a ohroziti vítězství. Byl by to špatný vojevůdce, který by šel do boje, o jehož výsledku by byl napřed vyslovil pochybnost.

Proto jsme do doby, dokud nebylo jisto, že se věc rozhodne jinak, museli stále mluviti o nejlepších vyhlídkách plebiscitu. Veřejnost naše byla proto nakonec do plebiscitu tak zamilována, že

když s něho pak mělo sejíti, nastalo všeobecné zklamání, kterému dán byl výraz nejostřejšími protesty v tisku a v parlamentě.

Ostatně my sami v plebiscitní komisi jsme považovali za nutné protestovati nikoliv však proti neprovedení plebiscitu, nýbrž proti úmyslu dělení Těšínska. Učinili jsme tak, zejména proto, abychom stanovisko naše při jednání v Paříži ještě naposled svým projevem podepřeli. Již z taktických důvodů bylo záhodno maximální náš požadavek uplatňovati až do konce!

Projev ten zní:

»Československá komise pro plebiscit na Těšínsku ve Sl. Ostravě, jako představitelka československého lidu na Těšínsku, považuje za svou povinnost vůči posledním událostem prohlásiti toto:

Československý lid na Těšínsku, ačkoli byl o spravedlivosti nároku československé republiky na celé Těšínsko skálopevně přesvědčen, přistoupil přece na plebiscit, jímž měla býti uskutečněna zásada práva sebeurčení.

Pro plebiscit a správné jeho provedení pracovali jsme poctivě do poslední chvíle, a vystříhali jsme se všeho, čím by provedení jeho mohlo býti zmařeno. Ohrazujeme se proto co nejdůrazněji proti výtce, obsažené v úředním komuniké o dohodě, podepsané ministrem zahraničí dr. Benešem a polským ministerským předsedou Grabskim, kde se prohlašuje, že s obou stran byl veden boj prostředky, hodnými politování, a tím plebiscit zmařen.

V poslední chvíli vznášíme na vládu československé republiky důtklivý apel, aby při závěrečném jednání v Paříži před Nejvyšší radou

neústupně hájila oprávněnost nároku československé republiky na celé Těšínsko, a nepřipustila jeho roztržení. Náš nárok na Těšínsko je nepromlčitelný.

Za československou plebiscitní komisi: dr. Ferd. Pelc, předseda, poslanec Prokeš, místopředseda.«

V »zemské správní komisi pro Slezsko« přijali jsme tento projev:

»Zemská správní komise pro Slezsko, jako nejvyšší autonomní úřad ve Slezsku, žádá československou vládu, aby v Paříži trvala na nedělitelnosti Těšínska, jež je podstatnou a nerozlučitelnou částí československé republiky.

Podepsáni za zemskou správní komisi dr. Ferd. Pelc, předseda, a senátor Jos. Lukeš, místopředseda.«

Z uvedených projevů je zřejmo, že už nebylo trváno na plebiscitu, jak tomu bylo v některých projevech nedobře informované veřejnosti, spíše byl námi ještě naposled před rozhodnutím vysloven náš maximální požadavek na přiřknutí celého, nedělitelného Těšínska, jehož jsme se ostatně nikdy předtím výslovně nevzdali.

V té době bylo na obou stranách napjaté očekávání. Na naší straně byly pořádány tábory za nedělitelnost Těšínska, na polské straně začaly se ozývati hlasy — pro plebiscit! Když se množily zprávy, jakým způsobem bude Těšínsko rozděleno, zmocnilo se Poláků zděšení a jedinou jejich nadějí byl Wilson, o němž se tenkrát tvrdilo, že je pro provedení plebiscitu a proti rozhodování sporu výrokem Dohody. Ukázalo se, že na těchto zprávách je něco pravdy; Wilson byl rozhodnut dáti provésti plebiscit v pří-

padě, že by obě strany o to požádaly. K tomu však nedošlo.

»Gwiazdka cieszyńska« (Londzinova) píše dne 24. července, že při plebiscitu získají Poláci více než při smírné dohodě a vítá proto zprávy o Wilsonově zakročení pro plebiscit. Píše: Kdyby se Čechové spřáhli s celým peklem, nedocílí, aby Karvín, Suchá, Fryštát, obce okresu těšínského, západně od řeky Olše, a okres jablunkovský vyslovily se pro Čechy. Vítězství při plebiscitu bude naše. Pohlížíme budoucnosti s tím větší důvěrou vstříc, ježto situace Polska se zlepšila. Před několika dny měli jsme na hrdle bolševiky, nuže, dnes máme naději na uzavření příznivého míru na východě. Národ se zkonsolidoval, vyvolil si ze svého středu koaliční vládu, organisuje dobrovolnickou armádu, dostalo se mu záruky pomoci — to vše dovoluje nám důvěřovati sobě a použíti energického gesta v případě potřeby proti chamtivému sousedu na západě.«

Ale už bylo pozdě! Za několik dnů mělo padnout v Paříži rozhodnutí, jemuž se Polsko už dne 10. července ve Spaa napřed podřídilo.

Kdyby se byl takový hlas (byl to hlas P. Londzina) ozval měsíc předtím, kdo ví, jak by se byl vytvářel osud Těšínska?! Ale tenkrát před měsícem všichni vůdcové polští viděli spásu v teroru, jímž měl být plebiscit zmařen. I P. Londzin šel tenkrát těmito podivnými cestami.

Neméně zděšeni byli i naši spojenci Slonzáci a Němci. Každoň chtěl ještě v poslední chvíli přemluvit vládu, aby trvala na plebiscitu. Marně! Rozjetý vůz už se nedal zastavit. Je přirozeno, že nejvíce protestů proti dělení vyšlo s této strany. Je to pochopitelno. Nedělitelnost Těšínska byla jejich hlavním požadavkem, a nyní mělo uskutečnění jeho býti navždy zmařeno!

A ještě v posledním okamžiku do všeobecného zmatku nejrůznějších projevů bylo vrženo též volání po neutralisaci Těšínska, ač v uskutečnitelnost tohoto požadavku nemohl věřiti nikdo na světě!

*

Kap. 39.

Rozhodnutí. - Těšínsko rozděleno!

Dne 29. července 1920 přinesly noviny tuto zprávu ČTK.:

»Rozhodnutí rady velvyslanců o rozdělení plebiscitních území bylo zúčastněnými stranami podepsáno dne 28. července 1920 v 6 hodin 30 minut večer, takže nebylo možno již zaslati přesný text tohoto rozhodnutí.

Dostalo se nám celého uhelného revíru karvínského a dráhy košicko-bohumínské. Z Těšínska připadlo nám území přibližně od Piersné podél řeky Olše s předměstím těšínským na levém břehu řeky, s Jablunkovem a okolním územím.

Na Oravě vede hranice mezi Babiagurou a Magurou.

Na Spiši vede hranice mezi Jurgovem a Nedeči!«

To byla první oficielní zpráva. Definitivní rozhodnutí je z části otištěno v příloze.

O rozhodnutí dověděl jsem se ještě 28. července pozdě večer.

Napsal jsem hned do »Moravsko-slezského deníku« článek, »V dějinné chvíli«, který vyšel zároveň s rozhodnutím dne 29. července.

V článku jsem sdělil obsah rozhodnutí a pak jsem řekl toto: »Toť stručně obsah rozhodnutí! Znamená pro nás ztrátu polovice území, které od 600 let bylo součástí našeho státu. Ztráta ta je bolestná a nebude nikoho v národě, kdo by ztráty té neželel a to tím více, jelikož právě v území ztraceném je obyvatelstvo, které nepokrytě ve své většině osvědčovalo svou vůli, aby přináleželo naší republice.«

»Vyslovujeme sympatie tomuto obyvatelstvu a zejména Slonzákům, kteří tolik pro své přesvědčení trpěli a nyní musí viděti, že všecky jejich oběti mají býti nadarmo. Naše myšlenky jsou u nich.

Nemůžeme neuznati, že rozhodnutím dostává se nám toho, co republika nutně potřebuje, ale okolnost, že hranice vede v nejbližší blízkosti košicko-bohumínské dráhy, zbavuje tuto veškeré strategické ceny. Také nejbohatší území na uhlí nám nepřipadlo. To všechno jsou věci, jež činí rozhodnutí hořkým.

Rozhodnutí je kompromis, a jakotakový nemůže uspokojiti žádnou stranu! Na obou stranách zůstanou hořkosti. Bude záležeti na dalším vývoji a na vzájemném poměru obou států, bude-li toto rozhodnutí míti cenu trvalou.«

»Jak jsme řekli, chceme se loyálně podrobiti, bude-li rozhodnutí loyálně dodrženo i stranou druhou.«

Můj názor na rozhodnutí se od té doby nezměnil. Poněvadž nebylo dosaženo splnění maximálního programu, nebylo příčiny k jásotu; že však jsme dosáhli to, čeho jsme nezbytně potřebovali, mohlo nám býti uspokojením.

U nás bylo rozhodnutí na některých místech přijato s ostrými protesty, kdežto všeobecně bylo vyslovováno uspokojení nad ukončením těšínského sporu a nad tím, že naše životní zájmy byly v rozhodnutí respektovány. Poláci rozhořčeně protestovali.

I my v plebiscitní komisi jsme protestovali, jednak z věcných, jednak z taktických důvodů.

Širší výbor československé plebiscitní komise usnesl se ve své schůzi konané 6. srpna 1920, na tomto projevu:

»Československá komise pro plebiscit na Těšínsku protestuje proti rozhodnutí velvyslanecké konference ze dne 28. července 1920, poněvadž přiznáním části Těšínska republice polské těžce byly porušeny historické nároky československé republiky na celé Těšínsko.

Český lid na Těšínsku však v zájmu dobrých styků se sousedním státem polským a v zájmu nutného klidu v zemi tomuto rozhodnutí se podrobuje a loyálně je chce dodržeti. Očekává však, že tomu tak bude i na straně polské.

Uznáváme, že ministr zahraničí dr. Beneš učinil vše, co v dané chvíli učiniti bylo zapotřebí, a nelze mu přičítati za vinu, jestliže naše práva v plném rozsahu nebyla uspokojena.«

(Poslední odstavec byl připojen vzhledem na útoky, jež byly na ministra dr. Beneše podnikány.)

Ale bylo to všechno spíše už jen odtroubebením po skončeném boji! Byl čas složiti zbraně a vrátiti se k pokojné práci! Učinili jsme tak hned!

Zakrátko následovali nás po té cestě i Poláci.

Těšínská kapitola, pro oba národy tak bolestná, byla skončena!

Bylo třeba začíti kapitolu novou, kapitolu nejen míru, nýbrž i politického sblížení a sbratření. Uvidíme, že to nebylo tak snadné.

*

Kap. 40.

Po rozhodnutí.

To, co následovalo, byly s počátku jen pravidelné důsledky dějinného rozhodnutí. Obsazení území naším vojskem a úřady, stanovení hraniční čáry, opatření valutární, finanční a pod., to vše patřilo k pravidelné administrativě, jež byla našimi úřady obstarána dosti brzo a hladce.

Šlo však při tom také o likvidaci důležitějších otázek politických a finančních, které narazily ještě na značné obtíže a vyžádaly si delší doby.

Byla to zejména likvidace jmění a dluhů rozdělené země slezské, města Těšína, některých okresů a menších obcí, pak otázka ochrany menšin, a pod., jejichž vyřízení nastalo teprve po několika letech. Stalo se tak teprve varšavskou úmluvou ze dne 23. dubna 1925.

Byl jsem těchto důležitých jednání z roku 1925, jež trvaly několik týdnů, a konány byly

napřed v Praze a pak ve Varšavě, účasten jako předseda zemské správní komise pro Slezsko.

Šlo při tom zevně o likvidaci finančních a majetkových poměrů, fakticky však byl tenkrát definitivně likvidován celý ten dosavadní neblahý poměr mezi oběma národy. Bylo třeba téměř pěti let od pařížského rozhodnutí, a bylo potřebí teprve krutého poučení, jakým byl pro oba národy garanční pakt mezi Německem, Francií a Anglií — nežli nastalo i ono politické sblížení, jež toto rozhodnutí chtělo docíliti!

Nebudu líčiti jednotlivosti tohoto jednání, do něhož často museli zasáhnouti oba ministři, dr. Beneš a Skrzyński a které na české straně vedl profesor Hobza a odb. před. Vlasák (polskou delegaci vedl vyslanec Lasocki a profesor Kutrzeba), vzpomínám jen oné slavnostní chvíle, kdy přijel do Varšavy ministr zahraničí dr. Beneš a kdy byla smlouva v paláci ministerského předsednictva podpisována. Samými přítomnými Poláky byl tento okamžik označen jako historický.

Mně, který jsem osobně celý poměr československo-polský prožil v jeho dosavadním, nebezpečném vývoji, a který jsem vypil veškeru hořkost jeho, bylo tenkrát blaze při pomyšlení, že nastává opravdu nová éra, éra sblížení a přátelství mezi oběma státy a bratrství mezi oběma národy!

Řekl bych, že otázka těšínská byla teprve tímto okamžikem definitivně vyřízena. Rozhodnutí pařížské bylo v roce 1920 přijato od obou stran více méně jen formálně, nyní nastalo přijetí skutečné, materielní, upřímné.

Obě strany zřekly se jakýchkoliv rekriminací a jakýchkoli pokusů o změnu, odstranily všechna nedorozumění a položily základ pro nový, lepší život. Dohodly se též na smírčím a roz-

hodčím řízení ve zvláštní smlouvě z 23. dubna 1925, kterou otiskuji ve výtahu mezi přílohami.

Myslím, že o tento výsledek můžeme si přičítati zásluhu i my na Těšínsku. Celá naše práce nejen v kulturních institucích, nýbrž i v úřadech byla si od roku 1920 vědoma úkolů, které nová situace přinesla.

Je samozřejmo, že jsme museli hájiti svých národních posic, jako dříve, avšak nemohlo se tak díti bez zřetele na naše zájmy státní. Polská menšina neměla míti příčin k nějakým stížnostem, a nemělo býti také podnětů k nějakému zahraničnímu zákroku.

Jako všem menšinám ve státě, tak i menšině polské mělo se dostati, dostalo se a dostává se také úplné možnosti nerušeného kulturního a hospodářského rozvoje v naší republice.

Sám v zemské správní komisi pro Slezsko přičinil jsem se o subvencování polského soukromého školství a pokud sahal můj vliv, působil jsem k spravedlivému nakládání s polskou menšinou i v ostatních hospodářských, sociálních a kulturních otázkách.

Náš předpoklad a požadavek byl a je úplné splynutí menšiny polské s naším státem a jeho osudem! Nesmí býti žádného šilhání za hranice, nesmí býti žádné iredenty! Na této základně je možna nejužší spolupráce a nejtěsnější sblížení obou národností na Těšínsku!

Kap. 41.

Doslov.

To, co jsem vylíčil v předcházejících kapitolách, byl proces, jímž poměr česko-polský patrně musel projíti, aby biologickým a sociologickým zákonům, jimiž životy obou národů jsou řízeny, bylo vyhověno.

I mezi bratry nastanou často velké diference, které vedou k rozporům, nepřátelství a vášním. Každý má právo hájiti to, co za právo považuje, a domáhati se toho, co k životu potřebuje.

Jestliže se díváme zpět, nemůžeme jistě z nepřátelství, které bylo mezi námi a Poláky, činiti výtek nikomu. Sám dovedu se vžíti plně i ve stanovisko strany protivné, a chápal jsem, na př. vždy polský požadavek, jejž jsem potíral, třeba by mi někdy taktika, kterou byl uplatňován, byla záhadou.

Vylíčil jsem věci tak, jak se jeví mé paměti, a snažil jsem se býti co nejvíce objektivní, třeba je zřejmo, že u vzpomínek v popředí zůstává vždy jejich subjektivní stránka.

Líčení zabírá dobu asi dvaceti let. Je samozřejmo, že jsem musel líčiti poměry a své názory nikoliv dle poměrů a názorů nynějších, nýbrž tak, jak byly skutečně v době, kterou líčím.

Vytklo se mi na př. v čase uveřejňování mých vzpomínek v »Mor.-slezském deníku«, že se na věci plebiscitní dívám brýlemi plebiscitními. Myslím, že výtka ta je nesprávná. Nemohu přece tehdejší poměry, mám-li býti pravdivý, líčiti dle poměrů dnešních, resp. pod zorným úhlem dneš-

ka. Jde přece o vzpomínky, a musím tedy věci líčit tak, jak skutečně byly a jak jsem se na ně tenkráte díval.

Nelze mi líčit idylu, když byl boj na nůž a nebylo možno mluvit o sblížení, když scházely k němu tenkráte všecky předpoklady!

Nenapsal jsem těchto vzpomínek, abych snad staré nepřátelství rozdmychoval, nýbrž abych před ním vystříhal! Ani historikové světové války nechtějí její opakování a přece o ní píši a stále budou psát!

*

Jestliže se dívám zpět na události, jež jsem vylíčil, a uvažuji-li o tom, zdali to neb ono se nemělo státi, neb mělo státi jinak, nacházím, že v podrobnostech a jednotlivostech mohla snad leckde se státi úchylka, ale jinak, že události jsou výslednicí poměrů, z nichž povstaly, a že snad ani se jinak vyvinouti nemohly.

Leckdo však myslel, a je tomu snad dosud, že leccos se mělo neb mohlo státi jinak, a zejména je mnoho těch, kdo si snad myslí, že se mělo s počátku vše vojensky zabrat atd. Řekl jsem již dříve, proč k tomu nedošlo. Chtěl bych jen nyní dodat, že nás nesmí mýlit avantury pp. d'Annunzia a Želigowského, a že si nesmíme myslet, že by věci byly musely u nás projít tak, jak prošly v jejich případech. Ostatně, kdo může říci, že by snad původní vojenský úspěch musel býti navždy trvalý, i kdyby Dohoda nebyla proti nám zakročila?!

Ale co hlavní: Svou politikou, jež vyžadovala arciť dlouhé doby, velké práce a trpělivosti, docílili jsme nakonec sice jen kompromisní vyřešení otázky teritoriální, avšak dobrou shodu a normální přátelské styky obou států! Bylo by zpozdilé, tento moment podceňovati, a mysliti si, že by k němu bylo nutně došlo, i kdybychom proti Polsku byli vedli od počátku radikální vojenskou akci!

*

Zdá se, že česká politika před převratem ohledně Těšínska s jiným vyřešením, než s kompromisním, právě s ohledem na budoucí poměr obou států, ani nepočítala!

V líčení citoval jsem dojednání lvovské, uzavřené mezi politiky českými a polskými roku 1918. Ujednání to mluví o »přátelském vyřešení diferencí«, k němuž je povolána Praha a Varšava. Co znamená »přátelské vyřešení diferencí«?! Zajisté, že nic jiného, než kompromis v územní otázce, při níž jedině mohly být diference nových států. Dojednání to tudíž připouští teritoriální dělení Těšínska mezi oba státy!

President T. G. Masaryk ve »Světové revoluci« mluví na několika místech o jednání s Poláky, zejména s Dmowskim a Paderewskim, ohledně Těšínska po čas války.

Nejdůležitější se mi zdá toto líčení (str. 295.):

»S Poláky, a zvláště s Dmowskim, jednali jsme často a podrobně o poměru svých národů po válce. Dmowski sám byl pro poměr intimní, často přímo mluvil pro federaci. Uvažovali jsme o Slezsku. V polských kruzích se už tenkrát žádalo připojení polského Slezska, a také Dmowski o věci mluvil, ale nikterak výbojně. Navrhoval jsem, abychom se napřed dohodli na textu nějaké česko-polské dohody, jíž bychom Spojencům, zejména Američanům, demonstrovali své přátelství a zároveň čelili radikálům s obou stran. Navrhl jsem Dmowskému, aby takové prohlášení sám formuloval; sám jsem si vymiňoval hospodářské požadavky, dráhu přes Těšín, dostatek uhlí. Upozorňoval jsem, že právě Poláci nemají proti nám vyzdvihovat program čistě národnostní (jazykový), když kladou tak

silný důraz na program historický. Viděl jsem v té nesouměrnosti a nesouladnosti pro Poláky jisté nebezpečí. Oběma nám bylo jasno, že předmět sporu je poměrně nepatrný a že se musí urovnat bez nepřátelství. Návrh řečeného prohlášení Dmowski nevypracoval.«

První ministerský předseda dr. Kramář ve svých »Pěti přednáškách o zahraniční politice« (str. 68) píše o předpřevratovém jednání svém s Poláky ohledně Těšínska toto:

»My jsme se také snažili o dohodu s Poláky a byla u mne učiněna úmluva o Těšíně s p. Glombińskim, hrab. Skarbkem a Vitosem a sice v tom smyslu, že o Těšínsku nebudeme mluviti dříve, dokud nám oběma nebude přikázána definitivní hranice celého území, a že potom, když už budeme míti, co chceme, o nějaké ty vesnice nebudeme se mnohohádati!!« (Myslí se patrně úmluva téhož obsahu, jako úmluva lvovská.)

Ministr zahraničí dr. Beneš ve »Světové válce a naší revoluci« píše (II. díl, str. 97.):

»Z jara 1918 vyskytly se první příznaky pozdějšího našeho sporu o Těšínsko. Měl jsem více rozmluv o této otázce s R. Dmowskim. Dokazoval jsem mu nutnost dohodnouti se včas o rozumném kompromisu, abychom se po válce nedopouštěli chyb a začali společnou politiku bez hořkostí a nepříjemných vzpomínek. Myslil jsem vždycky, aby mezi námi byla hranicí řeka Visla, která by nás pak spojovala i hospodářsky s Polskem, Varšavou a mořem Baltickým. V uskutečnění této dohody jsem věřil dlouho a pevně. Nedošlo však k ní včas: mírová konference pro nás i pro Poláky začala nepříjemným sporem o území těšínské, který si vyžádal tolik energie.«

Těmito citáty je, tuším, jasně prokázáno:

1. že Poláci nevznesli nároku na Těšínsko teprve po převratu, jak leckde se tvrdilo, nýbrž, že nárok ten už předtím při každém jednání uplatňovali,

2. že před převratem nedošlo s nimi v teritoriální otázce k žádné dohodě, jež by hranice přesně určila, ač se děly o to pokusy,

Pomník padlým v boji o Těšínsko a obětem plebiscitu na hřbitově v Orlové.

Pomník padlým v boji o Těšínsko a obětem plebiscitu na hřbitově v Orlové.

3. že všem našim zodpovědným politikům bylo už před převratem jasno, že v otázce těšínské musí patrně dojíti ke kompromisnímu řešení, poněvadž neústupné uplatňování našeho nároku na celé Těšínsko zdálo se pro odpor Poláků neproveditelné a vzhledem k tomu, že jsme po válce chtěli žít s Poláky ve shodě, nevhodné!

Zdá se tedy, že konečné řešení těšínské otázky neodporuje duchu a směrnicím předpřevratových jednání.

*

Otázka těšínská stala se pro náš mladý stát velkou zatěžkávací zkouškou hned v prvních dobách jeho života, a možno říci, že dodnes nebylo u nás záležitosti, jež by do té míry a po tak dlouhý čas celý náš veřejný život byla držela v napětí, jako právě konflikt těšínský.

Byl to především první velký diplomatický zápas, který ministr dr. Beneš sám označil za nejtěžší z veškeré své bohaté činnosti, nevyjímaje ani celou svou osvobozenskou práci. Byl to konflikt, při němž nám po prvé byla dána příležitost, abychom ukázali nejen administrativní, diplomatickou a vojenskou zdatnost mladého státu, nýbrž i odolnost, vytrvalost a disciplinovanost našeho národa a zejména lidu na Těšínsku.

Myslím, že jsme ve všech těchto směrech při zkoušce obstáli dobře, a že se v krisi ukázala vyspělá mravní kvalita národa a nové státní organisace.

Celý aparát naší administrativy dal se v čas, kdy krise byla na vrcholu, do služeb tohoto zápasu, a mohu potvrditi, že jsem nenašel úřadu, který

by byl nějak liknavě neb bez dostatečného porozumění vyřizoval věci, související s plebiscitem a bojem o Těšínsko.

O výkonech, elánu a průbojnosti našich vojenských oddílů v době vojenské akce na Těšínsku jsem se již zmínil a měl jsem též příležitost oceniti vynikající schopnosti a zdatnost tehdejšího vojenského vedení.

O jakosti diplomatické práce mluví výsledky!

Naše lidové masy chovaly se v celku disciplinovaně. Jen dvakráte za plebiscitu nastalo na Těšínsku vybočení, ale byl to vždy elementární výbuch hněvu lidu nad událostmi, jež se právě odehrávaly. Stalo-li se násilí i s naší strany, bylo neorganisované a nepřipravené! Lid byl při vší trpělivosti, podmíněné dlouhotrvajícím napětím, disciplinován, prost všeho romantismu a posuzoval události a výsledky střízlivě!

Naše široká veřejnost mimotěšínská sledovala zápas o Těšínsko s rostoucím zájmem, jaký si zaslouží konflikt, který se dotýká celistvosti státu. Bylo viděti leckde netrpělivost a nervositu nad dlouhým průběhem, což je vysvětlitelné, jelikož do štěstí, které nás převratem a všeobecným splněním našich přání potkalo, zapadl spor těšínský rušivě a nevítaně. Bylo cítit, jak naše veřejnost by se byla tenkráte ráda co nejdříve zbavila starosti těšínské, v té všeobecné atmosféře radosti a štěstí, jak v ní tenkráte žila.

Bylo to pochopitelné. Ale pro budoucnost nutno si říci, že život národa a státu tak, jako život jednotlivce, není vždy provázen štěstím. I na obloze národního života mohou vyvstati mráčky a mračna a může přijíti i bouře! Povinností národa je, mužně hleděti každému nebezpečí vstříc, odhodlaně a rozumně jemu včas čeliti, a když se

bouře přivalí, sraziti všecky síly národní v jeden šik s jedinou myšlenkou na obranu a vítězství! Národ zdravý a zdatný vytrvá v mravním odhodlání a zdolává krise trpělivě, odhodlaně a mužně!

Konec.

Přílohy:

A) Dokumenty.
B) Z těšínské statistiky.
C) Literatura o Těšínsku.
D) Mapka Těšínska.
E) Obrázky z plebiscitu.

*

A) Dokumenty.

Dok. 1.

První zákon Národního výboru v Praze, z 28. října 1918.

Všem okresním výborům a okresním úřadům!

Zákon, vydaný Národním výborem dne 28. října 1918:

Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti:

Článek 1. Státní formu československého státu určí národní shromáždění ve srozumění s Československou národní radou v Paříži. Než se tak stane, vykonává státní svrchovanost Národní výbor jako orgán jednomyslné vůle národa a vykonavatel státní svrchovanosti.

Článek 2. Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Článek 3. Veškeré úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosud platných zákonů a nařízení.

Článek 4. Zákon tento nabývá platnosti dnešním dnem.

Článek 5. Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.

Dáno v Praze, 28. října 1918.

Antonín Švehla, v. r., Jiří Stříbrný, v. r., Dr. Alois Rašín, v. r., Dr. František Soukup, v. r., Dr. Vavro Šrobár, v. r.

Dok. 2.

První provolání Národního výboru z 28. října 1918.

Lide československý!

Tvůj odvěký sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešním dnem v řadu samostatných, kulturních států světa. Národní výbor nadán důvěrou veškerého lidu československého, přejal jako oprávněný a odpovědný činitel do svých rukou správu Tvého státu.

Lide československý!

Vše, co podnikáš, podnikáš jako nový, svobodný člen velké rodiny samostatných, svobodných národů. Novým činem v této chvíli zahajují se nové, bohaté a slavné dějiny Tvé. Nezklameš očekávání celého kulturního světa, který s žehnáním na rtech vzpomíná slavných Tvých dějin, jež vyvrcholily v nesmrtelných výkonech československých legií na západním bojišti a v Sibiři.

Celý svět sleduje Tvůj krok do nového života, Tvé vstoupení do země zaslíbené!

Zachováš štít čistý, jako jej zachovalo Tvé národní vojsko, československé legie. Nezapomínej národní kázně a buď si stále vědom, že jsi občanem nového státu nejen se svými právy, nýbrž i povinnostmi! Na počátku velkého díla ukládá Ti Národní výbor, ode dneška Tvá vláda, aby Tvé chování a Tvá radost byla důstojna velké chvíle nynější. Naši osvoboditelé, Masaryk a Wilson, nesmí býti zklamáni ve svém přesvědčení, že dali svobodu národu, který dovede sám sobě vládnouti.

Jediným rušivým činem nesmí býti zkalen velký okamžik, **jediný z Vás nesmí se dopustiti ničeho, co by mohlo vrhnouti stín na čisté jméno národa. Každý z Vás musí bezvýhradně šetřiti všeho, co jinému je svato. Svobody osobní a majetku nesmí býti dotčeno!**

Dbejte bezvýhradně rozkazů Národního výboru!

V Praze, 28. října 1918.

Dr. Alois Rašín, v. r., Dr. František Soukup, v. r., Jiří Stříbrný, v. r., Dr. Vavro Šrobár, v. r., Antonín Švehla, v. r.

Dok. 3.

Zpráva velitele nádražní posádky v Bohumíně setníka Šváby, o událostech bohuminských z 1. listopadu 1918.

Uveřejňuji níže uvedenou zprávu mezi dokumenty, poněvadž pochází od přímého a zodpovědného účastníka a jelikož jedná o jedné z nejdůležitějších událostí popřevratových v našem kraji, jejíž průběh a výsledek měly vliv na další vývoj otázky těšínské.

Touto zprávou p. setn. Šváb (nyní ředitele stát. dívčího ref. reál. gymn. ve Slezské Ostravě, jenž byl v r. 1918 v civilním životě prof. čes. gymnasia v Mor. Ostravě a nikoliv, jak ve svém líčení nepřesně uvádím, profesorem české reálky), která mi byla dána k disposici, když mé líčení událostí bohuminských bylo už v tisku, jeví se toto líčení potvrzeno a vhodně doplněno tak, že správný obraz událostí těch ještě více vynikne. Zpráva zní:

»Od polovice února až do 1. listopadu 1918 jsem byl subalterním důstojníkem u nádražního atd. velitelství v Bohumíně, (ačkoli jsem měl hodnost setníka). Velitelem byl na dobu války reaktivovaný setník Kraus, Němec, neznající snad ani slova českého. Dne 1. listopadu byli u nádr. velitelství kromě mne, pokud se pamatuji, ještě 3 subalterní důstojníci: 2 Češi, setník Vodsedálek a nadpor. Matyáš, a 1 Polák, nadp. Tchorznicki. Nádražní velitelství mělo k disposici asi 300 vojáků, vesměs nezpůsobilých ke službě v poli, Němců, Poláků a neuvědomělých Slezanů. Z nich byly sestavovány oddíly pro strážní službu na nádraží, pro eskorty a pod.

Z 31. října na 1. listopad (od 8 hod. večer do 8 hod. ráno) jsem měl, jediný důstojník, službu. Služba byla velmi namáhavá a odpovědná, člověk si za celou noc téměř nesedl, oka nezamhouřil. K ránu 1. listopadu přišli ke mně dva vojáci z kasáren a oznamovali, že nějaký Sokol z Mor. Ostravy přišel do kasáren, povídal, že už není Rakouska, že je česká republika, a vyzval vojáky, aby šli domů. Co prý tomu říkám? Mají zůstat, či jít? Nařídil jsem, aby zůstali. Netrvalo dlouho, přišel velitel nádražní hlavní stráže, četař, velmi rozrušen a se slzami v očích oznamoval, že hlídky na nádraží opustily svá místa, že všichni vojáci jsou na nádražní hlavní strážnici, že se bouří, jemu že uřízli hvězdičky a střapce (ano, na límci a u bodla visely jen zbytky poddůstojnické parády) a prohlásili, že už jim nikdo nemá co poroučet, že půjdou domů. Šel jsem s nešťastným četařem a s jednoroč. dobrovolníkem

desátníkem Slachtou, svým býv. žákem, na strážnici. Tam byla hotová vzpoura, křik, hulákání. Spatřivše mne vojáci, ztichli. Vytkl jsem jim jejich chování a vyzval jsem je, aby konali v zájmu bezpečnosti na nádraží svou dosavadní povinnost, až budou vystřídáni. Nenechali mne domluvit. Voják Němec udeřil pěstí do pryčny a zařičel na mne: »Už toho máme dost! Žrát nám nedáte, necháte nás chodit nahé a bosé...« Další jeho slova zanikla v řevu ostatních. Usmál jsem se, pokrčil rameny a šel. Finis Austriae i v Bohumíně!

V 8 hodin jsem odevzdal službu nástupci a veliteli setníku Krausovi jsem hlásil, co se k ránu přihodilo. Zrudl, nerekl nic. Měl nám vyplatit (s účet. poručíkem Nachrem, jenž byl v civilu spolumajetníkem zasílatelské firmy v Mor. Ostravě) gáži za listopad, čekali jsme. Jak tak čekáme, zpozorujíme, že oknem s nástupiště do kanceláře nahlížejí dva páni v civilu: dr. Pelc a dr. Witt. A již jsou v kanceláři, přistupují ke mně a p. dr. Pelc mne jménem Národního výboru jmenuje velitelem nádražního velitelství v Bohumíně. Upozornil jsem, že je to třeba oznámit dosavadnímu veliteli setníku Krausovi. Šli jsme sousední kanceláří, v níž konali službu železniční úřednici jako přidělenci nádražního atd. velitelství, do Krausovy úřadovny. Pan dr. Pelc mu oznámil, že je sesazen a že velitelem nádražního velitelství jsem já. Nevím již, odpověděl-li něco či nikoli, vidím jen, jak byl rudý v obličeji a jak stěží ovládal malomocný vztek. Hned potom jsme zjistili (nadpor. Matyáš), že všichni vojáci nádražnímu velitelství přidělení se rozutekli, že ani na nádraží, ani v kasárnách není nohy. Pánové mi uložili, abych se snažil z vlaků, které pojedou od Krakova, dostati co nejvíce českých vojáků a abych je přiměl k službě v Bohumíně. Brzy za sebou přijely 3 vlaky, byly nabity českými vojáky, z nichž velmi mnozí byli ozdobeni trikolorou. Oba pánové, já, dr. Suchánek (přijel z Radomě, tuším, v prvním ze tří vlaků), procházeli jsme vlaky a přemlouvali vojáky, aby vystoupili a aby se dali do služeb republiky. Vojáci mlčeli a nehnuli se; jen tu a tam některý odpověděl, že už má vojny dost, že chce domů. Pokud se pamatuji, uposlechli naší výzvy 4 vojáci (než je možno, že byli 5, jak píše p. dr. Pelc.) Pan dr. Pelc a p. dr. Witt odešli, aby převzali místní velitelství bohumínské, zůstal jsem s 3 důstojníky a 4 muži (jichž jsem potom již nespatřil), na nádraží sám. —

Netrvalo dlouho, byl jsem požádán, abych vyšel z kanceláře, že se mnou chtějí mluvit přednosta stanice Schoszberger a přednosta policejní expozitury dr. Müller (oba Němci). Pánové se tvářili velmi ustaraně, sdělili, že Poláci z města telefonovali, aby Češi hned opustili Bohumín, nebo že budou násilím vypuzeni, a budou-li se bránit, že poteče krev. S úzkostí čekali na odpověď. Usmál jsem se a řekl jsem, že mohou býti bez starosti, že krev prolévati nebudu, ale z nádraží a z Bohumína že také nepůjdu. Krev jsem prolévati nemohl, i kdybych byl chtěl. Neměl jsem vojáků. Pánům zřejmě spadl kámen se srdce, uspokojeni odešli. Netrvalo dlouho, byl jsem pozván do kanceláře přednosty Schoszbergra. Bylo plno Poláků, mužů i žen, tu i u okna na nástupišti, byli tu přednosta Schoszberger a jeho náměstek p. vrchní revident Tihelka, byl tu zástupce bohumínských Čechů p. dr. Říha a snad, nevím již, i jiní Češi. Když jsem vešel, Poláci spustili rámus. Abych prý jim hned odevzdal vládu na nádraží nebo že nás vyženou násilím atd. Zvláště tvrdě se na mne obořily paní Kluszyńská a jakási slečna. Mluvil jsem já, mluvil p. dr. Říha. Svůj rozklad, přerušovaný hulonským křikem a hrozbami jsem skončil prohlášením, že jsem byl na své místo postaven Národním výborem, že proto nemohu s něho ustoupiti, i kdybych chtěl, že neustoupím. Paní Kluszyńská přistoupila k telefonu, spojila se s Radou narodowou v Těšíně, žádala o vojsko a vítězoslavně oznámila, že do Bohumína přijede setnina vojáků. Šel jsem ihned do své kanceláře, spojil se s vojenským velitelstvím v Mor. Ostravě, řekl jsem setníku Běhalovi, oč jde, a žádal jsem ho o setninu vojáků. Rozpředl se takovýto rozhovor: »Kdybych setninu měl! My bychom ji zde také potřebovali. Kdepak setninu, nelze! Tak 50 vojáků — snad.« »To je proti polské setnině málo. Aspoň půldruhého sta nebo aspoň sto.« No, uvidíme, něco pošlu.« Čekal jsem. Bylo pozdě (na oběd jsem ani nepomyslil), byla 1 hodina, byly 2 hodiny. Z Těšína zatím skutečně přijelo vojsko, snad 150, snad 200 hlav, většinou v civilu, ale ozbrojené. Asi o půl třeti přišel od rána mně podřízený nadporučík Polák Tchorznicki a hlásil, že z Ostravy přijelo nákladní auto asi s 15 muži a se strojní puškou, že prostranství před nádražím je plno lidu, že auto zadrželi a nechtějí je pustit dále. Vyšel jsem z nádraží. Na velikém prostranství zástupy lidí, v ulici zastavené auto s hrstkou vojáků z Ostravy. Namířil jsem si k autu. Poláci mi udělali těsnou uličku — křik, ruce a hole nahoru. Až k autu jsem se nedostal — asi na patnáct kroků od něho mě Poláci obklíčili a dále mne nepustili. Praporčík, velitel vojska z Ostravy, se hlásil. Nařídil jsem, aby mi dal k ruce vojáka jako ordonance, aby s autem zajel do příční ulice a aby čekal na mé rozkazy. Na prostranství vášnivý křik, Poláci mne svírající do mně strkali, nadávali, řvali, abych si jen táhl do Ostravy. Hole a pod. vyletovaly do výše. Za ohlušujícího rámusu jsem se pokoušel nejbližším vyložiti, že vojáků z Ostravy nechci použíti proti nim, že bratrskou krev polskou prolévat nebudu, že vojáků potřebuji jako náhrady za rozuteklé vojáky pro nádražní službu atd. Naklonil jsem se brzy k tomu, brzy k onomu, aby mě slyšel. Přednosta policejní expozitury mi později říkal, že mi jedno takové naklonění zachránilo život. Díval se z okna I. patra nádražní budovy a viděl, jak se

jeden Polák rozmáchl kyjem po mé hlavě a jak rána, když jsem se právě k někomu naklonil, šla mimo. Ani jsem to nepozoroval, byl u mne poručík Polák, který byl do té doby přidělen výzvědnému oddělení na nádraží, a muž, kterému jsem porozuměl, že je člen Rady narodowé. Vyzvali mne, abych jim na místě odevzdal vládu nad Bohumínem. Odpověděl jsem, že s nimi mohu jednat jen ve své kanceláři, že žádám, aby mne chránili před svými rozvášněnými krajany, aby se mnou šla do kanceláře jen deputace. Prodirali jsme se rámusícím davem k nádraží. Oba Poláci mne nyní chtěli dostat do kanceláře výzvědného oddělení, které bylo obsazeno jejich lidmi. Odmítl jsem. Do mé kanceláře se vhrnulo asi 20 Poláků, v jejich čele se octla, kde se vzala, tu se vzala, zase paní Kluszyńská; na nástupišti u okna bylo bratří Poláků také plno. Paní K. prohlašovala opět a opět, že půda, na níž stojíme, je polská, a energicky žádala, abychom se my, Češi, klidili, neboť že poteče krev. Odpovídal jsem jí, že o tom, čí bude Bohumín, rozhodnou jiní, prolévání krve že by nemělo smyslu, že půda, na níž stojíme, byla, jest a bude česká, ať se jí to líbí či nelíbí. Byl jsem bezbranný, byl jsem sám proti rozvášněným davům, viděl jsem, že odpor je marný, prohlásil jsem, že právo Poláků na Bohumín neuznávám, že ustupuji jenom násilí na znamení, že jejich práva neuznávám, že velitelství neodevzdám jim, nýbrž svému předchůdci setníku Krausovi. Šel jsem k němu, Poláci se hrnuli za mnou. Za pokřiku Poláků jsem velitelství set. Krausovi odevzdal, šel jsem na prostranství před nádražím k tramvaji a vstoupil jsem do vozu. Poláci vůz obstoupili a ironicky volali: »Do widzenia, do widzenia!« Přijel jsem do Ostravy, šel jsem hned do úřadovny Národního výboru ve Sl. Ostravě a hlásil jsem p. taj. Onderkovi, co se stalo. Odpověděl, že vše již ví, abych prý šel do Národního výboru v Mor. Ostravě. Šel jsem, také tam již byli o událostech v Bohumíně informováni.

Příštího dne mne set. Běhal vyzval, abych dojel do Bohumína a odevzdal set. Vodseďálkovi rozkaz, aby formálně zatím zastupoval v Bohumíně československou vojenskou moc. Stalo se. Jan Šváb, v. r.«

Dok. 4.

Česko-polská úmluva z 2. listopadu 1918

Protokol

o schůzi zástupců zemského Národního výboru pro Slezsko v Polské Ostravě a polské národové rady v Těšíně ohledně upravení vzájemných poměrů v knížectví Těšínském.

Přítomni:

I. Za zemský Národní výbor pro Slezsko:

1. Dr. Zikmund Witt, advokát v Mor. Ostravě,
2. Dr. Ferdinand Pelc, notář v Pol. Ostravě,
3. Petr Cingr, bývalý říšský poslanec v Mor. Ostravě,
4. Jan Nohel, učitel v Pol. Ostravě.

II. Za Radu narodowou polskou v Těšíně:

1. Tadeus Reger, bývalý říšský poslanec v Těšíně,
2. Dr. Richard Kunický, lékař ve Fryštátě,
3. Profesor Pawel Bobek v Těšíně,
4. inž. Józef Kiedroń v Dombrově.

Jmenovaní delegáti usnesli se s výhradou schválení svých plnomocných vlád na následujícím:

Zemský Národní výbor pro Slezsko a Polská rada narodowa dohodly se ohledně vykonávání vládní moci na Těšínsku do té doby, dokud nebude o osudu Těšínska povolanými činiteli, t. j. polskou vládou ve Varšavě a českou vládou v Praze, jinak rozhodnuto, takto:

1. Politický okres frýdecký bude podléhati Národnímu výboru pro Slezsko, politický okres bílský a Těšínský Polské radě narodowe v Těšíně.

2. V politickém okresu fryštátském má zůstati v zásadě nynější stav nezměněn. Všechny úřady v tomto okresu podléhají, pokud se týče obcí s českou správou, Národnímu výboru pro Slezsko, pokud se týče ostatních obcí tohoto okresu, Polské radě narodowe v Těšíně. Jmenování úředníků může se státi toliko v dohodě obou vlád národních, což platí ohledně každé změny ve stavu úřednickém. V okresu fryštátském náleží starost o bezpečnost v obvodu obcí s českou správou Národnímu výboru, v obvodu ostatních obcí Polské radě narodowe.

Funkce a působnost policejního komisařství v Mor. Ostravě, které podléhá Národnímu výboru vztahuje se na celý dosavadní obvod. Polská Rada narodowa má však právo vyslati k tomuto úřadu svého důvěrníka.

3. V celém knížectví těšínském zaručují si národní vlády navzájem plnou ochranu národních menšin, zejména v ohledu kulturním, školském a politickém. Záležitosti, týkající se takových menšin, pokud jsou politicko-národní a kulturní, budiž též řízeny jen za souhlasu druhé národní vlády.

4. V obcích, kde zastupitelstvo obecní jest jiné národnosti, než většina obyvatelstva podle posledního sčítání, budiž přibrán důvěrník této národnosti ku spolurozhodování.

5. Národní výbor ustanoví plnomocníka u Polské rady narodowe v Těšíně za účelem hájení zájmů českého národa u polské vlády a naopak Polska rada narodowa ustanoví za týmž účelem plnomocníka u Národního výboru.

6. Dozor nad košicko-bohuminskou dráhou obstará Polská Rada narodowa v Těšíně zvláštní dozorčí radou, do které bude míti Národní výbor slezský právo vysílati důvěrníky k hájení zájmů českého národa.

7. Vojenské posádky budou zřízeny polskou vládou na nádražích v Těšíně, Třinci, Mostu a Bohumíně. Národní výbor slezský bude míti však právo vydržovati přiměřenou posádku na nádraží bohuminském a sice s vlastním důstojníkem. Počet mužů této posádky nemá však přesahovati polovici mužů posádky polské a bude tato posádka intervenovati na požádání velitele posádky polské.

Severní dráha až po Bohumín (tedy trať Hrušov—Bohumín) podléhá vládě české. Ostatní dráhy budou podléhati té vládě, v jejíž teritoriu se nacházejí. Okruh působnosti dosavadního inspektorátu severní dráhy v Mor. Ostravě zůstává nedotčen.

8. Pokud se týče výživy, tu spadá starost o ni zásadně do kompetence české vlády v okresu frýdeckém, vlády polské v okresu bílském a těšínském a obou vlád v okresu frýštátském ve smyslu odst. 2. Ve všech těchto okresích utvoří se okresní hospodářské rady, které budou míti na starosti výživu dotyčného okresu. V jednotlivých obcích zřídí se hospodářské rady místní a má se k tomu hleděti, aby v nich, pokud možno, všechny vrstvy obyvatelstva byly zastoupeny.

Za účelem aprovisace celé země zřídí se direktorium, do něhož vyšlou Češi a Poláci po sedmi delegátech, Němci pět delegátů.

Zemská hospodářská rada polská a česká podléhají svým národním vládám a vykonávají svůj vliv tam, kde tyto vlády zasahují dle tohoto dohodnutí:

Vlády dávají svolení, aby se navzájem dodržely smlouvy na dodávku potravin, pokud se nepřekročí obvod knížectví Těšínského.

9. V otázce uhelné mají v zásadě zůstati nynější zařízení. Revír bude tudíž podléhati revírnímu úřadu hornímu v Mor. Ostravě, který je podřízen Národnímu výboru. Polská rada narodowa má však právo do tohoto úřadu vysílati svého důvěrníka, jehož souhlasu bude třeba k nařízením vydaným jánám, náležejícím se v těch obcích, které nejsou v české správě. Totéž platí i ohledně uhelného inspektorátu v Mor. Ostravě, který ohledně rozdělování uhlí podléhá direktoriu v odst. 8. uvedenému.

Uhelné kádry se zruší, přece však ponechají se ve všech obcích revíru posádky vojenské za účelem udržení pořádku a budou tyto posádky podléhati velitelství v Mor. Ostravě, jež jest podřízeno Národnímu výboru. Tyto posádky dosadí v českých obcích Národní výbor, v ostatních obcích revíru Polska rada narodowa a zásadně mají míti ve všech obcích stejný počet. Polska rada narodowa ustanoví důvěrníka do velitelství v Mor. Ostravě, jehož souhlasu bude potřeba k rozkazům vydaným posádkám, jež ona sama dosadí.

Otázky mzdové a vůbec sociální, týkající se celého revíru, podléhají 1. zv. stižnostní komisi v Mor. Ostravě, v jejím nynějším složení podřízené Národnímu výboru.

V Orlové, dne 2. listopadu 1918.

Skončeno a podepsáno:

Za zemský výbor národní pro Slezsko:	Za Radę narodową księstwa cieszynskiego:
Dr. Witt, v. r., předseda.	T. Reger, v. r.
Dr. Ferd. Pelc, v. r., místopředseda.	Paweł Bobek, v. r.
Petr Cingr, v. r.	Dr. Kunicki, v. r.
Jan Nohel, v. r.	Ing. Józef Kiedroń, v. r.

Dok. 5.

Česko-polská úmluva z 5. listopadu 1918.

Protokol

o schůzi zástupců Zemského Národního výboru pro Slezsko v Pol. Ostravě a Polskie Narodowe Rady v Těšíně ohledně upravení vzájemných poměrů v knížectví Těšínském:

Přítomni:

I. Za Zemský Národní výbor pro Slezsko:
1. Dr. Zikmund Witt, advokát v Mor. Ostravě.
2. Dr. Ferd. Pelc, notář v Pol. Ostravě.
3. Petr Cingr, býv. říšský poslanec v Mor. Ostravě.
4. Jan Nohel, učitel v Pol. Ostravě.

II. Za Radu Narodowou polskou v Těšíně:
1. Tadeus Reger, býv. říšský poslanec v Těšíně.
2. Dr. Richard Kunicki, lékař ve Fryštátě.
3. Prof. Paweł Bobek v Těšíně.
4. Ing. Jos. Kiedroń v Dombrové.

Shora jmenovaní delegáti uzaviraji jménem svých plnomocníků následující dohodu:

Dohoda nynější má povahu prozatímní a v ničem nepředjudikuje konečnému rozhraničení teritoriálnímu, které ponechává se v celku k rozhodnutí povolaným činitelům, t. j. vládě polské ve Varšavě a vládě české v Praze; jedině za účelem udržení klidu a pořádku v čase přechodném, aby síly se netříštily na vzájemných sporech v záležitostech povahy místní a maličerné, vymezuje se okruh působnosti obou jmenovaných představitelů národních ve Slezsku, t. j. Národnímu výboru pro Slezsko a Radě Narodowe Księstwa Cieszynskiego za tento způsob:

1. Politický okres frýdecký bude podléhati Národnímu výboru pro Slezsko, politický okres bílský a těšínský Radě Narodowej Księstwa Cieszynskiego v Těšíně.

2. V politickém okresu fryštátském má zůstati v zásadě nynější stav nezměněn, všechny úřady v tomto okresu podléhají, pokud se týče obcí s českou správou, Národnímu výboru pro Slezsko, pokud se týče ostatních obcí tohoto okresu, Radě Narodowej Księstwa Cieszynskiego. Jmenování úředníků může se státi toliko v dohodě obou vlád národních, což platí ohledně každé změny ve stavu úřednickém. V okresu fryštátském náleží starost o bezpečnost v obvodu obcí s českou správou Národnímu výboru, v obvodu ostatních obcí Radě Narodowej Księstwa Cieszynskiego.

Funkce a působnost policejního komisařství v Mor. Ostravě, které podléhá Národnímu výboru, vztahuje se na celý dosavadní obvod. Rada Narodowa Księstwa Cieszynskiego má však právo vyslati k tomuto úřadu svého důvěrníka a mohou se nařízení, týkající se obcí s polskou a německou správou, vydávati jen za souhlasu tohoto důvěrníka.

3. V celém knížectví Těšínském zaručují si národní vlády navzájem plnou ochranu národních menšin, zejména v ohledu kulturním, školském a národně-politickém. Záležitosti, týkající se takových menšin, pokud jsou národně-politické a kulturní, buďtež řízeny jen za souhlasu druhé Národní vlády.

4. V obcích, kde zastupitelstvo je jiné národnosti, než většina obyvatelstva podle posledního sčítání, budiž přibrán důvěrník této národnosti ku spolurozhodování.

5. Dozor nad drahou košicko-bohuminskou vykonává polská Rada Narodowa Knížectví Těšínského za pomocí dozorčí rady, do které má právo vysílati svoje zástupce a odborníky Zemský Národní výbor v Pol. Ostravě k hájení zájmů národa českého.

6. Vojenské posádky budou zřízeny polskou Radou Narodowou knížectví Těšínského na nádražích v Těšíně, Třinci, Mostu a Bohumíně. Národní výbor pro Slezsko má však právo vydržovati přiměřenou posádku na nádraží bohuminském a sice s vlastním důstojníkem. Počet mužů této posádky nemůže však přesahovati polovici mužů posádky polské a bude této intervenovati na požádání velitele polské.

7. Nádraží v Bohumíně, zároveň osobní, nákladní a před nádraží, náleží do pravomoci Rady Narodowe knížectví Těšínského až po poslední výhybky směrem ke Hrušovu. Teritorium, náležející do pravomoci Zemského Národního výboru pro Slezsko ve smyslu odst. 1. této dohody zůstává přesto nedotčeno.

Body, obsažené v bodě 7., dosahují platnosti až po výhradném potvrzení plenem Zemského Národního výboru pro Slezsko. (Pozn. Ku schválení nedošlo nikdy.)

6. Ostatní dráhy budou podléhati principielně té vládě, v jejímž teritoriu se nacházejí, zejména: dráha meziměstská Těšín—Frýdek náleží po stanici Vojkovice—Bukovice včetně dráha Kunčice—Suchá—Těšín až po stanici Šenov včetně do pravomoci Zemského Národního výboru pro Slezsko.

Montanní dráha náleží úplně a zcela do právomoci Zemského Národního výboru pro Slezsko s podmínkou volného převozu uhlí a důlního materiálu pro doly, nacházející se v obvodě působnosti Rady Narodowe Księstwa Cieszynskiego.

Elektrické dráhy:

Moravská Ostrava—Karvín náleží zcela a úplně do právomoci Zemského Národního výboru pro Slezsko. Totéž vztahuje se na části elektrických drah:

Polská Ostrava—Michálkovice a Polská Ostrava včetně Hrušov. Zbytek těchto drah a jmenovitě linie Hrušov—Bohumín—Karvín—Fryštát i Orlová—Kopaniny náleží pod správu Rady Narodowe Księstwa Cieszynskiego v Těšíně.

Ředitelství dopravy drah spadajících do působnosti Rady Narodowej Księstwa Cieszynskiego přejímá do svého řízení ředitelství drah v Krakově.

9. Pokud se týče výživy, tu spadá starost o ni zásadně do kompetence české vlády v okresu frýdeckém, vlády polské v okresu bílském a těšínském a obou vlád v okresu fryštátském ve smyslu odst. 8. Ve všech těchto okresích utvoří se okresní hospodářské rady, které budou míti na starosti výživu dotyčného okresu. V jednotlivých obcích zřídí se hospodářské rady místní a má býti postaráno, aby v nich, pokud možno všechny vrstvy obyvatelstva byly zastoupeny.

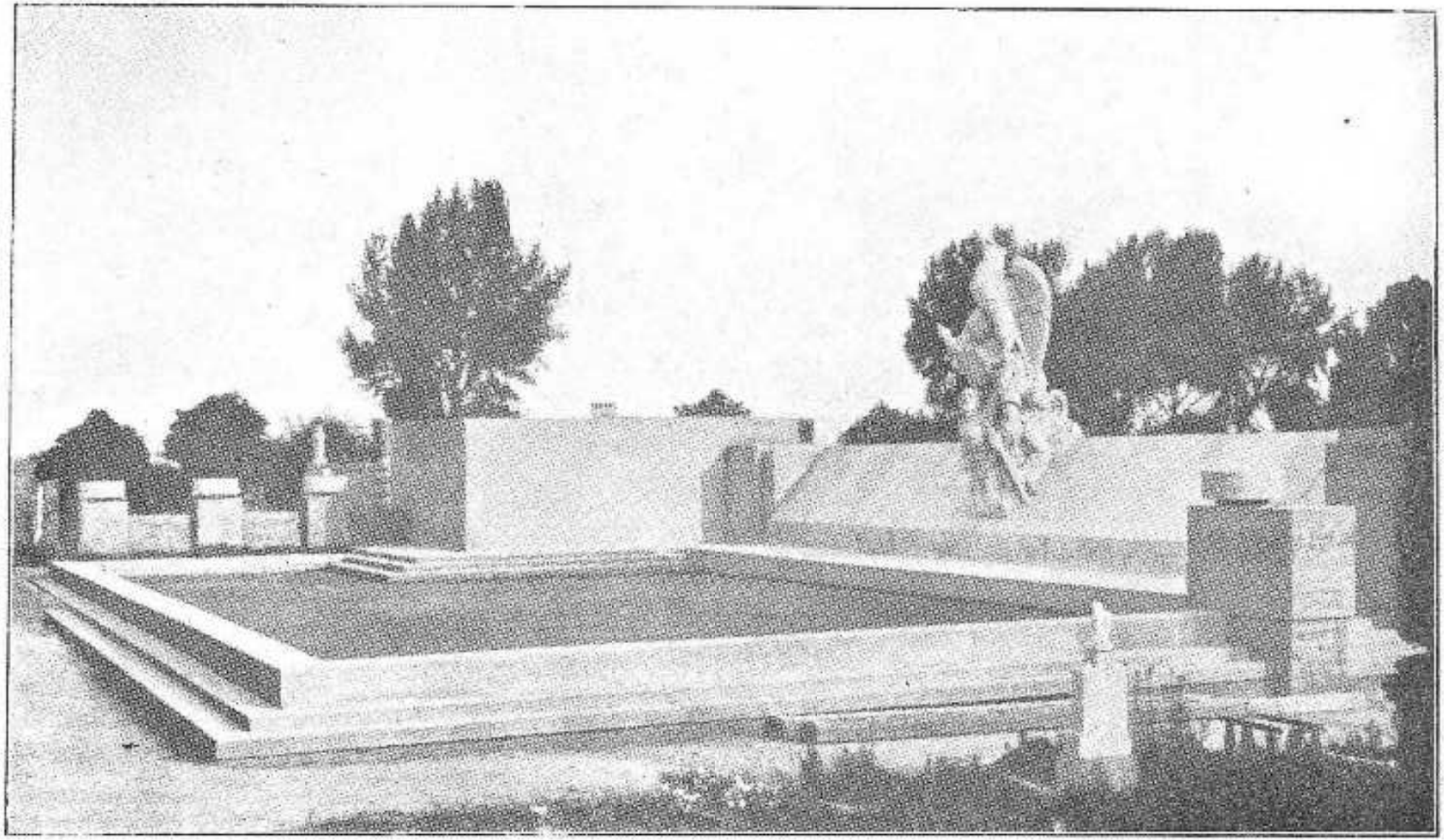

Celkový pohled na pohřebiště padlých v boji o Těšinsko a oběti plebiscitu (s pomnikem) na hřbitově v Orlové.

Za účelem aprovisace celé země zřídí se event. direktorium, do něhož vyšlou Češi a Poláci po 7, Němci 5 delegátů.

Zemská hospodářská rada polská a česká podléhají svým národním vládám a vykonávají svůj vliv tam, kde tyto vlády zasahují dle tohoto dohodnutí.

Na každý způsob však zavazují se obě vlády postarati se o potřebné potraviny pro výživu horníků, koksařů i horníků revíru ostravsko-karvinského.

Vlády dávají své svolení, aby navzájem dodržely se smlouvy na dodávku potravin.

10. V otázce uhelné mají v zásadě zůstati nynější zařízení. Revír bude tudíž podléhati revírnímu úřadu hornímu v Mor. Ostravě, který je podřízen Národnímu výboru pro Slezsko, polská Rada Narodowa má však právo do tohoto úřadu vyslati svého důvěrníka, jehož souhlasu bude třeba k nařízením vydaným jámám, nalézajícím se v těchto obcích, které nejsou ve správě české. Totéž platí i ohledně uhelného inspektorátu v Mor. Ostravě, který ohledně rozdělování uhlí podléhá direktoriu uvedenému v odstavci 6.

11. Uhelné kádry se zruší, přece však ponechávají se ve všech obcích revíru vojenské posádky za účelem dodržení pořádku. Tyto vojenské posádky budou dosazeny v obcích s českým obecním zastupitelstvem, vojenským velitelstvím v Mor. Ostravě, v ostatních obcích revíru Radou Narodowou Księstwa Cieszyńskiego v Těšíně; posádky polské podléhající vojenskému velitelství v Těšíně, posádky české vojenskému velitelství v Mor. Ostravě.

Bude-li potřebí opatření, týkající se společných záležitostí vojenských, dohodnou se vojenská velitelství v Mor. Ostravě a velitelství v Těšíně.

12. Jmenovaná společná ujednání obou vlád v odst. 8., 9. a 10., zvláště v ohledu dopravy na drahách a elektrických tramvajích, mohou býti každou chvíli toliko po vzájemném dohodnutí obou vlád změněna neb zrušena.

13. Otázky mzdové a vůbec sociální, týkající se celého revíru, podléhají tak zv. stížnostní komisi v Mor. Ostravě, v jejím nynějším složení podřízené Národnímu výboru pro Slezsko.

14. Národní výbor pro Slezsko ustanoví u Rady Narodowe Księstwa Cieszyńskiego v Těšíně svého plnomocníka za účelem hájení zájmů národa českého a naopak Rada Narodowa v Těšíně ustanoví za týmž účelem plnomocníka u Národního výboru pro Slezsko v Pol. Ostravě.

V československém státě na Pol. Ostravě,
5. listopadu 1918.

Přečteno a podepsáno:

Za Zemský výbor pro Slezsko:

Dr. Witt, v. r., předseda.
Dr. Ferd. Pelc, v. r., místopředseda.
Petr Cingr, v. r.
Jan Nohel, v. r. Tajemník Fr. Onderka, v. r.

Za Radu Narodowou Księstwa Cieszynskiego:

T. Reger, v. r.
Pawel Bobek, v. r.
Dr. Kunicki, v. r.
Ing. Józef Kiedroń, v. r.

Dok. 6.

Jak se bilo naše vojsko na Těšínsku.

Zpráva vrchního velitele čsl. vojska Šnejdárka.

Podplukovník československého vojska z Francie Šnejdárek, vrchní velitel na Těšínsku, poslal ministerstvu národní obrany tuto depeši: »Dovoluji si, pane ministře, oznámiti oddíly vojska, které se vyznamenaly pod mým velením. Je to třetí prapor 21. pluku československého vojska z Francie, který dobyl Bohumína a smělým manévrem přiměl Karvín ke vzdání. Potom vyhnal nepřítele a způsobil mu veliké ztráty. Rovněž rozhodl pád města Těšína. Dále první prapor téhož pluku vzal po prudkém boji Karvín. Odrazil v boji u Albrechtic silný nepřátelský útok a způsobil nepříteli ztráty. Druhý prapor zúčastnil se bojů u Karvína a zahnal nepřítele z Albrechtic. Z domácího vojska znamenitě se bil u Karvína druhý prapor 54. pluku a 17. prapor polních myslivců. Velmi statečně se osvědčil třetí prapor pražského pluku čís. 28, zvl. v boji západně Fryštátu, kde odrazil útok pancéřového vlaku polského a získal zásluhy o dobytí Karvína. Tam také orlovský prapor dokázal svou zdatnost. V boji na Visle vyznamenal se první prapor 75. pluku, jenž dobyl útokem silně hájené vesnice a 14. pluk střelecký, dále 11. pluk, který odrazil hladce silný nepřátelský útok a způsobil Polákům nemalé ztráty. Konečně druhý a třetí prapor 35. československého pluku z Itálie. Uvedená čísla pluků jsou důkazem, že nejen nom legionáři, ale i naše domácí pluky dovedou se dobře biti!!«

Jiná zpráva téhož velitele ministru národní obrany končí tímto charakteristickým projevem: »Výsledky musí být dobré, poněvadž jsem našel podporu nejen u Vás, ale i u našich hochů, jak legionářů, tak i domácích, kteří pracovali co nejlépe a jsem přesvědčen, že možno udělati z nich základ nejlepšího vojska Evropy. Bylo by dobře, kdyby se sami podivali, kdož pochybovali o našich domácích hoších. Jsem velmi rád, že mohu oznámiti, pane ministře, jejich skvělé chování v boji. Naše ztráty: mrtví 2 důstojníci a 35 mužů, ranění 2 důstojníci a 115 mužů; 17 mužů nezvěstných. Poláci mají ztráty poměrně větší. Českému velení podařilo se zachytit raport polský, z něhož je zřejmo, že celé polské setniny jsou téměř úplně zničeny. Přes to, že bylo uzavřeno příměří, posilují Poláci na frontu neustále posily, takže jejich vojska jsou udržována v síle značné.«

Dok. 7.

Úmluva pařížská z 3. února 1919.

Zástupci velmocí prozkoumavše spor, nastalý mezi Čechy a Poláky v knížectví Těšínském, jehož důsledkem bylo obsazení uhelného revíru ostr.-karvinského a drah z Bohumína do Těšína a z Těšína do Jablunkova, usnesli takto:

Považují za nutné především připomenti, že národy, které odevzdaly rozřešení svých záležitostí mírové konferenci, nesmí nyní před rozhodnutím se snažiti získati rukojmí aneb zabírati teritorium, na které si činí nárok. Stvrzují závazek, dle něhož představitelé národa českého osvědčují, že definitivně podrží svá vojska na výše uvedených tratích železničních až do toho okamžiku, kdy mírová konference rozhodne definitivně o rozdělení území.

Část železniční trati mezi severní částí Těšína a uhelným revírem, zůstane v držení vojsk českých, kdežto jižní část trati, počínající od Těšína včetně s městem Těšínem a včetně do Jablunkova bude obsazena vojskem polským.

Podepsaní považují za nutné, aby okamžitě vyslána byla na místo kontrolní komise, jež by čeliła všem sporům mezi obyvatelstvem českým a polským v okresu (území) těšínském. Tato komise připraví materiál, dle něhož mírová konference bude moci definitivně ustanovit hranice mezi Čechy a Poláky ve sporném území.

Komise bude úřadovati v Těšíně.

Za účelem upevnění porozumění mezi dvěma národy spřátelenými, kteří jsou povoláni k tomu, aby provozovali politiku úplně shodnou s politikou velmocí spřátelených, zástupci velmocí potvrzují ochotu zástupců českých, že jich země dá Polákům k disposici všechen přebytečný materiál vojenský a poskytne všechny úlevy pro převoz zbraní a munice.

Těžba uhelná v ostravsko-karvinském revíru se bude díti dále, aniž by právo vlastnické bylo nějak dotčeno a budou při tom použita nutná policejní opatření. Kontrolní komisi náleží, aby dbala zabezpečení těžby uhelné v té části, pokud by jí spravedlivě bylo potřeba k tomu, aby potřeba polská byla ukojena.

Samo sebou se rozumí, že místní správa bude se dále říditi podle ustanovení úmluvy listopadové z r. 1918 a že bude se dbáti práv menšin. Až do rozhodnutí mírovou konferencí nesmí se v knížectví Těšínském konat ani volby politické, ani odvody nováčků.

Žádný akt, který by vedl ku anexi buď celku, neb části tohoto knížectví, ať už pro Polsko neb pro Československo, nebude uznán za pravoplatný bez ohledu na to, která strana by ho vykonala.

Zástupci českého národa zavazují se k okamžitému propuštění zajatců polských s veškerou výzbrojí jejich.

Podpisy:

Dmowski, v. r. Beneš, v. r.

Kontrasignovali:

Wilson v. r. Lloyd George v. r. Orlando v. r. Clemenceau v. r.

Dok. 8.

Vojenská úmluva z 25. února 1919.

1. Ve smyslu úmluvy pařížské ze dne 3. února 1919 podepsané zástupci vlád československ. a polské za účasti velkých spojenců, má část košicko-bohumínské dráhy z Bohumína do Těšína nacházející se mezi severní hranicí Těšína a uhelným revírem ostravsko-karvinským býti obsazena vojsky českými, kdežto jižní úsek té dráhy začínající od města Těšína včetně s Těšínem až do Jablunkova má být obsazen vojsky polskými.

2. Hranice, kterou nebudou moci překročiti vojska československá a polská, byla ustanovena tímto způsobem:

a) linie, kterou nesmí překročit vojsko polské na západ: Řeka Olza, Červeň, Nová Ves, Skřečoň, Na Gorankově, Pol. Lutyně, Steingutova továrna, Koukolna, dráha Koukolna—Fryštát až k bodu 2 a půl km severozápadně od Fryštátu, nový dvůr za vodou, jodové lázně, řeka Olza až k bodu 500 m severně od hranice Těšína, severní hranice města Těšína, Svibice, Konská, Třinec, linie vedoucí na 500 m na západ od dráhy Jablunkov, Lomná, až ku hranici. Všecky obce a všechny body uvedené nahoře budou moci obsadit vojska polská a nesmí jich překročit.

b) linie, kterou nesmí překročit vojska československá na východ: Bohumín, Bohumín-nádraží, čára vedená ve vzdálenosti 500 m na východ od dráhy košicko-bohumínské z Karvína do Těšína, až do bodu, kde tato čára protíná řeku Olzu, čára, vzdálená 1 km na západ od západní hranice města Těšína, Dolní Žukov, Ropice, silnice z Ropice do Něbor, Oldřichovice, Plenisko, Milíkov pad Návsím, Kyčera, Dol. Lomná, Skalka až ku hranici.

Všechny obce a místa výše jmenovaná budou moci obsadit vojska československá, ale nebudou smět je překročit.

3. Pohyby vojsk, jež nutno vykonati v důsledku úmluvy z 3. února 1919, doplněné ustanovením par. 2. této úmluvy, začnou dne 25. února 1919. Pohyby vojsk českých musí začít dne 25. února 1919 o 8. hod. ranní po celé délce fronty.

Soupis materiálu, který by výminečně nebyl v naznačeném čase odnešen, nutno předložiti 25. února 1919 do 3 hodin mezispojenecké komisi v Těšíně, která ustanoví podmínky zajištění a vydání tohoto materiálu.

Pohyby vojsk polských nesmí započíti před 26. únorem o 8. hodině ráno, a musí býti provedeny s největší rychlostí ohledně všech druhů zbraní. Pochod vojsk polských za řekou Olzou za účelem obsazení území na sever od pásma uhelného musí se díti přes most Koukolnou s výjimkou přechodů, položených na jih.

4. Všechny skutky násilí neb nepřízně vůči osobám civilním neb vojenským budou míti za následek osobní zodpovědnost vůdce skupiny, pod jehož vedením dotyčný čin se stane.

5. Vojska polská nesmí míti víc mužů, než čtyři prapory (3000 mužů) v pásmě vyznačené jim jako hranice západní a čárou, která je od této hranice vzdálena 10 km na východ. Rovněž vojska česká nesmí mít víc než čtyři prapory (3000 mužů) v pásmě vyznačené jim jako hranice východní a čárou, která je od této hranice vzdálena na 10 km na západ.

6. Poněvadž mezi odchodem vojsk českých a příchodem vojsk polských na přání vlády v Praze má uplynouti 24 hodin, úřady československé béřou na sebe veškeru zodpovědnost za nepořádky, jež by v mezidobí mohly povstati.

Jest připojena mapa o měřítku 1:75.000 s vyznačením linie západní, kterou nesmí překročit vojska polská a linie východní, kterou nesmí překročit vojska československá.

Členové mise mezispojenecké: Grenard v. r., Coulson v. r., Tissi v. r., Coolidge v. r.

Velitel vojsk polských: Latinik v. r. — Velitel vojsk čsl.: Blaha v. r. — Zástupce vlády českosl.: Bačkovský v. r. Zástupce min. věcí zahraničních polských: Dangiel v. r.

Předseda Rady narodowe: Ks. Londzin v. r.

Dok. 9.

Zpráva kontrolní komise těšínské Nejvyšší Radě v Paříži.

Dne 14. dubna 1919 komise pro záležitosti polské a československé usnesly se učiniti Nejvyšší radě v Paříži návrh, aby hranicí mezi Československem a Polskem na Těšínsku byla řeka Visla.

Dne 20. dubna 1919 poslala však těšínská kontrolní komise (tehdejší předseda Coulson angl. ministru Balfourovi do Paříže tento telegram:

»Mise těšínská zkoumala otázku těšínskou, snažíc se nalézti takové řešení, které by uspokojilo Čechy i Poláky. Na základě tohoto zkoumání předkládá mise následující řešení, které se jeví kompromisem mezi dříve navrhovanými modalitami: Hranice vedla by na západ v blízkosti Bohumína, Záblatí, Poruby, nechávajíc na teritoriu přiznaném Polsku Karvín, zároveň s 10 uhelnými jamami, Albrechtice, Koniakov, Horní Žukov, Ropice, Třinec, Lešnou, odkud by hranice splynula s hranicí okresu (pol.) bílského.

Uvedená hranice měla by tyto přednosti:

a) Karvín a průmyslové centrum Třinec, které mají obyvatelstvo výhradně polské, připadly by Polsku.

b) Češi získali by železniční spojení se Slovenskem z M. Ostravy přes Frýdek a Hnojník. Nová komunikace železniční musela by se utvořiti z Hnojníka do Vendryně, odkudž už stává trať do Jablunkova.«

Tento telegram kontrolní komise těšínské zvrátil úplně situaci v Paříži a byl počátkem úporných bojů diplomatických, jež vedly ku krakovským poradám a později k plebiscitu a skončily teprv rozhodnutím z 28. července 1920.

Těšínská kontrolní komise vypracovala později, když krakovské porady nevedly k cíli, návrh hranice, jež v celku se opírá o hořejší telegram. Linie, která byla jako hranice navržena, nazývá se obyčejně »linie Tissiho« (podle tehdejšího předsedy komise pluk. Tissiho), anebo »linie larischovská« (s ohledem na to, že při stanovení linie dbáno bylo toho, aby latifundie a průmyslové závody dr. Larische připadly celé k Polsku.)

Návrh těšínské kontrolní komise stal se na mírové konferenci podkladem jednání spojených komisí pro záležitosti československé a záležitosti polské, jež, opírajíce se o tento návrh, pro Nejvyšší Radu vypracovaly zprávu z 22. srpna 1919. Obsah této zprávy je uveden ve zprávě z 10. září 1919, jež následuje.

Dok. 10.

Zpráva komise polsko-českosl. v Paříži z 10. září 1919.

Zpráva, podaná Nejvyšší radě v otázce těšínské sloučenými komisemi pro záležitostí polské a pro záležitosti československé.

Na základě rozhodnutí Nejvyšší rady z 10. září 1919 sešly se komise pro záležitostí polské a československé dne 10. září 1919 po poledni, aby znovu se zabývaly otázkou těšínskou. Dospěly k přesvědčení, že je nemožno, aby vyznačena byla také hraniční čára mezi Československem a Polskem, na které by se všechny delegace shodly.

Zatím, co větší část komise (delegace americká, anglická, vlašská a japonská) prohlásila, že zůstává při návrzích, učiněných ve zprávě z 22. srpna 1919, delegace francouzská navrhla novou hranici, která se však většině zdá nemožnou pro přijetí.

A) Názor většiny (delegace americké, anglické, italské a japonské).

Nejvyšší rada vznesla námitky ohledně dvou bodů zprávy z 22. srpna 1919:

a) že se dělí revír karvinský mezi Polsko a ČSR.,

b) že je nepříznivější pro Československo, než zpráva z 14. dubna 1919.

Co se týče 1. bodu, většina komise poukazuje k tomu, že námitka taková, by se mohla vznésti ohledně několika jiných hranic, vedoucích po čáře etnografické. Námitka ta není ostatně prvořídní důležitosti, pokud oba národové prokáží dobrou vůli při uspořádání hospodářských záležitostí. Jako příklad možno uvésti tyto uhelné revíry:

1. Revír francouzsko-belgický, rozťatý hranicí mezi Valenciennes a Saint Chirlain.

2. Revír uhelný, položený na sever od Akwizgranu, jehož hlavní jámy nacházejí se po obou stranách hranice holandsko-německé.

Co se týče námitky, že zpráva z 22. srpna jest pro Čechy méně příznivá, než raport z 14. dubna, poukazuje se na tyto okolnosti:

a) zpráva z 14. dubna nebyla přijata jednomyslně,

b) návrh obsažený v raportě z 14. dubna 1919 nebyl doporučen mezidohodovou komisí v Těšíně (kontrolní),

c) z důvodů etnografických je raport z 22. srpna příznivější pro Československo než pro Polsko, když všechno obyvatelstvo české kromě 10.400 obyvatel bylo by sloučeno s Československem, zatím co by Polsko ztratilo 62.000 Poláků,

d) od té doby, t. j. od 14. dubna 1919, kdy byla zpráva předložena, byla uzavřena mírová smlouva s Německem a byla tato smlouva podepsána také Polskem. Většina komise je toho náhledu, že Poláci z Těšínska, kteří žijí na hranici území, nad nimiž Polska již svou vládu rozšířila, nebudou ochotni přijati také řešení, jaké by jim bývalo možno uložit ještě v dubnu tohoto roku.

e) mimo výhod povahy etnografické, uvedených nahoře, návrh přiznává Československu železniční trať, vedoucí přes průsmyk jablunkovský, umožňujíc tím spojení mezi revírem mor.-ostravským a Slovenskem.

f) Co se týče uhlí, raport přiznává Československu 60 proc. produkce z revíru těšínského a 60% produkce pocházející z té části revíru, kde se těží uhlí hodící se na koks.

Většina komise má za to, že je nemožno navrhnouti hranici, která by byla příznivější pro Československo, nežli je linie, označená v raportě z 22. srpna. Dle mínění většiny by propozice taková vysoce křivdila Polsku a vytvořila by dlouhotrvající nepřízeň mezi oběma zeměmi.

Konečně v raportě z 22. srpna zažádaly obě sloučené komise souhlasně, aby v případu, kdyby hranice jimi proponovaná,

byla potvrzena, byly pověřeny ustanovením ústupků ve věcech hospodářských a komunikačních, které by ve jménu spravedlnosti Polsko bylo povinno učinit ve prospěch republiky československé; ty koncese byly by zabezpečeny smlouvou, již by komise vypracovala.

V případě, že by přes tyto úvahy Nejvyšší rada neuznala možným přijati takové řešení, jaké navrhuje většina, pak soudí komise, že jediným způsobem, vhodným pro řešení, byl by plebiscit.

Všeobecná ustanovení plebiscitu, jež byla přijata oběma stranami, uvedena jsou níže.

B) Mínění menšiny (delegace francouzská).

Delegace francouzská se domnívá, že hranice, určená většinou komise, nepočítá dostatečně s okolnostmi povahy mravní, neboť mohla by se státi podnětem pro stálé spory mezi Čechy a Poláky a proto nemá těch předpokladů, jaké jsou nezbytné při konečném rozhraničení dvou spřátelených zemí; přijetí takové hranice nedalo by záruky, že bude všeobecný mír udržen.

Delegace francouzská se domnívá, že by bylo snadno možno vyhnouti se těmto nebezpečím, jestliže by přijato bylo několik změn při stanovení hranice, jak je proponována v hořejší zprávě komise:

1. Dráha košicko-bohumínská zůstala by na teritoriu československém. Město Těšín zůstal by při Polsce.

2. Na sever od Těšína hranice by šla k řece Olze, načež by vedla podél té řeky až k bodu, který je nejblíže dráze Bohumin-Krakov, načež by se obrátila na západ, nechávajíc trať Bohumin—Krakov na straně polské a Němt. Lutyni na straně české, a nakonec běžíc v jak nejmenší vzdálenosti podél dráhy, spojila by se na jih od Bohumína s linií navrženou od většiny.

Uhelný revír karvinský by dle toho celý připadl Československu.

Třeba uvážit, že počet Poláků, kteří obývají území mezi čarou modrou (hranice nakreslená v poslední zprávě) a čarou červenou (hranice nakreslená 14. dubna) v obvodu položeném na sever od Těšína, nepřekročuje 70.000, kdežto počet Poláků, kteří pro případ přijetí francouzského návrhu připadnou ku Československu, byl by značně nižší, nežli je tato číslice. — Krátkost termínu, určeného komisi pro vyhotovení dobrozdání, nedovoluje určiti pevnou číslici. Měl-li by se utvořit důkladný obraz situace polského živlu, musel by se ještě od té cifry odečíst počet Poláků, kteří by při uskutečnění hořejšího návrhu připadli k Polsku v území jižním.

Poněvadž tento návrh nebyl většinou přijat a poněvadž by přijetí návrhu většiny mělo dalekosáhlé následky politické, delegace francouzská se domnívá, že jediným řešením, které by mohlo uspokojit mysli, bylo by odvolati se na vůli lidu pomocí plebiscitu, jelikož proti výsledku hlasování nikdo by nesměl vystoupit.

C) Návrhy komise.

Potvrdivše nemožnost navrhnouti Nejvyšší radě takou hranici, s kterou by souhlasilo všech pět delegací, a chtějíc ve smyslu pokynů jí udělených předložit Nejvyšší radě proposice, jež by byly přijaty jednomyslně ode všech jejích členů, komise v celém svém složení usnesla se doporučiti Radě nejvyšší přijati rozřešení sporu pomocí plebiscitu. — Pánové Beneš a Dmowski, byvše komisí otázáni, prohlásili, že jsou ochotni takovému rozhodnutí se podrobiti. Pan Beneš, kterému jeden z členů komise namítl, že výsledek plebiscitu může přinésti pro Československo hranici méně příznivou, odpověděl hned, že kdyby se měla ustanovit hranice uvedená ve zprávě z 22 srpna, sám by žádal za plebiscit!

Poněvadž tedy jak Čechoslováci, tak i Poláci shodli se na plebiscitu a přijímají už předem jeho výsledek, nezbývá, než přijati tento návrh. Plebiscit by se konal za těchto podmínek:

a) týkal by se celého Těšínska,

b) hlasování dělo by se dle obcí v termíně co nejkratším,

c) kraj byl by obsazen vojskem koaličním (zdá se, že vystačil by jeden pluk, složený z 3 praporů),

d) vládu v zemi převzala by po ten čas mezinárodní komise. Tato komise by ustanovila hranice podle výsledku hlasování a předložila by výsledky své práce k potvrzení mírové konferenci.

e) Komisi mezinárodní by náleželo právo, aby předložila konferenci návrh takové úpravy hospodářské mezi Československem a Polskem, jaký by se jevil v důsledku plebiscitu žádoucím.

Tu patří uvážit, že pan Dmowski ohlásil dnes vůči komisi osvědčení, které učinil na jednom z dřívějších zasedání:

V okamžiku, kdy Horní Slezsko bude přiznáno Polsku, bude ochotno uzavřít s Československem všelijaké úmluvy, které by Češi žádali, aby si zabezpečili potřebné množství uhlí.

Jestliže Nejvyšší rada stvrdí návrhy, které komise předkládá, bude třeba:

1. Nařídit komisi, aby přezkoumala zásady pro provedení plebiscitu a podala návrhy na dotyčné předpisy.

2. Pověřiti ji, aby ustanovila hranice plebiscitních obvodů t. zv. »Spiše a Oravy«, jež se neshoduje s hranicí žádného administrativního obvodu.

President komise: J. Cambon.

Paříž, 10. září 1919.

Dok. 11.

Rozhodnutí Nejvyšší rady z 27. září 1919, kterým nařízen byl plebiscit.

Spojené státy americké, Anglie, Francie, Italie a Japonsko, hlavní mocnosti spojené a sdružené, chtějíce odevzdati knížectví těšínské a obvody Spiše a Oravy níže označené do vlády států, shodně s přáním obyvatelů a chtějíce znáti vůli lidu pravou a nezkreslenou, ustanovily takto:

I.

Na území, jež tvořilo dne 1. dubna 1914 knížectví Těšínské a na územích Spiše a Oravy níže označených, budou obyvatelé povoláni, aby projevili svou vůli cestou hlasování o tom, zdali chtějí býti přiděleni k Polsce, či ku státu československému.

II.

Území v I. vyjmenovaná, budou poddána vládě komise mezinárodní, jejíž povinnosti bude vésti nestranně správu země a zorganisovat plebiscit.

V čase, který ustanoví komise, budou území vyklizena od vojsk polských a československých, která se tam nacházejí a budou obsazena buď v celku neb částečně vojsky hlavních mocností spojených a sdružených.

Komise bude míti sídlo v Těšíně a bude se skládat ze zástupců hlavních mocností spojených a sdružených, z nichž každá bude míti po jednom zástupci.

Usnesení stane se většinou hlasů, hlas presidenta, jehož členové si zvolí, bude v případě rovnosti hlasů, rozhodujícím.

Vláda polská a československá vyšlou své zástupce do komise, kteří budou míti hlas poradní.

Komise bude míti právo zařiditi potřebné ve všech otázkách souvisících s tímto rozhodnutím. Komise bude míti právo přibrati si odborné znalce z vnitřních činitelů.

III.

Komise bude míti takovou pravomoc, aby mohla zabezpečit udržení veřejného pořádku a pravidelnou administrativu v zemi. Za tím účelem bude disponovati vojsky okupačními a uzná-li to za vhodné, policií skládající se z obyvatelů země.

Do kompetence komise bude náležeti, aby sama rozhodla, zdali bude chtíti, aby vládu v zemi vykonávala, či zdali, a pokud k tomu účelu odevzdá vládu místním orgánům již ustanoveným.

IV.

Komise zorganisuje plebiscit, držíc se předpisů tohoto rozhodnutí a přistoupí ku provedení jeho v nejkratším čase, a to nejdéle do 3 měsíců po oblášení tohoto rozhodnutí dle odst. IX. Komise vydá předpisy, jež by zajistily svobodu, čistotu a tajnost hlasování.

Jmenovitě bude moci vykázat každého agitátora neb věcliké osoby, jež by se snažily jakýmkoli způsobem zfalšovati plebiscit, buď podplácením, neb násilím.

V.

Právo hlasovací bude přiznáno všem osobám, jež odpovídají těmto náležitostem:

a) že dokončili 20. rok života dne 1. ledna 1919,

b) že měli bydliště neb právo domovské na území plebiscitním před 1. srpnem 1914.

Osoby, jež spravují veřejný úřad, jakož i všichni ti, kteří nabyli právo domovské jako úřednici, nebudou připuštěny ku hlasování.

Každý odevzdá hlas buď v obci svého bydliště, neb v místě své domovské obce.

Výsledek hlasování bude určen obcemi podle většiny hlasů odevzdaných v každé obci.

VI.

Po ukončení hlasování komise sdělí počet hlasů, odevzdaných v každé obci, mocnostem spojeným a sdruženým a zároveň předloží všeobecné dobrozdání o průběhu hlasování a návrh na linii, která by se měla přijati jako

hranice mezi Polskem a Československem, přihlížejíc ku přání obyvatelstva, jakož i k položení geografickému a hospodářskému dotyčného místa.

Rovněž bude povinností komise uvědomiti hlavní mocnosti spojené a sdružené o obsahu úmluvy hospodářské, kterou by bylo nutno uzavříti mezi oběma státy a která by mohla v budoucnu oběma zemím zajistit komunikace a dodávky uhlí na způsob, který by nejlépe odpovídal jich vzájemným zájmům.

VII.

V okamžiku, kdy hranice bude hlavními mocnostmi spojenými a sdruženými ustanovena, budou uvědoměny vlády polská a československá, že mohou převziti správu území, o němž rozhodnuto, že má být polským neb československým. Vlády mají tak učiniti během měsíce od okamžiku, kdy budou o tom uvědoměny od hlavních mocností spojených a spřátelených.

Tím okamžikem, kdy administrativa země bude převzata vládami polskou a československou, vláda komise přestane.

VIII.

Útraty, spojené s vydržováním okupačních vojsk včetně útrat komise jak na vlastní úřadování, tak i na administrativu, zaplatí Polsko a Československo dle poměru velikosti území, které následkem plebiscitu obdrží; rozdělení útrat určí komise.

IX.

Toto rozhodnutí sdělí se během 8 dnů vládě polské a vládě československé prostřednictvím vlády republiky francouzské.

Dáno v Paříži, 27. září 1919.

Frank L. Polk, Eyre A. Crowe, S. Pichon, Vittorio Scialoja, K. Matoni.

Dok. 12.

Usnesení mezidohodové komise těšínské v záležitosti veřejné správy.

Presidium československé komise pro plebiscit na Těšínsku sděluje dne 5. února 1920: Mezidohodová komise v Těšíně pilně pracuje. Komise zasedá denně za přítomnosti zástupců obou států, dr. Matouše a poslance Zamorského, kteří ve všech věcech jsou brání na dotaz. Po vyslechnutí zástupců obou států komise ovšem hlasuje a usnáší se sama. Důležitá usnesení, která se dosud stala, jsou tato:

1. Demarkační čára vojenská je zrušena a nebude trvati ani jako čára celní.

2. Čára celní se přenese se strany jedné (československé) na Ostravici a se strany druhé (polské) na Bialku; na Białce bude zřízena česká kontrolní stanice, aby zboží na Těšínsko vyvezené, nemohlo býti dále dopravováno bez dovolení do Polska a podobně bude na Ostravici zřízena kontrola polská. Přenesení čáry celní musí se státi do 8. února t. r.; do té doby zůstane v platnosti prakse dosavadní.

3. Polská milice bude rozpuštěna a odevzdá zbraně.

4. Četnictvo zůstane a bude uvedeno ve stav mírový. Jako dosud, bude podléhati civilním úřadům pod kontrolou velitele mezidohodového vojska.

5. Přechod a přejezd obyvatelstva po celém Těšínsku bude volný.

6. Doprava dopisů a tiskopisů po celém Těšínsku bude volná.

7. Je prohlášena svoboda tisku a preventivní censura pro časopisy je zrušena.

8. Pro užívání telefonu a telegrafu je prohlášena úplná svoboda.

9. Zákonným platidlem na území západně od bývalé demarkační čáry je koruna československá, na východ od bývalé čáry demarkační koruna polská nekolkovaná. Nikdo na území jednom není povinen přijímati peníze platné na území druhém.

10. Zásobování bude se diti způsobem dosavadním, totiž úřady československé budou zásobovati území západně od demarkační čáry, úřady polské východně od bývalé čáry demarkační.

11. Komise prohlásila amnestii pro osoby odsouzené na Těšínsku pro politické delikty stihané. Kdo pro podobné činy je ve vazbě, má býti propuštěn na svobodu. Ohledně osob, které pocházejí z Těšínska a byly odsouzeny pro politické delikty na území státu československého nebo polského, anebo pro podobné delikty jsou tam stíhány, jsou požádány obě vlády, aby osobám těm duly plnou amnestii.

12. Komise trvá na stanovisku, aby nynější správa země nebyla, pokud možno, v zásadě měněna, aby nová změna nezavdala příčiny k otřesům. Proto budou úřadovati místní úřa-

dy dosavadní na obou stranách a bude jim v čele dán na každé straně jeden prefekt. Prefektem českým bude dr. Josef Michálek, prefektem polským okr. hejtman Żurawski.

13. Poláci žádali, aby jim byla také odevzdána správa západní části okresu frýštátského, jež jest dosud ve správě československé, odvolávajíce se na smlouvu z 5. listopadu 1918. Proti tomu požadavku se rozhodně ohradil zástupce československého státu. Po dlouhých debatách rozhodla mezidohodová komise, že tuto část převezme do bezprostřední své správy, kterou bude vykonávati svým vlastním delegátem za spolupůsobení odborníků místních. Své rozhodnutí odůvodňuje tím, že bude odklizen takto nejpalčivější sporný bod mezi oběma stranami a dána záruka, že správa provedena bude úplně nestranně po celou dobu plebiscitní a že žádné se zúčastněných stran se nestane křivda. Komise při tom výslovně prohlásila, že i v této části zůstane jenom československá měna a že v platnosti budou jenom československé zákony, podle kterých se tato část dosud spravovala. Další body veřejné správy budou projednány ve dnech nejbližších.

Dok. 13.

Podmínky hlasování na Těšínsku, Spiši a Oravě.

Mezinárodní komise v Těšíně vydala 30. dubna 1920 pod čís. 19 toto rozhodnutí o podmínkách hlasování na Těšínsku, Spiši a Oravě:

§ 1. Na území, které tvořilo dne 1. dubna 1914 knížectví těšínské, na území Spiše a Oravy, vynesených Nejvyšší radou, státní příslušníci bývalé monarchie rakousko-uherské, kteří nabyli státní příslušnosti polské nebo československé, anebo kteří doposud určité státní příslušnosti nenabyli, budou povoláni ve smyslu níže uvedeném k tomu, aby prohlásili hlasováním, přejí-li si býti připojeni k Polsku nebo státu československému.

§ 2. Právo hlasovací budou míti všechny osoby bez rozdílu pohlaví, které dne 1. ledna 1919 dovršily již 20. rok svého věku a které budou vyhovovati jedné z těchto podmínek:

a) Mají právo domovské na území podrobeném plebiscitu již od doby před 1. srpnem 1914.

b) mají své bydliště, čili své skutečné a obvyklé sídlo na tomto území již od doby před 1. srpnem 1914.

§ 3. Důkaz o tom, kdo má domovské právo podle § 2. lit. A. bude proveden předložením domovského listu, vydaného ve smyslu §§ 32 a 33 rakouského zákona ze dne 3. prosince 1863 čís 105 ř. z. Tento domovský list musí obsahovati datum, kterého dne bylo právo nabyto a bude vydán bezplatně na nekolkovaném papíře.

§ 4. Osoby, které nemají práva domovského, musí dokázati, že byly skutečně a obvykle usídleny na území shora vyznačeném před 1. srpnem 1914.

Toto skutečné a obvyklé usídlení před 1. srpnem 1914, může býti najisto postaveno každým dokladem z dřívějšího data než 1. srpna 1914, který bude uznán za postačující orgány, ustanovenými pro revisi volebních listin a pro rozhodování o rekursech, týkajících se těchto listin a v poslední instanci mezinárodní komisí.

§ 5. Vykonávání veřejného úřadu, nebo domovské právo, nabyté následkem vykonávání veřejného úřadu, podle § 10. rak. zák. o domovském právu ze dne 5. prosince 1896 čís. 222 ř. z. nestačí k nabytí hlasovacího práva.

§ 6. K hlasování nebudou připuštěny osoby, které, ačkoliv mají domovské právo před 1. srpnem 1914, projevily od té doby zřejmým způsobem svůj úmysl odpoutati se od země a přerušiti úplně všechny svazky, které je k ní poutaly.

§ 7. K hlasování nebudou připuštěny osoby, které měly své trvalé a obvyklé sídlo na území podrobeném plebiscitu před 1. srpnem 1914, které však sídlily obvykle mimo toto území v době pozdější, než toto datum a vrátily se jen proto, aby se zúčastnily hlasování.

V případě vyšší moci (vis major) bude možno dovolávati se za účelem připuštění ke hlasování jen tehdy, když dotyčná osoba podala důkazy o svém připoutání k zemi, jako na př., že v ní byla usazena již nejméně 5 let před 1. srpnem 1914, nebo, že projevila beze vší pochybnosti svůj úmysl učiniti z této země obvyklé místo svého usnesení (usídlení a ponechání rodiny v zemi) atd.

K nepřítomnosti po 1. srpnu 1914 nebude přihlíženo, jestli odůvodněna tím, že osoba, reklamující hlasovací právo, sloužila v jedné z armád dohodových mocností.

§ 8. Z hlasovacího práva jsou vyloučeny:

1. Osoby nalézající se ve stavu právní nezpůsobilosti následkem duševní choroby.

2. Osoby odsouzené pro některý zločin nebo pokus zločinem anebo pro přestupek krádeže, podvodu, zpronevěry, anebo pro účast na jednom z těchto deliktů.

3. Osoby odsouzené pro zločin anebo přestupek proti mravopočestnosti podle §§ 125, 127, 128, 129, 131, 132 a 512 uk. tr. zák.

4. Osoby, které se dopustily úmyslně nesprávností při sestavování seznamů osob, připuštěných k hlasování, neb násilí, neb podplacení, neb podvodů při úkonech, týkajících se hlasování.

5. Osoby, které od 1. ledna 1917 byly soudem odsouzeny více než dvakráte k trestu vězení pro opilství podle uk. zák. trest., aneb dle jiných zákonných nařízení rakouských, anebo pro tuláctví a žebrotu.

§ 9. Odsouzení, uvedená v odstavci 2., 3. a 5. předcházejícího paragrafu, budou míti za následek vyloučení z práva hlasovacího, jen když nabyla právní moci.

§ 10. Hlasování mohou se zúčastniti osoby odsouzené pro delikty, uvedené v odstavcích 2. a 3. § 8., které byly již rehabilitovány § 11. Osoby odsouzené pro politické delikty před 3. listopadem 1918, budou moci vykonati hlasovací právo. Totéž platí o osobách odsouzených po tomto dni pro politické delikty, vyjímaje ty, které byly odsouzeny podle § 8., odst. 4.

§ 12. Nikdo nebude míti více, nežli jeden hlas.

§ 13. Každý bude hlasovati v obci, ve které má buď své sídlo nebo domovské právo.

Změna sídla nebo domovského práva z jedné obce do jiné obce plebiscitního území má býti považována za příčinu k vyloučení z hlasovacího práva, jednáli se o osobu, která má hlasovací právo podle § 1.

Osoby, které by měly hlasovací právo v jedné obci na základě domovského práva a v jiné obci na základě usídlení, musí oznámiti v době sestavování seznamu osob připustných k hlasování, ve které obci zamýšlejí hlasovati.

Hlasovací právo musí býti vykonáno v obci, ve které volič měl své sídlo dne 1. listopadu 1920, aneb ve které měl v ten den domovské právo.

§ 14. Hlasovací právo nemůže býti vykonáno jinak, než osobně. Nepřístupnou jest jakákoliv forma zastoupení, aneb zplnomocnění.

§ 15. Výsledek hlasovací bude zjištěn po obcích podle hlasů odevzdaných v každé obci.

§ 16. Den hlasování bude ohlášen úředními listy, jakož i vyhláškami ve všech obcích území, podrobeného plebiscitu, aspoň tři týdny napřed.

§ 17. Obecní úřady musí zapsati osoby, oprávněné ke hlasování do zvláštních listin v abecedním pořádku.

Seznamy voličů musí býti sestaveny do dne 30. dubna 1920 nejméně ve dvou exemplářích.

Mezinárodní komise:

E. C. Wilton, H. de Manneville, L. Borsarelli, S. Yamada.

Dok. 14.

Výminečné právo na Těšínsku.

Nařízení mezinárodní komise těšínské ze dne 19. května čís. 37, kterým se civilní osoby dočasně podřizují pro některé trestní činy vojenské soudní pravomoci.

§ 1. Trestní soudní pravomoc nad osobami, které se počínaje dnem 22. května 1920 stanou vinnými na plebiscitním území zločinem nebo přečinem, uvedeným v § 2., převádí se na mezinárodní vojenský soud v Těšíně.

Složení tohoto soudu, jakož i řízení před ním bude předmětem zvláštního nařízení.

§ 2. Tyto trestní činy jsou: Rušení veřejného pokoje a pořádku (§ 65 o. tr. z.), pozdvižení (§ 68—72), vzbouření (§ 73 až 75), násilné jednání proti některému shromáždění, povolenému vládou k projevování veřejných záležitostí, proti některému soudu, nebo jinému veřejnému úřadu (§ 76, 77 a 80), násilné vztažení ruky, nebo nebezpečné vyhrožování úřední osobě v úřední věci (§ 81—82), násilné vpadnutí do cizího nemovitého statku (§ 83 a 84), zlomyslné poškození cizího majetku ve smyslu § 85, lit. B. a C (§ 86, 87, 88), zlomyslné poškození telegrafu (§ 89), bezprávné omezování osobní svobody (§ 93 a 94), vydírání a nebezpečné vyhrožování (§ 98, 99 a 100), vražda (§ 134—138, zabití (§ 140—142), těžké poškození na těle (§ 143, 152 a 157), žhářství (§ 166—168), loupež (§ 190 až 196), zločiny a přečiny zákona, proti nebezpečnému užívání třaskavin ze dne 27. května 1885, § 3, 4, 5, 6, 8 a 9, nadržování některému z uvedených zločinů nebo přečin (§ 211 až 219 o. tr. z.) — Podepsáni: Za Velkou Britanii: Wilton, za Francii: de Manneville, za Italii: Borsarelli, za Japonsko: Yamada.

Dok. 15.

Deklarace polsko-česká ve Spaa z 10. července 1920.

Od 18 měsíců trvá na těšínském Slezsku urputný boj mezi našimi národy. Jakkoli je pravdou, že boj na obou stranách veden je z pohnutek vlasteneckých, tož přec často bylo při tom použito prostředků politování hodných, zejména násilí a teroru. Litujeme hluboce jménem našich vlád všech těchto násilností a zavazujeme se najíti ihned prostředky za tím účelem, aby tento stav neprodleně přestal a aby mohly nastati normální poměry na území plebiscitním tak, aby všichni, kteří trpěli, aneb byli nějak poškozeni nesprávným postupem v čase plebiscitu, byli odškodněni na podkladě úmluvy mezi oběma vládami. Obě vlády apelují na obyvatelstvo sporných území, aby žilo v míru a vzájemném respektování.

Byl učiněn pokus, aby otázka těšínská byla vyřešena plebiscitem, byla také navržena arbitráž. Bohužel však ani jeden z těchto způsobů neměl vyhlídek na uskutečnění a spíše způsobil rozrušení mysli, než uspokojil. Za těchto okolností podepsaní delegáti vzavše na vědomí rozhodnutí Dohody, že béře sama záležitost těšínskou do svých rukou, sešli se ve Spaa a po delším jednání se dohodli, že přijmou konečné vyřešení sporu spřátelenými mocnostmi. V důsledku toho dohodli se jménem vlád, že k plebiscitu na Těšínsku, Spiši a Oravě nemá dojíti, a dále na tom, aby mocnosti spojené po slyšení obou stran konečně spor vyřešily svým definitivním rozhodnutím. Obě vlády, československá i polská, zaväzaly se přijati loyálně rozhodnutí, k němuž dojde.

Delegace obou vlád vyjadřují své přesvědčení, že Nejvyšší rada, vedena jsouc city slušnosti a spravedlnosti, jistě vezme zřetel na opravdové zájmy obou národů.

Podpisem této deklarace mají nastati mezi oběma národy poměry srdečné a přátelské.

Spaa, 10. července 1920.

Beneš v. r. Grabski v. r.

Na základě této deklarace nařídila Nejvyšší rada konference velvyslanců v Paříži, aby otázku těšínskou po slyšení obou stran rozhodla.

Dok. 16.

Výtah z rozhodnutí velvyslanecké konference z 28. července 1920.

Vládní vyhláška ze dne 18. prosince 1924 (Sb. z. a n. č. 20 ze dne 11. února 1925) o rozhodnutí konference velvyslanců ze dne 28. července 1920 o Těšínsku, Oravě a Spiši.

Hledíc k ustanovením mírových smluv, zejména k ustanovení článku 91 mírové smlouvy st.-germainské a čl. 75 mírové smlouvy trianonské, vyhlašuje se rozhodnutí konference velvyslanců o Těšínsku, Oravě a Spiši, dané v Paříži dne 28. července 1920:

Spojené Státy Americké, Britská říše, Francie, Italie a Japonsko, čelné mocnosti spojené a sdružené, rozhodnuvše ustanovením ze dne 27. září 1919, vydaným v Paříži, že určí politickou příslušnost býv. vévodství Těšínského a území Oravy a Spiše tím, že nařídí provedení lidového hlasování, které poskytuje všechny nutné záruky loyálnosti a upřímnosti,

ale uváživše, že provedená opatření tohoto ustanovení, aby bylo možno uskutečniti lidové hlasování za podmínek výše uvedených, zůstala bez výsledku;

uváživše, že je v zájmu všeobecného míru nezbytně nutno uspořádati osud těchto území;

uváživše, že vlády polská a československá prohlásily aktem z 10. července 1920 ve Spaa, že přijímají, aby hranice jmenovaných území byly určeny čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými;

pověřily konferenci velvyslanců uspořádáním této otázky.

V důsledku toho rozhodla konference velvyslanců takto:

I.

Hranice svrchovanosti Polska a Československa nad bývalým knížectvím Těšínským a nad územím Oravy a Spiše budou stanoveny hraniční čarou, určenou tímto způsobem:

1. V krajině těšínské:

Od bodu, kde východní hranice obce Pierśné styká se s bývalou hranicí mezi Německem a Rakouskem, na jih a až ke kotě 268, ležící asi 2 km severovýchodně od Fryštátu; čára, kterou jest určiti na místě samém a která ponechává ves Dolní Marklovice a domy obce Mizerova státu československému;

odtud na jih a až k bodu, kde jihovýchodní hranice obce Roje přetíná řeku Olšu;

východní hranice obcí Fryštátu a Roje, odtud jiho-jihovýchodně a až k bodu, který jest určiti asi 500 metrů severo-severozápadně od mostu, ležícího 1500 metrů jihovýchodně od Šibice;

tok řeky Olši proti produ;

odtud východo-jihovýchodně a až k bodu, kde hranice mezi obcemi Horní Lišnou a Nýdkem stýká se se západní hranicí okresu hlučínského;

čára, kterou jest určiti na místě samém a která sleduje pokud možno horské hřbety, vedoucí přes koty 405 (Osovka B.), 514 (Vrurna), 708 (Ostrý) a ponechávající Polsku obce Puncov a Horní Lišnou a státu československému obce Kojkovice a Dolní Lišnou;

odtud jiho-jihovýchodně a až ke kotě 989 (Kičory);

západní hranice okresu hlučínského; odtud jižně až k bodu, kde hranice mezi obcemi Bukovcem a Javořinkou stýká se s bývalou hranicí mezi Maďarskem a Slezskem;

západní hranice obcí Jistebné a Javořinky.

(Následuje určení hranice na Oravě a Spiši.)

V důsledku toho Spojené Státy Americké, Britská říše, Francie, Italie a Japonsko tímto rozhodují a prohlašují dnešním dnem jednak svrchovanost Polska, jednak svrchovanost Československa na územích, ležících na jedné a druhé straně výše popsané hraniční čáry.

II.

Rozhraničovací komise, složená z jednoho zástupce každé z čelných spojených a sdružených mocností, jakož i Polska a Československa, bude utvořena během měsíce, jenž bude následovati po tomto rozhodnutí a vyznačí na místě samém výše popsanou čáru hranic.

Rozhodnutí této komise, závazná pro zúčastněné strany, budou učiněna většinou hlasů; při stejném počtu hlasů rozhoduje předseda.

Komise bude míti plnou moc k tomu, aby mohla konferenci velvyslanců činiti návrhy a změny, jež se jí budou zdáti oprávněny soukromými nebo veřejnými zájmy v sousedství hraniční čáry a vzhledem ke zvláštním místním okolnostem.

Výlohy řečené komise budou kryty polovinou Polskem a polovinou Československem.

(Následují předpisy o úpravě hospodářských a finančních záležitostí a pod.)

Dok. 17.

Výtah ze smlouvy varšavské z 23. dubna 1925 týkající se ochrany menšin.

Smlouva mezi republikou Československou a republikou Polskou o otázkách právních a finančních.

Republika Československá a republika Polská ve snaze urovnati všechny zásadní dosud sporné otázky, upraviti různé právní poměry v důsledku rozdělení Těšínského Slezska, Oravy a Spiše, provedeného rozhodnutím konference velvyslanců ze dne 28. července 1920, jakož i podporovati přátelské soužití obou národů, rozhodly se sjednati tuto smlouvu a jmenovaly za tím účelem svými zmocněnci, a to:

President republiky čsl.: Prof. JUDr. Antonína Hobzu a zplnomocněného ministra JUDr. Bohumila Vlasáka,

President republiky polské: Zygmunta Lasockého, doktora práv, mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra a profesora Stanislava Kutrzebu, doktora práv,

kteří vyměnivše navzájem své plné moci a shledavše je obsahem i formou správnými, shodli se na těchto ustanoveních:

(Různá všeobecná ustanovení smluvní.)

Část III.

Ochrana menšin.

Článek 11.

Příslušníci republiky Československé, národnosti polské, budou užívati v Československu všech práv, která by jim podle jejich počtu mohla příslušeti na základě předpisů ústavy, zákonů i nařízení československých o menšinách, jakož i ustanovení této smlouvy. Stejně příslušníci republiky Polské, národnosti československé, budou užívati v Polsku všech práv, která by jim podle jejich počtu mohla příslušeti na základě předpisů ústavy, zákonů i nařízení polských o menšinách, jakož i ustanovení této smlouvy.

Týče se to obyvatelstva, usazeného na bývalém území plebiscitním Těšínského Slezska, Oravy a Spiše, rozděleném rozhodnutím konference velvyslanců z 28. července 1920 mezi Polsko a Československo, i obyvatelstva, usazeného v ostatním území republiky polské, resp. republiky československé.

Mluví-li se v této smlouvě o kvalifikované menšině v Československu nebo v Polsku, jest tím rozuměti menšinu,

které jsou přiznána menšinová práva platnými zákony česko-slovenskými, resp. polskými.

Článek 12.

Obě smluvní strany prohlašují souhlasně, že jsou rozhodnuty nakládati blahovolně: Republika polská s menšinou československou a republika československá s menšinou polskou.

Obě smluvní strany uznávají povinnost loyality menšin proti státu, v němž se nalézají. Při tom nebude se za neloyálnost považovati obrana práv menšinových.

Článek 13.

Pro ustanovení národnosti, nebo jazyka mateřského jest směrodatné prohlášení dotyčné osoby nebo jejího právem povolaného zástupce, a to v rámci zákonů státních.

Jakýkoliv způsob násilného odnárodňování je nedovolený.

Zejména prohlašují obě smluvní strany, že považují za protizákonný každý nátlak na rodiče, aby posílali děti do škol jiného jazyka vyučovacího než jest jejich jazyk mateřský.

Článek 14.

Soudní i administrativní projednávání a protokolování se stranami, doručování obsílek, obžalovacích spisů, rozsudků a nálezů, jakož i přijímání a vyřizování podání, zápisy do pozemkových knih, vnější označování úředních budov, vydávání veřejných vyhlášek a prohlášení v obvodech, které vykazují kvalifikovanou menšinu národní, bude se díti pro menšinu československou, resp. polskou také v jazyku československém, resp. polském.

V obcích a osadách s obyvatelstvem národnosti československé, kde menšina československá podle svého počtu nepožívá práv jazykových, t. j. na Volyni, dovolí vláda polská užívati jazyka československého v úřadování obcí a osad, pokud to neodporuje platným předpisům zákonným.

Článek 15.

Aby menšině polské, resp. československé bylo umožněno fakticky užívati i jazykových práv před soudy, úřady a orgány státními, obě smluvní strany učiní opatření, aby u soudů, úřadů a orgánů státních, jejichž působnost se vztahuje na obvody s kvalifikovanou menšinou polskou, resp. československou, byly v těchto obvodech a mimoto rovněž podle možnosti u jiných soudů a správních úřadů, které jsou pro uvedené obvody první instancí, s vyloučením úřadů centrál-

ních mezi úředním personálem v dostatečném počtu osoby, které vedle jazyka státního ovládají jazyk polský, resp. československý.

Článek 16.

Při udílení koncesí, oprávnění, úředních povolení a pod., jakož i při udílení subvencí, státních přídělů a jakýchkoliv oprávnění výdělečných v republice československé, resp. v republice polské, budou občané českoslovenští národnosti polské, resp. občané polští národnosti československé, jakož i tuzemské osoby právnické v mezích zákonů postavení na roveň osobám národnosti československé, resp. polské.

Článek 17.

Obě smluvní strany se zavazují, že také v obvodech, kde menšina podle platných předpisů nemá nároků na zřízení samostatných veřejných škol národních (obecných a občanských), povolí zřízení soukromých škol s vyučovacím jazykem dotyčné menšiny s právem veřejnosti, budou-li splněny zákonné podmínky, a uděli jim podle možnosti též podpory, zejména zabezpečí vláda polská všechny možné úlevy při zřizování samostatných soukromých škol s československým jazykem vyučovacím na Volyni.

Článek 18.

Osoby, zaměstnané při vyučování, čítaje v to i správce škol, v československých školách republiky Polské, resp. v polských školách republiky Československé, jakož i při bezprostředním dozoru na takové školy národní mají býti národnosti československé, resp. polské a mají míti předepsanou jazykovou a odbornou kvalifikaci. Při tom ovšem jest se říditi zákony v daném státě platnými.

Článek 19.

Kandidáti učitelství, českoslovenští občané polské národnosti, resp. polští občané československé národnosti, kteří nabyli učitelské kvalifikace v Polsku, resp. v Československu, budou podle potřeby přijímáni do učitelské služby v polských školách v republice Československé, resp. v československých školách v republice Polské pod podmínkou, že složí doplňovací zkoušku podle předpisů platných v Československu, resp. v Polsku. S učiteli těmi bude, složili doplňovací zkoušku, jednáno stejně jako s učiteli, kteří nabyli učitelské kvalifikace v daném státě.

Článek 20.

Pro československé školy národní v republice Polské a pro polské školy národní v republice Československé budou

ustanoveny v nejširších mezích, jaké připouštějí platné předpisy (zák. i nařízení), zvláštní bezprostřední orgány správní.

Článek 21.

O zabezpečení potřebných a vhodných čítanek, učebnic a pomůcek učebných pro veřejné školy stará se každý stát. Žádná veřejná škola nemůže býti zůstavena bez čítanek, učebnic a pomůcek učebných, jež jsou předepsány a nezbytny pro pravidelný chod vyučování. Ve všech těchto knihách a pomůckách jest užívati vždy jazyka spisovného.

Článek 22.

Úmluva, obsažená v této části zůstává v platnosti, pokud nebude vypovězena. Nemůže býti vypovězena před uplynutím dvanácti let; bude-li vypovězena, pozbývá působnosti šest měsíců po výpovědi.

(Následují předpisy o správních a finančních věcech.)

Tomu na svědomí podepsali shora jmenováni zmocněnci tuto smlouvu a opatřili ji svými pečetěmi.

Dáno ve Varšavě, dne 23. dubna 1925.

Za republiku Československou:

Antonín Hobza v. r. L. S. Dr. Boh. Vlasák v. r. L. S.

za republiku Polskou:

Dr. Zygmunt Lasocki v. r. L. S. St. Kutrzeba v. r. L. S.

Dok. 18.

Výtah ze smlouvy varšavské z 23. dubna 1925 týkající se smírčího a rozhodčího řízení.

Smlouva o smírčím a rozhodčím řízení mezi Československem a Polskem.

President republiky Československé a president republiky Polské naplněni jsouce snahou rozvinouti přátelské styky, které spojují oba státy, řídíce se zásadami resoluce valného shromáždění Společnosti národů ze dne 22. září 1922, jež se vztahuje na zřizování smírčích komisí mezi státy, a toužíce učiniti ve vzájemných vztazích skutkem zásadu o povinném řízení rozhodčím všeobecnou dohodou, jakou má na zřeteli článek 21 paktu Společnosti národů, rozhodli se sjednati smlouvu o smírčím a rozhodčím řízení a ustanovili k tomu cíli svými plnomocníky, a to:

President republiky Československé pana Edvarda Beneše, doktora práv, ministra věcí zahraničních,

president republiky polské pana Alexandra Skrzyńského, doktora práv, ministra věcí zahraničních,

již vyměnivše si své plné moci, jejichž forma i obsah shledány správnými, dohodli se na těchto ustanoveních:

Článek 1.

Vysoké smluvní strany se zavazují, že podrobí smírčímu nebo rozhodčímu řízení všechny neshody, které by se mezi nimi snad vyskytly a kterých by nebylo lze cestou diplomatickou vyříditi do přiměřené doby.

Tato smlouva se netýká neshod, pro jejichž rozřešení jest nebo bude předepsáno zvláštní řízení jinými smlouvami mezi smluvními stranami. Přes to nic nebrání smluvním stranám, aby i při těchto neshodách neužily smírčího řízení, zavedeného touto smlouvou.

Ustanovení této smlouvy se nevztahují mimoto na otázky, které se dotýkají územního statutu smluvních stran.

Každá neshoda, která se hodí k tomu, aby se vyřídila způsobem výše naznačeným, bude podrobena řízení smírčímu, pokud strany se nedohodnou, že ji podrobí přímo řízení rozhodčímu.

Jestli-že by řízení smírčí, které má na zřeteli tato smlouva, nemělo výsledku, bude neshoda podrobena řízení rozhodčímu, jestliže jedna ze stran za to požádá.

(Následují podrobné předpisy.)

Závěrečný protokol.

1. Hledíce k článku prvému, odstavci třetímu, Vysoké smluvní strany jsou zajedno v tom, že různosti mínění, které by se mohly vyskytnouti o vhodnosti jakékoli změny jejich územního statutu, nejsou takovými neshodami, které by se daly rozřešiti jiným prostředkem, než dohodou mezi nimi svobodně sjednanou, a že tudíž není nutno se postarati o jakýkoli orgán, který by byl příslušný zabývati se jmenovanými různostmi.

2. Jeli nějaké řízení smírčí nebo rozhodčí zahájeno v den, kdy tato smlouva pozbývá působnosti, bude v tomto řízení pokračováno podle této smlouvy nebo podle kterékoli jiné smlouvy, kterou by smluvní strany byly nahradily tuto smlouvu.

3. Tento protokol je nerozlučnou částí smlouvy o smírčím a rozhodčím řízení, podepsané téhož dne.

Dáno ve Varšavě, dne 23. dubna roku 1925.

L. S. Dr. Edvard Beneš v. r. L. S. A. Skrzyński v. r.

B) Z těšínské statistiky.

1. Rozdělení Těšínska v číslech:

(Počet obyvatelstva udán dle sčítání z r. 1910.)

a) Území, přiřknuté Československu.

Soudní okres	Rozloha v km²	Počet obyvatel	Čeští	Němci	Polští
Bohumín	92	39.944	10.355	9.808	18.118
Frýštát	168·2	73.960	17.699	5.251	51.010
Frýdek Sl. Ostrava	471·9	52.728 54.800	44.223 36.275	6.410 5.527	2.095 12.998
Čes. Těšín	248·4	48.601	4.942	8.727	31.932
Jablunkov	298·9	25.268	153	900	24.215
Úhrnem	1.280·3	290.301	113.647	34.723	140.368
b) Území přiřknuté Polsku.					
Bílsko Skočov Strumeň	768·1	52.032 32.979 14.711	539 158 101	28.639 2.706 1.430	22.854 30.114 13.180
Těšín	100·8	26.673	1.091	9.406	16.050
Jablunkov	82·3	5.907	18	12	4.950
Frýštát	55·8	6.007	49	100	6.334
Úhrnem	1.002·0	139.630	1.957	42.293	93.482

2. Obyvatelstvo dle národnosti v letech 1880—1921.

Soudní okres	Národnost	1880	1890	1900	1910	v r. 1921 V ČSR.
Slezská Ostrava	Čeští	12.669	17.876	25.840	36.275	41.787
	Němci	1.560	1.524	2.955	5.527	2.278
	Polští	1.631	4.030	12.112	12.998	877
Frýdek	Čeští	40.874	41.240	44.093	44.223	47.283
	Němci	1.685	3.664	4.333	6.410	2.469
	Polští	492	914	2.182	2.095	449
Bohumín	Čeští	1.516	1.382	3.342	10.355	26.291
	Němci	1.463	1.636	4.943	9.808	7.840
	Polští	10.487	13.457	19.182	18.118	4.977
Frýštát	Čeští	8.650	7.747	6.372	17.748	38.706
	Němci	2.219	2.313	3.336	5.861	4.373
	Polští	24.885	33.221	52.545	57.344	29.130
Těšín	Čeští	7.536	4.912	5.320	6.033	18.115
	Němci	7.869	9.150	12.683	16.133	5.278
	Polští	34.351	39.258	42.380	47.982	14.977
Jablunkov	Čeští	93	63	86	171	5.444
	Němci	538	622	773	912	769
	Polští	24.371	25.607	27.614	29.166	18.950
Skočov	Čeští	178	96	151	159	
	Němci	1.607	1.758	2.255	2.706	
	Polští	28.108	28.947	29.747	30.114	
Strumeň	Čeští	38	76	109	101	
	Němci	476	729	963	1.430	
	Polští	13.161	13.564	13.364	13.180	
Bílsko	Čeští	234	505	240	539	
	Němci	19.448	19.319	21.099	28.639	
	Polští	16.038	18.430	19.743	22.854	
Úhrnem	Čeští	71.788	73.897	79.132	108.727	177.626
	Němci	36.865	40.714	33.878	56.492	23.005
	Polští	153.724	177.418	218.767	233.706	69.260
V procentech:						
Úhrnem	Čeští	27	25	24	27	65
	Němci	14	14	15	18	8
	Polští	59	61	61	55	27

3. Slezská Matice osvěty lidové na Těšínsku.

Založena 8. září 1898 v Těšíně. Sídlo ústředního výboru od založení do 18. července 1908 v Těšíně. Od 19. července 1908 až na dnešní dobu v Polské Ostravě nyní Slez. Ostravě.

Vývoj organisační:

Rok	Odbory: okres frýdecký	okres fryštátský	okres těšínský	okres bludovský	počet odborů	Počet členstva
1898	1	—	—	—	1	50
1908	7	6	3	—	16	3,000
1918	27	14	5	—	46	6,500
1928	42	38	49	21	150	22,000

Založila a vydržovala:

Střední školy:

České reálné gymnasium v Orlové.
Dívčí ref. reálné gymnasium ve Slezské Ostravě.
České ref. reálné gymnasium v Českém Těšíně.
Vyšší průmyslová a mistr. škola strojnická v Karvinné.

Odborné školy:

Odborná škola pro ženská povolání v Nov. Bohumíně.
» » » » » v Orlové.
» » » » » ve Fryštátě.
» » » » » v Karvinné.
» » » » » v Českém Těšíně.
Hudební a pěvecká škola v Novém Bohumíně.
» » » » v Českém Těšíně.

Hudební a pěvecké kursy v Jablunkově.
» » » » v Třinci.
Řezbářské kursy v Jablunkově.
Hračkářské kursy na Hrčavě.

Měšťanské školy: v Lazích a ve Vratimově.

Obecné školy: v Novém Bohumíně, v Rychvaldě, ve Vrbici, ve Volovci, ve Frýdku, v Dolních Tošonovicích, v Lazích, v Tyře, v Hluchové, v Dolní a Horní Lomné, na Hrčavě, ve Stonavě.

Mateřské školy:

Na Těšínsku: v Hrušově (2), ve Vrbici (1), v Pudlově (1), v Bohumíně (1), v Bohumíně-městě (1), ve Věřňovicích (1), v Bohumíně-Šunychlu (1), ve Skřečoni (1), v Záblatí (1), v Muglinově (2), v Heřmanicích (2), v Rychvaldě (3), v Něm. Lutyni (1), v Dětmarovicích (1), v Polské Lutyni (1), v Závadě (1), v Petrovicích (1), v Dol. Marklovicích (1), v Porubě (1), v Doubravě (1), ve St. Městě u Fryštátu (1), ve Slezské Ostravě (2), v Michálkovicích (3), v Orlové (3), v Radvanicích (1), v Petřvaldě (3), v Lazích (1), v Karvinné (5), ve Fryštátě (2), ve Vratimově (1), v Dol. Datyních (1), v Šumbarku (1), v Dolní Suché (1), v Prostřední Suché (1), v Horní Suché (2), v Darkově (1), ve Stonavě (1), v Loukách (1), v Albrechticích (1), v Dol. Bludovicích (1), v Hor. Těrlicku (1), v Chotěbuzi (1), Dol. Stanislavicích (1), v Hradišti (1), v Třanovicích (1), v Žukově (1), v Českém Těšíně (2), ve Svibici (1), v Ropici (1), ve Střítěži (1), ve Smilovicích (1), v Neborech (1), v Dol. Lišné (1), v Třinci (1), v Oldřichovicích (1), v Lyžbicích (1), ve Vendryni (1), v Nýdku (1), v Karpentně (1), v Bystřici n. O. (1), v Hrádku (1), v Návsí (1), v Jablunkově (1), v Mostech u Jablunkova (1), v Písku (1), ve Starém Městě u Frýdku (1), ve Starých Hamrech (1).

O Přehled literatury o Těšínsku.

(Uvádím v následujícím jen přehled literatury, jednající o národně-politických poměrech a o otázce státní příslušnosti Těšínska. Obšírnější přehled literatury o Těšínsku podal prof. Kapras ve Věstníku »Slezské musejní společnosti v Orlové«, roč. 1927, čís. 8, jehož bylo též v tomto spisu použito.)

Adamus: Vývoj národního života na Těšínsku, Mor.-slez. Sborník II.

Dr. Beneš Edv.: Světová válka a naše revoluce. 1927.

Bystroň: O vlivu češtiny na polský jazyk v kníž. Těšínském, Sborník Slov. V., O mowie polskiej w dorzeczu Stonawki i Luczyny v Ks. Cieszyńskiem, 1885.

Buzek: Ludność Ks. ciesz. podług narodowości, Mies. pedagog. 1900—1.

Buzek: La question de la Silesie de Cieszyn, 1919.

Dombrowski: Kwestya Cieszyńska, 1923.

D'Elvert: Das deutsche Sprachgebiet von Mähren und Schlesien.

Farnik: O poezii ludowej na Śl. ciesz., Progr. gymn. pol. Ciesz. 1902—1903.

Grapin: La question de Cieszyn, 1919.

Grimm: Pawel Stalmach, 1910.

Hanzlik: Kulturgrenze und Kulturcyklus in den polnischen Westbeskiden, Petermanns Mitteilungen, 1907.

Hejret: Čechové a Poláci na Těšínsku, Ot. z Národa, 1917. Těšínsko, 1919.

Hořica Ig.: Pamatujte na Slezsko, 1895.

Jarosz: Śląsk ciesz. 1900.

Kapras: Český úřední jazyk ve Slezsku, 1909.
Vláda úřední češtiny na Těšínsku v »O Slezsku a Ostravsku«, 1912.
Čes. Slezsko a státní převrat (1927).
Těšínsko součástí čes. státu, Mor.-slez. sbor., 1918.
Přehled literatury plebiscitu, Národ IV.

Konieczny: Czeskie a polskie prawo historyczne do Ciesz. 1919.
Śląsk czes. pod vladzą czeską (1923).

Dr. Kramář: Pět přednášek o zahraniční politice, 1922.

Piątkowski: Stosunki narodowościowe, 1918.

Liscová: The problem of Silesia, 1920. — Le pays de Teschen, 1920.

Londzin: Staw szkól ludowych w Ks. ciesz. Progr. gymn. pol. v Těšíně, 1902. — Zaprowadzenie języka polskiego w szkol. lud. w Ks. ciesz., tamtéž 1901. — Bibliografia druków pol. w Ks. ciesz. 1904 a 1922. — Polskość Śląska ciesz. 1924.

Lukeš: Obraz Slezska v číslech, 1913.

Malinowski: Zarysy życia ludowego na Śląsku, 1877.

Masaryk: Světová revoluce, 1925.

Míček: Vznik a vývoj hnutí šlonzáckého, 1924.

Mikoláš: Noviny těšínské, Věstník Mat. opav. XXX.—II.
Z minulosti a přítomnosti Těšínska, 1907.
Těšínsko historické a jazykové, 1917.

Nitsch: Polsko-czeska granica językowa, Świat słowiański III.

Prasek: Národopisné poměry na Těšínsku, Osvěta 1886.
Rodáci z Opavska a Frýdecka, 1885.

Pekárek: Obsazení Těšína a útok na Skočov, 1923. — Voj. rozhledy V.

Dr. Pelc Ferd. Vyhlídky česko-polské shody »O Slezsku a Ostravsku«, 1912.

Piastun: Spór czes.-pol. na Śląsku, 1901.

Plešovský: Z národně-politických zápasů ve Slezsku, Opavský týd. 1906.

Popiołek-Golachowski: Rozsedlenie ludności polskiej w Ks. ciesz. a polskie kresy zachodnio-południowe (mapy), 1919.

Sikora: Rozsiedlenie ludności polskiej w Ks. ciesz. 1919.

Stěhule: Český nárok na Těšínsko po právu sebeurčovacím, Naše doba, 1919.

Sláma V. dr.: Vlastenecké putování po Slezsku.

Stypa: Slezští rodáci v čes. písemnictví, Věstník Matice op. XII.—XV.

Wachulik: Życie narodowe v Ks. Ciesz., Świat slow., 1908.

Weinhold: Die Verbreitung und Herkunft der Deutschen in Schlesien, 1887.

Petr Bezruč a jeho kraj. Vydal Perout, 1913.

O Slezsku a Ostravsku, 1912.

Slonzáci, 1921.

Vlastivědný sborník Slezska, I. a II., 1925.

Das ostmährisch-schlesische Industriegebiet, eine neutrale Republik, 1919.

Plebiscitní literatura slezské strany lidové:

Utrpení lidu na Těšínsku, 1920.

Das Teschner Plebiscit (Blätter zur Erinnerung an die Leiden der heimatstreuen Schlesier des Teschner Landes zur Zeit der Vorbereitung für die Volksabstimmung in der ersten Hälfte des Jahres 1920) 1920.

Polnische Presselügen, 1920.

★

MAPKA PLEBISCITNÍHO ÚZEMÍ NA TĚŠÍNSKU S NEJDŮLEŽITĚJŠÍMI DEMARKAČNÍMI ČARAMI.

- Demark. čára ujednaná dohodou mezi Zem. Nár. Výborem pro Slezsko a Radou Narodowou dne 5. listopadu 1918.
- — " — " — navržená předsedou I. dohodové komise Tissim v červenci 1919 v Paříži.
- — " — " — určená rozhodnutím velvyslanecké konference dne 28/7. 1920.
- — " — " — vojenská dle návrhu ze dne 3/2. 1919 v Paříži

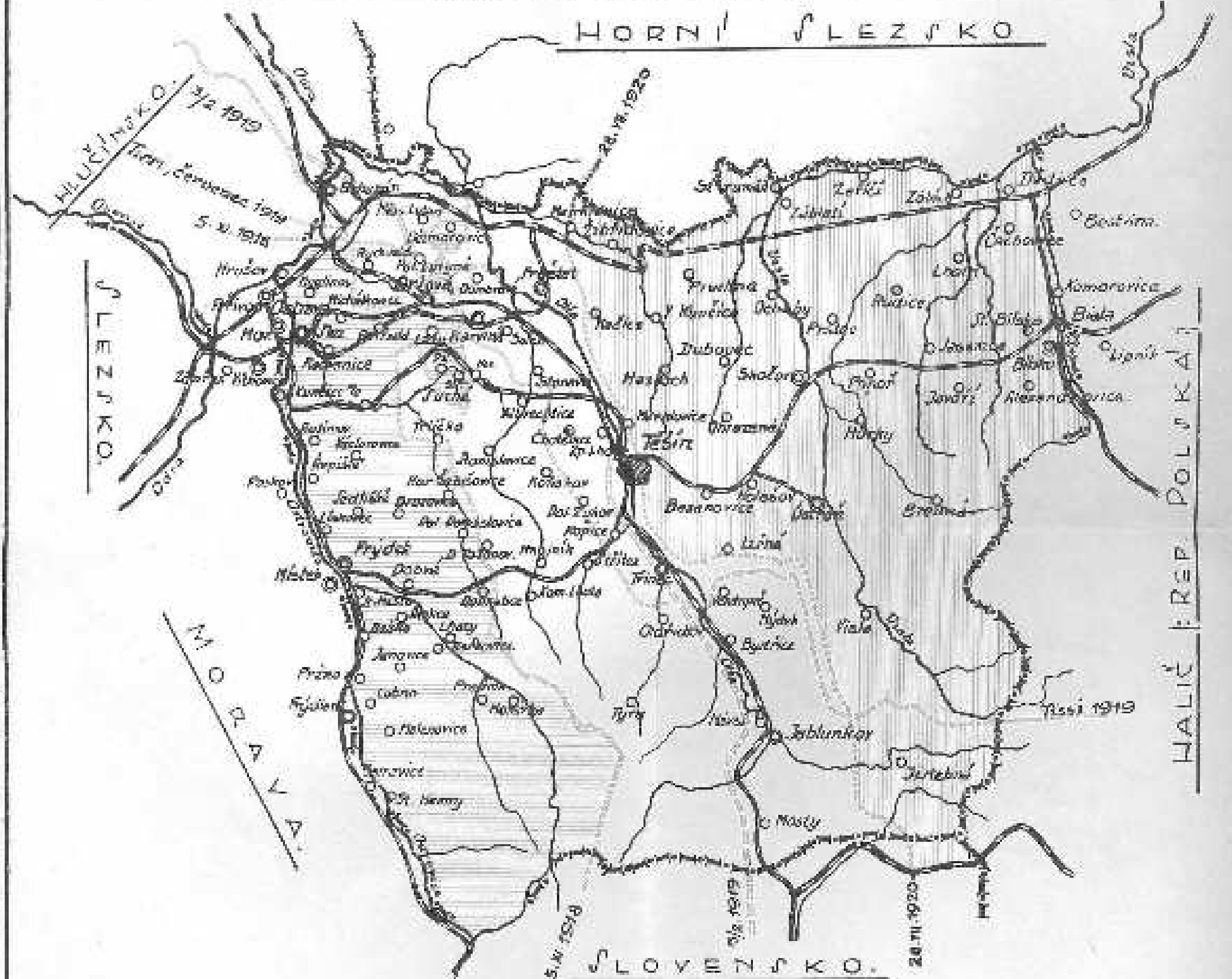

Kap. 17. Vojenský zákrok a jak k němu došlo 74
» 18. Vojenská akce 81
» 19. Úmluva pařížská 85
» 20. První mezinárodní komise v Těšíně 88
» 21. Snahy o neutralisaci Těšínska. Smíšená komise. 94
» 22. Krakovské porady. Odmítáme plebiscit. Nezdar. 95
» 23. Naše situace se horší. Přijímáme plebiscit. . . . 98

II. část.

Plebiscit.

» 24. Všeobecné o plebiscitu 102
» 25. Hlavní zásady hlasování 103
» 26. Naše příprava. Příjezd ministra Švehly. Zřízení čsl. plebiscitní komise 105
» 27. Příjezd mezinárodní komise do Těšína. První projevy. Organisace zpravodajské služby. . 108
» 28. Opatření administrativní 113
» 29. První nepokoje 119
» 30. Rozpuštění správních komisí v českých obcích a zadržení starosty Martince z Orlové Poláky. Velké bouře v revíru 124
» 31. Dohodová komise bezmocná. Anglický delegát p. Wilton svolává obě strany k jednání o zastavení nepřátelství. Společné provolání a permanentní komitét 128
» 32. Naše pohotovost a bezpečnostní opatření . . . 133
» 33. Hospodářské a finanční věci 137
» 34. Naše příprava k hlasování 140
» 35. Naši spojenci 145
» 36. Mezinárodní plebiscitní komise, její charakteristika, úkol a provedení 150
» 37. Arbitráž a co předcházelo 157
» 38. Před rozhodnutím 160
» 39. Rozhodnutí. Těšínsko rozděleno! 167
» 40. Po rozhodnutí 170
» 41. Doslov 173
Přílohy 180
A) Dokumenty 181

Dok. 1. První zákon Národního výboru v Praze z 28. října 1918 181
» 2. První provolání Národního výboru z 28. října 1918 182
» 3. Zpráva velitele nádražní posádky v Bohumíně, setníka Šváby, o událostech bohumínských z 1. listopadu 1918 183
» 4. Česko-polská úmluva z 2. listopadu 1918 . . . 186
» 5. Česko-polská úmluva z 5. listopadu 1918 189
» 6. Jak se bilo naše vojsko na Těšínsku. Zpráva vrchního velitele čsl. vojska, Šnejdárka . . 193
» 7. Úmluva pařížská z 3. února 1919 194
» 8. Vojenská úmluva z 25. února 1919 195
» 9. Zpráva kontrolní komise těšínské Nejvyšší Radě v Paříži 197
» 10. Zpráva komise polsko-československé v Paříži z 10. září 1919 198
» 11. Rozhodnutí Nejvyšší Rady z 27. září 1919, kterým nařízen byl plebiscit 202
» 12. Usnesení mezidohodové komise těšínské v záležitosti veřejné správy 204
» 13. Podmínky hlasování na Těšínsku, Spiši a Oravě 206
» 14. Výminečné právo na Těšínsku 209
» 15. Deklarace polsko-česká ve Spaa z 10. července 1920 210
» 16. Výtah z rozhodnutí velvyslanecké konference z 28. července 1920 211
» 17. Výtah ze smlouvy varšavské z 23. dubna 1925, týkající se ochrany menšin 213
» 18. Výtah ze smlouvy varšavské z 23. dubna 1925, týkající se smírčího a rozhodčího řízení . . 216
B) **Z těšínské statistiky** 218
1. Rozdělení Těšínska v cifrách 218
2. Obyvatelstvo dle národnosti v letech 1880-1921 . 219
3. Slezská Matice osvěty lidové na Těšínsku . . . 220
C) **Přehled literatury o Těšínsku** 222
D) **Mapka Těšínska.**
E) **Obrázky z plebiscitu.**

Obsah:

Úvod 5

I. díl.

Vývoj za Rakouska.

Kap. 1. Jak to vypadalo ve Slezsku před koncem XIX. století 8
» 2. Od založení M. O. L. v Těšíně r. 1898 až do přeložení jejího sídla do Pol. Ostravy . . 13
» 3. Vývoj po r. 1908 17
» 4. Poměr k dosavadní práci 21
» 5. Náš poměr k Polákům 22
» 6. Cíle, metoda a výsledek 26
» 7. Spolupracovníci 29
» 8. Za války 31

II. díl.

Zápas o státní příslušnost Těšínska.

I. část.

Od převratu až do plebiscitu.

» 9. Převrat 36
» 10. První konflikty s Poláky 39
» 11. Neudržitelné poměry 47
» 12. Dohoda 49
» 13. Obsah dohody 53
» 14. Proč muselo dojíti k dohodě 57
» 15. Význam a následky dohody 61
» 16. Nové napětí 67

Tiskla
Mor.-slezská
knihtiskárna
M. Ostrava
1928